

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Ayşe Kulin _ Kardelenler Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları

ÇAĞDAŞ YAŞAMI DESTEKLEME DERNEĞİ ve TURKCELL'in dört yıl önce el ele vererek başlattığı "ÇAĞDAŞ TÜRKİYE'NİN ÇAĞDAŞ KIZLARI" projesiyle Türkiye genelinde 35 ilde yaşayan ve maddi olanaksızlıklardan dolayı okuyamayan 5000 kız öğrenci bugün yurdun çeşitli okullarında bilgiye, aydınlığa yürüyor. Bu projede yer alan gönüllüler, projeye destek veren kamu görevlileri, TURKCELL'in ve ÇYDD'nin çalışanları ve öğrenciler istisnasız her bir kişi bu dört yıl içinde benzersiz deneyimler paylaştılar. Proje, kurumsal desteklerin ötesinde, çok yönlü dayanışmaların, gönüllü katkı ve katılımların, sevgi ve umudun eseri oldu.

KARDELENLER, bu 5000 kız arasında bazılarının yaşam öykülerini, düşünce ve umutlarını sizlerle paylaşmak için yazıldı. Eğitimin onların iç ve dış dünyalarındaki olumlu etkisini sizlere aktarmak için...

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin eğitim

projelerine katkılarınız için: Tel.:(0212)292 62 82 www.cydd.org.tr

Bu kitapta hikâyeleri yer alan

öğrencilerin ve ailelerinin gerçek isimleri kullanılmamıştır.

Bin Bir Renkli Kır Çiçekleri

Dünyanın bütün çiçeklerini diyorum Bütün çiçeklerini getirin buraya Öğrencilerimi getirin, getirin buraya Kaya diplerinde açmış çiğdemlere benzer Bütün köy çocuklarını getirin buraya Son bir ders vereceğim onlara

Kır ve dağ çiçeklerini istiyorum Kaderleri bana benzeyen Yalnızlıkta açarlar kimse bilmez onları Geniş ovalarda kaybolur kokuları Yurdumun sevgili ve adsız çiçekleri Hepinizi hepinizi istiyorum, gelin görün beni Toprağı nasıl örterseniz öylece örtün beni

Ben köy öğretmeniyim, bir bahçıvanım Ben bir bahçe suluyordum gönlümden Kimse bilmez, kimse anlamaz dilimden

* Ne güller fışkırır çilelerimden Kandır, hayattır, emektir benim güllerim Korkmadım, korkmuyorum ölümünden Siz çiçek getirin yalnız, çiçek getirin

C. A. KANSU

BİN BİR RENKLİ KIR ÇİÇEKLERİ

İlkbahar, sonbahar gibi kırıлып dökülerek, nazlanarak, ağır ağır gelmez Anadolu'ya; aniden gelir. Kış boyunca sessiz ve elemli duran bozkırlar, mart sonuna doğru silkinir ve birden coşar. Aylardır kendini esirgeyen güneşin ışığı, bulutları yarıp yeryüzüne erişince, göz alabildiğine uzanan yaylalarda kara gözlü kırmızı gelinciklerle sarı saçlı papatyaların, dağlarda ise mor anemonlarla mavi dağ minelerinin, hüsnüyusufla-rın ve isimlerini hiç hak etmeyen narin katırtırnaklarının renk cümbüşü başlar. Bir sihirbaz değneğiyle yeryüzüne dokunu-vermiş gibi, bir anda pıtrak pıtrak çiçek fışkırır tarlalardan. Toprağın rengi, bu göz kamaştıran alacalı parlaltı yüzünden görünmez olur.

İşte aynen böyle oldu onların da İstanbul'a gelişleri. Nicedir boş ve sessiz duran okulun camlarına renkleri, duvarlarına cıvıltıları yansıdı. Yaz aylan boyunca bomboş kaldıkları için mahzun duran sınıflar, koridorlar silkinip canlandılar. Ağaçların yüzü güldü. Bir hareket başladı çevrede. Gerçi aynı anda doluşmadılar okul bahçesine, birer ikişer geldiler, yanlarında anneleri, babaları kimi zaman da dayıları, amcaları veya ağabeyleriyle. Ama nihayet hep birlikte avluda toplandıklarında, yaz öncesinin Anadolu toprağında açan rengârenk çiçekleri gibi, gökkuşağının yedi rengine boyayıverdiler bahçeyi.

Kentsoylu çocukların üzerlerinde ender görülen renklerle gelmişlerdi; gelincik kırmızısı, çayır yeşili hırkalar, zakkum pembesi ya da menekşe moru gömlekler, desenli veya çizgili etek ve pantolonlar giyiyorlardı. Giysilerinin coşkun rengine karşın, saçları kahverengi veya siyahtı, koyu renk gözleri ise üzerlerine en parlak-ğından vernik atılmış gibi pırlı pırlıydı. Ürkektiler; ince bacaklarının üzerinde yavru ceylanlar gibi sakınarak yürüyor, kopup gel-12 dikleri yuvalarından çok farklı olan bu steril ortamda kapı diplerine sınıyor, uzun boyluların gerisinde gözden kaçmaya çalışıyorlardı. Konuşkan değillerdi. Memleketlerindeki hayata dair hiçbir şey anlatmıyorlardı nedense. Ne geride bıraktıkları zor yaşam şartlarından şikâyet ediyorlardı, ne de alışmaya çalıştıkları yepyeni koşullardan. Evlerindeki düzensiz yemek saatlerinden, sabahları kahvaltı niyetine yedikleri kuru ekmeeklerden de söz etmiyorlardı. Onların kültüründe kendilerine ait olanı saklamak vardı, ortaya dökmek değil. Onurluydular, kimsenin kendilerine acımasını istemiyorlardı. Bu yüzden gözleri yaşlı yakalananlar, ağladıklarını itiraf etmiyor, "Gözüme bir şey kaçtı," demeyi tercih ediyorlardı. Vefalıydılar, alıştırma dönemi sonunda evlerine dönerlerken, gördükleri derslerin notlarıyla çalışma defterlerini, yararlanmaları için buraya gelirken geride bıraktıkları öğretmenlerine, giysilerinin bir bölümünü de evdeki kardeşlerine götürmek istemişlerdi.

Ülkenin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinden gelen çocukların hayat diye bildikleri, gocunmadan yaşamakta olduklarıydı. Kerpiç yapıların dar odalarında gece yere serilen şiltelerde tüm aile ile birlikte koyun koyuna uyumak, yemek niyetine kuru ekmeğe soğanı, tarhanayı katık etmek, okula gidebilmek için mevsimine göre tozlu ya da çamurlu yollarda saatlerce yürümek, okul sonrası eve dönüldüğünde ise işi hiç bitmeyen analarına ev, bahçe ve tarla işlerinde yardım etmek... Yaşam bundan ibaretti, o okulun avlusunda toplandıkları güne kadar.

Çok uzaklardan gelmişlerdi. Van'ın, Diyarbakır'ın, Siirt'in, Urfa'nın, Bolu'nun köylerinden, kasabalarından, merkez mahallelerinden selamlar, sevgiler ve anılar getirmişlerdi yanlarında. Analarının, bacılarının özenle sarmalayıp yolluk diye plastik el çantalarının bir köşesine sıkıştırıverdikleri yöresel gıdalarından, peynirlerinden, gözlemelerinden kalan son lokmaları özenle çıkartıp sindire sindire, yavaş yavaş yemişlerdi. Geldikleri yerle-

re hiç benzemeyen bu uçsuz bucaksız büyük şehirde, birçok alışkanlıkları gibi ağız tatlarının da değişeceğini biliyorlardı.

Sadece ağız tatları mı? Giyimleri kuşamlarıyla başlayarak, tüm alışkanlıkları, yaşamları değişecekti kısa sürede. Her biri yöresinin rengini, kokusunu ve töresini yüreğinde saklayacaktı sımsı-cak duygularla. Doğdukları, yetiştikleri toprakları unutmaya niyetli değillerdi ama yoksul ve dar ufuklu birer taşralı küçük kızdan çağdaş dünyaya ayarlanmış, eğitilmiş, aydın, ufku geniş genç kızlara dönüşmek için gelmişlerdi buraya kadar. Bu nedenle değişime direnmiyorlardı. Çevrelerindeki her şeyi kocaman açılmış gözleriyle inceliyor, şaşıyor ama çabucak öğreniyorlardı. Zaten sınıf arkadaşlarının arasından özel bir sınavla süzülerek, daha zeki daha akıllı, daha çalışkan ve uyanık oldukları için seçilmiş çocuklardı bunlar. Bu yüzden çok da uyumluydular. Van'dan gelen çocuklar suya ve teknelere aşinaydılar. Diğerlerinin de göl, nehir ve sandal görmüşlükleri vardı. Ama İstanbul ve kenti kuşatan deniz, hayal ettiklerinin çok ötesindeydi. Martıların çığlık çığığa uçuştığı lacivert denizin üzerinde, arkalarına sanki binlerce deterjan kutusu boşaltılmış gibi suyu köpürterek gezinen vapurlara, o koskocaman gemilere şaşarak bakıyor, birbirlerine sokulup hayretle seyrediyorlardı upuzun binalarıyla ufka yaslanan minareli, kubbeli, kalabalık şehri. Ne kadar çok ve ne kadar yüksek bina vardı burada böyle! New York'u, köylerini ziyaret eden bir turistin kartpostalında gören bir çocuk, "Acaba İstanbul yerine Amerika'ya mı geldik?" diyordu arkadaşına kıkırdarak.

Geniş caddeler, caddelerde aceleyle koşuşturan şık kadınlar, dekolte elbiseli kızlar, eşarplılar, tesettürlüler, hatta kara çarşafılar... Gözlerine aşına bir resim gibi çarpan poturlu adamlar, sokak satıcıları, kocaman siyah gözlü, çıplak ayaklı, sümüklü yoksul çocuklar... Sonra yine iyi giyimli genç kızlar, öğrenciler, yorgun babalar, işe koşan yıpranmış kadınlar... Bin bir türlü binlerce insan ve renk renk arabalar, otobüsler cıvıltılarla akıp gidiyordu yanlarından. Işıklarda trafik duruyor, insanlar birbirlerini itiş-tirerek yolun bir yanından öte yanına koşturuyordu... Kornalar, kornalar...

M Yine homurtularla atağa geçen trafik, otobüsler, minibüsler ve köşelerden birdenbire bitiveren, arı gibi vızıldayan motosikletler... Başlan dönüyordu çocukların, sakin ve durgun memleketlerini özleyorlardı bir an. Sonra, yine hayret, yine şaşkınlık! Her şeyin satıldığı çok katlı büyük mağazalar vardı içlerinde yürüyen merdivenleri olan. Merdivenlerden bir iniyor, bir çıkıyorlardı. İnanamıyorlardı gördüklerine. Dükkânlar ışıktı. Sokaklar da öyle. Geldikleri kasabalarda geçirdikleri tüm bayramların ışıltısını toplasalar, İstanbul'un bir gecelik ışık seline denk gelmezdi. Bu gürültülü, renkli yeni dünya, bitmesini istemedikleri bir rüya gibiydi. Sabahları gözlerini açmaya korkuyorlardı bu yüzden. Ama uyandıklarında, hâlâ rüyanın içinde buluyorlardı kendilerini. Tertemiz beyaz çarşafalarda uyanıyor, onlara günaydın diyen ve sevgiyle sarılan güler yüzlü öğretmenleriyle selamlaşıyor, sonra beyaz fayans kaplı temiz tuvaletlerdeki lavabolarda yüzlerini yıkıyor, dişlerini fırçalıyor, (sular hep akıyordu, şu işe bakın ki!) formalarını giyerek kahvaltıya oturuyorlardı. Her sabah ekmek, reçel, peynir ve zeytin vardı. Her sabah! Rüya devam ediyordu, şükürler olsun!

Şaşırın, hayrete düşen sadece onlar değildi. Okulda onlarla iç içe yaşayan, onlara hayatın şimdi artık uzaklarda kalan evlerindeki yaşantıdan ibaret olmadığını öğreten gencecik öğretmenler de, bu rengârenk giysili çocukların gerçeğini, onlarla karşılaşana kadar hiç bilmediklerini fark ediyorlardı. Aralarından birinin her yemekten sonra iki gözü iki çeşme ağlamasının nedenini uzun süre çözmemişlerdi örneğin. Acaba yemekleri mi beğenmiyordu? Yoksa midesi mi kaldırmıyordu yediklerini? Öğretmenlerine karşı güven duyguları iyice pekiştikten sonraydı ki, açılır gibi olmuştu çocuk. Her yemekten sonra, karnı iyice doyduğunda, geride bıraktığı ve günü aç geçirdiklerini bildiği dokuz kardeşiyle anasına karşı bir suçluluk duyuyordu yüreğinde. O, tıka basa doyarken memleketindeki ailesinin açlığını hatırlıyor, içine sinmiyordu yedikleri. Gözyaşları bu yüzdendi.

Bir diğeri ona dokunulduğunda irkiliyor, bir kirpi gibi büzü-şüveriyordu etrafa ürkek gözlerle bakarak. Çünkü ne anası, ne de babası, aslında hiç kimse sevgiyle dokunmamıştı ona, bu oku-la gelene kadar. O kadar çok kardeşiler ki, işi bir türlü bitmeyen anasının, şefkat vermeye, sevgiyle sarılmaya vakti olmamıştı çocuklarına. Babalar zaten kız çocuklarına dokunarak sevmeyi bilmezlerdi o yörelerde. Töre uzaktan sevmeyi emrederdi. Evinden çok çok uzakta, İstanbul'da bir okulda, gencecik bir öğretmenin ona sevgiyle sarılmasına, saçlarını okşamasına şaşıp kalıyordu çocuk. Yeni okulunda yepyeni bilgilerle donanırken, seilmeyi de öğreniyordu içi ısınarak. Ama yine de çok özliyordu evini, anasını, babasını, kardeşlerini, hatta yoksulluğunu bile. O şartları yaratanları bağışlayacak kadar büyüktü yüreği, küçücük yaşına rağmen.

Genç öğretmenler çocukları konuşturarak dertlerine ortak olmayı denediler. Her biri kapalı bir kutuydu. Sır vermiyorlardı, şikâyet etmiyorlardı. Küçük yüreklerine yükledikleri hasrete, töre kurallarını da ekleyerek, ayak uydurmaya çalışıyorlardı yeni yaşamlarına. Ve onları bağırlarına basan genç öğretmenler biliyorlardı ki

hayatlarının bundan böyle en az 10-15 yılı, kendilerine emanet edilmiş ve onlara yürekten bağlanmış bu çocukları kollamak, gözetmek ve onlara yol göstermekle geçecekti.

Çok çocuklu ailelerin kızlarıydı hepsi. On bir-on iki kardeş olanları da dört-beş kardeş olanları da yataklarında kardeşleriyle koyun koyuna uyurlardı geceleri. İhtiyaç için evin dışındaki helaya giderlerdi. Yıkanırken büyücek bir leğenin içine cenin pozisyonunda büzüşürlerdi ki, başlarından aşağı su döken anaları zor bulunan suyu ziyan etmeden tüm gövdelerini ıslatabilsin. Çoğu diş fırçalamayı okula geldikten sonra öğrenmişti. Geldikleri günün akşamında, öğretmenin kendine uzattığı diş fırçasını alırken, "Bu fırçayı odaca mı kullanacağız hocam?" diye sormuştu içlerinden biri.

Tuvalet kâğıdını da ilk kez görüyorlardı. Şampuan nedir biliyorlardı elbette, çünkü her birinin evinde en azından siyah-beyaz

16

bir televizyon vardı ve reklamlarda görmüşlerdi şampuan denen nesneyi ama hiç kullanmamışlardı buraya gelene kadar. Kalıp sabunla ovalanırdı onların uzun siyah saçları. Sonra da güneşe bırakılırdı kurumaları için. Anneler, törenin gözden ve güneşten sakladığı kendi saçlarının intikamını almak istercesine, sere serpe yayarlardı kızlarının saçlarını omuzlarına. Ve kızları yeni yıkanmış saçlarını savura savura koşuştururlarken, o annelerin gönüllerinde başkalarına duyurmaya korktukları bir özlem filizle-niverirdi... Acaba bu yavrularının, bu kınalı kuzularının değişebilir miydi kaderleri bir gün? Acaba elleri kalem tutarsa, kader bu ya, şans yüzlerine güler de gencecik yaşta kocaya varıp beş-on çocuk doğurmak yerine öğretmen, hemşire, doktor ya da avukat oluverirlerse... Çevre, eğitilmiş, okuryazar kadınlara saygı duyardı. Töreler de eğitilmiş kızları diğer kadınlar gibi esir alamazdı kolay kolay. Yoksul analar, kızları kendi kaderlerinin aynını yaşamasınlar, okusunlar diye hayal kurarlardı. Erişilmez bir hayaldi bu. Ama her hayalin küçük de olsa bir gerçekleşme ihtimali vardı. Küçük de olsa... Bir ihtimal.

Bu annelerin yörelerinde kız çocukları, kentlerdeki yaşlılarının henüz bebekleriyle oynadığı yaşlarda evlendirilir, çoğu kez kocalarının kalabalık evlerine yollanır ve hemen doğurmaya başlarlardı. Bir yandan da koca evinin ağır işini yüklenirlerdi. Gelinlerden hizmet beklerdi kendileri de zor yılların ve sayısız doğumların yorgunu olan kaynanalar. Bu gelin kızlar ender de olsa okuma-yazma bilirlerdi. Köy okulunda üçe ya da beşe kadar okumuş olanlar, annelerinin ve kaynanalarının aksine Türkçe de konuşurlardı. İşte o zaman kaynanalar, içinde biraz gurur payı bulunsa da, esas kıskançlık olan tuhaf duygular beslerlerdi bu çok bilmiş gelinlere. Çünkü yüreklerinde "keşke"ler yatardı... Keşke onlar da okul yüzü görselerdi... Keşke onlar da gurbetteki oğullarına birer mektup dönecek ve onlardan gelen haberleri okuyabilecek kadar yazı bilselerdi! Keşke! Keşke! Ama düşüncelerini hiç belli etmezlerdi gelinlerine. Doğunun, Güneydoğu'nun kadınları ne över ne övülürlerdi, ne sever ne sevilirlerdi. Duygularını hep

gizler, rüyalarını iç ülkelerine gömer sadece çalışır, doğurur, yine çalışır, yine doğururlardı. Oğullarını evlendirecek yaşa getirene dek hep sindirilmiş ve korkutulmuş olduklarından, gelinlerini sindirmeyi ve korkutmayı seçerlerdi sıra onlara geldiğinde. Gelinleri horlamak belki de yegâne ödeşme yöntemleriydi onlara hor davranmış kaderleriyle. Gelinlerine sevgisizliği reva gören bu zamanından önce yıpranmış yorgun analar, kızları kendileriyle aynı kaderi paylaşmasınlar diye, için için dua ederlerdi Tanrı'ya. Ara sıra da olsa eşref saatine rastlayanlar çıkardı aralarından... Kaderlerini değiştirebilenler çıkardı.

K2

17

KADERLER DEĞİŞİYOR

Şener 11 yaşındaydı. Siirtlin merkezinde, iki katlı bir evde anası-babası, dokuz kardeşi ve yengeleriyle birlikte yaşamaktaydı İstanbul'daki TED Koleji'ne gelene kadar. Evinin iki odası giriş katında, diğer iki odası üst kattaydı. Evli olan ağabeyleri, eşleriyle birlikte giriş katında oturuyorlardı. Babaları erkek çocuklarını okula yollamıştı, ama kızlarını okutamamıştı. Kalemli, defterdi, çamurlu yollarda çabuk eskiyen ayakkabıydı... Parası çıkışmamıştı kızlara. Zaten okutup da ne olacaktı ki, okula yolladığı oğulları inşaatta işçilik yapıyorlardı. İşsizliğin diz boyu olduğu bir ülkede, okumuşu da iş bulamıyordu, okumamış da. Kendisi de kaç yıl var ki işsizdi. Tanrı yardım etmiş, bir oğlu berber dükkânı açmış, erkek kardeşlerden birini yanına almıştı, işte bu oğulları sayesinde, eve televizyon, buzdolabı ve telefon girmişti. Karısının rüyalarını gördüğü çamaşır makinesi ise çok uzak bir hayaldi. Bir gün eli iş tutsa bile almazdı o beyaz makineden, gelinler ne güne duruyordu, yıkarlardı çamaşırları.

Baba, dokuz kardeşin en küçüğü olan Şener'i, 6 yaşına bastığında -okul o sıra oturdukları eve yakın olduğundan- yolladı okula. "Varsın gitsin, evde ayak altında dolaşmaz, biraz da Türkçe öğrenir," dedi. Karısı ve diğer kızları Türkçe bilmiyorlardı çünkü. Küçük kız buz gibi kış aylarının sabah ayazlarında, altı delik pabuçlarına rağmen gidip gelmeye başladı mahalledeki okula. Orada hayatında ilk defa bir doktor gördü. Beyaz gömlekli bir amca ve beyaz giysili iki abla okula gelip çocuklara aşı yaptılar, ciğerlerini dinlediler ve dişlerini kontrol ettiler. Bütün çocuklar, hatta öğretmenler bile saygılı davranıyorlardı bu beyazlı ekibe. Hoşuna gitti Şener'in, ileride bir gün, beyaz göm-

lekli bir doktor ya da hemşire olmayı hayal etti o gece yatağına yattığında.

Şener okula başladıktan birkaç ay sonra, öğretmenleri bu kızın diğerlerinden değişik olduğunu fark ettiler. Çok çabuk sokmuştu yazmayı. Cin gibi bir çocuktü. Dar gelirli ailelerin kız çocuklarını okutmaya yönelik ÇTÇK^ Projesi önlerine geldiğı zaman, öğretmenler hiç düşünmeden, önce Şener'in adını verdiler kaymakama. Şener'in aile durumu araştırıldı, diğer arkadaşlarıyla birlikte sınava sokuldu ve bir süre sonra aileye müjde verildi. Şener, kendiyile yaşıt birçok kızın arasından, TED'in İstanbul'daki kolejinde burslu okutulmak üzere seçilmişti. Ailesi kabul ederse, istanbul'a hazırlık kursuna yollanacaktı.

Şener'in annesi kızının bir başka kentte okumasına itiraz etti önce. En küçük kızından ayrılmak istemedi. Ağladı. Okul müdürü ve sınıf öğretmenleri birkaç kere gelip gittiler evlerine. Babayı okula çağıldılar, kızının kısmetini geri tepmemesi için yalvardılar. Madem çocuğun başına böyle bir devlet kuşu konmuştu, değerlendirilmeliydi bu fırsat. Okumuş bir kızın, ailesine bir başlık parasının ötesinde çok daha büyük hayrı, yardımı dokunabilirdi. Okul müdürü ve sınıf öğretmeni dil döktüler babaya. Baba, kızının önünü açması gerektiğini anladı, Şener'in İstanbul'a yollanmasına izin verdiği gibi, anneyi ikna etmeyi de kabul etti.

Hayatında hiç sinemaya gitmemiş, okul kitapları dışında kitap da okumamış olan, Ebru Gündeş ile Petek Dinçöz'ü dinlemeyi, televizyonda Berivan ile Çiçek Taksi'yi seyretmeyi seven Şener, bir yaz günü otobüsle geldi istanbul'a. Trafiğin hızla aktığı birkaç şeritli çevre yoluna girdiğinde, kaderinin değişmekte olduğuna dair bir ürperti hissetti yüreğinde. Burası bambaşka bir şehirdi. Yepyeni bir dünyaya adım atmaktaydı. Sonra okuluna geldi, yatakhanelerini, yemekhanelerini, dersliklerini gördü. Okulun bulunduğu yemyeşil çevre, ağaçlı, çiçekli okul bahçesi, aydınlık ferah

'*' Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları

20

sınıflar, beyaz pikelerle örtülü yan yana dizelenmiş yataklarıyla yatakhaneler, sıcak, lezzetli yemeklerin sunulduğu yemekhane... Her şey tahminlerinden çok daha güzeldi, ama onu en çok bembeyaz fayanslı tertemiz tuvaletler etkiledi. Kendine anlatılanlardan pek çok şeyi hayal edebilmişti de, tuvaletlerin bu kadar temiz ve güzel olabileceğı hiç aklına gelmemişti.

Kısacası, öğretmenleri başta olmak üzere, okulunu çok sevdi Şener. Tenis oynamayı, İngilizce öğrenmeyi ve şarkı söylemeyi de. Eğitimini tamamlayınca, doktorluk yapmak üzere Siirt'e dönmek istiyor. Bir zamanlar Siirt'teki okulda ciğerlerini, dişlerini kontrol eden beyaz giysili genç doktorlar gibi bir doktor olacak ve yöresindeki çocukların hep sağlıklı yaşaması için savaş verecek. Evlenmeyecek, çocuk yapmayacak, sadece çalışacak Şener. Şimdilik!

Kaderi değişen bir öğrenci de, 9 yaşındaki küçük Güler'di. O da Siirt'ten geliyordu. O da arkadaşı gibi yolları bozuk, kanalizasyonun açıkta aktığı yoksul bir mahallede, iki odalı bir evde oturuyordu. Onun evinde de siyah-beyaz bir televizyon, buzdolabı, telefon ve çok kardeş vardı. Beş kardeşin hepsi okula gidiyorlardı. Babası bir şirkette şoförlük yapıyordu. Anne yalnız Kürtçe, baba ve kardeşler hem Kürtçe hem Türkçe konuşuyorlardı. Güler de arkadaşı gibi, sınıfındaki kızların arasından sınavla seçilerek geldi İstanbul'a. 9 yaşında küçücük bir kız olmasına rağmen yabancı bir şehirde olmayı hiç yadırgamadı. Evinden ayrıldığı için hiç ağlamadı. Okulunu ve çevreyi o kadar sevdi ki, eğitimi bitene kadar geri dönmemeyi göze alabiliyor. Hayatında hiç sinemaya gitmemiş ve kitaplardan sadece Pamuk Prenses ile Altın Yumurtlayan Kaz'ı okumuş olan Güler, okulda öğrendiğı tenisi çok sevdi. Takıma girmek, iyi bir tenis oyuncusu olmak istiyor. İlerde ya doktor ya da astronot olacak. Başka mesleklerin de var olabileceğini düşünemiyor henüz. Öğretmenleri de şimdiden hangi dalda eğitim yapmak isteyeceğini bilemiyorlar ama küçük kızın kaderinin değişmiş olduğu kesin! Küçük Güler, liseyi bitirdiğinde

doktor ya da astronot olmaktan vazgeçse bile mesleksiz, eğitimsiz, çok çocuklu ve yaşadığı sokağın dışında, hiçbir yer görmemiş, kadersiz bir genç kadın olmayacak. Çok büyük bir olasılıkla hayatın karşısına çıkardığı bu şansı değerlendirecek ve üniversiteye gidecek. Akıllı ve çalışkan olduğu için, üniversitesini bitirip bir meslek edinecek. Siirt'e geri döndüğünde bir şey daha yapacak, uzak bir taşra kentinin yoksul bir mahallesinden de gelse, okuyabilmiş bir kız çocuğunun tüm dünyayı kucaklamaya hazır olabileceğini gösterecek çevresindeki tüm kız çocuklarına. Güler, onlara okumaları, kişilik ve meslek edinmeleri için çok güzel bir örnek olacak.

21

SELMA'NIN ÖYKÜSÜ

Kaya gibi sağlam, kararlı ve ne yaptığını bilen bir Anadolu kadını, en küçük kızını ağabeylerinden kaçırarak gizlice getirmişti okula. Kocasını yıllar önce kaybetmişti. Kızı Selma henüz 2 yaşındaydı babası öldüğünde. Ana, çoğu erkek olan kimi öz, kimi üvey on çocuğı ile birlikte, mezbaha işçisi kocasının emekli maaşıyla geçinerek yaşamıştı uzun yıllar. Sonra büyük oğlanlar teker teker evlenmiş, kendi evlerini açmışlardı. Ana, sırtında altı çocuğunun sorumluluğı, yoksulluğun sorunlarıyla savaşıarak yaşayıp giderken, hiç beklenmedik bir haber alıverdi bir gün.

Çocuklarının en küçüğü olan 11 yaşındaki Selma, ÇTÇK bursunu kazanmıştı. Okul müdürü evlerine kadar gelip anneye müjdeyi bizzat vermişti. Siirt ilkokullarından sınavla seçilen beş başarılı kız çocuğu, İstanbul'daki TED Koleji'nde ücretsiz okutulacaktı. Üstleri başları, kitap-defter paraları da karşılanacaktı. Okul yılı başlamadan önce, ağustos ayı boyunca, bir aylık uyum sağlama süresi için İstanbul'a götürülecekti kızlar; yerlerine alışsınlar, öğretmenleriyle tanışsınlar ve okul başladığında yabancılık çekmesinler diye. Kızını İstanbul'daki bu okula yollayacak mıydı ana?

Ana, oğullarına danışmadan karar veremezdi. Müdür, karar vermekte gecikmemesini tembihleyerek ayrıldı evden. Çünkü Selma'yı göndermeyecek olurlarsa, sırada başka çocuklar vardı, geç kalınmadan onlara haber verilmeliydi. Ne de olsa bir hazırlık gerektiriyordu yolculuk.

O gece Selma hayatı boyunca unutamayacağı bir rüya gördü. Rüyasında, sokakta kaybettiği annesini ararken tanımadı-

ğı biri yol gösterince, peşine düşüp gidiyordu bilmediği bir yöne doğru. Adam onu bir kafese kilitliyordu. Selma avaz avaz bağırarak istiyordu ama hiç sesi çıkmıyordu. Dehşet içinde ağlamaya 23 başlıyordu çocuk. Çok korkmuş olmasına karşın, yüreğinde tuhaf bir huzur vardı nedense, içinden bir ses ona, annesinin gelip onu bu kafesten kurtaracağını söylüyordu. Ter içinde uyandı gecenin bir saatinde Selma. Kötüye yormaması için, bu rüyadan annesine söz etmedi.

Ana ertesi gün, evlenerek evden ayrılmış erkek çocuklarını topladı evinde. Durumu anlattı, kızını İstanbul'a yollamak için izin istedi. Oğlanlar, "Olmaz!" dediler. İstanbul neree, Siirt nereydi. 11 yaşında küçücük bir kıza yaban ellere yollamak olmazdı. Hem okuyup da ne yapacaktı, kızdı o! Babalarının ruhu rahatsız olur, kemikleri sızlardı yattığı yerde.

Ananın yüreği buz gibi oldu. İçi daraldı. Böyle bir karar çıkacağını beklememişti üvey oğullarından. Onları, babalarına karılık etmek üzere bu eve adım attığı günden beri, sonradan doğuracağı çocuklardan hiç ayırt etmeden büyüttü. Bir dediklerini iki etmemiştir. Şimdi de evin erkek evlatları oldukları için, saygı gösterip fikirlerini sormayı uygun görmüştü. Ama Selma'nın annesi, kendisiydi. Kızı hakkında en iyiyi o düşünürdü. Genç yaşından beri çocuk bakmaktan, tarlada çapa sallamaktan, ev işi yapmaktan ve yoksulluğa dayamaktan beli bükülmüştü. Konu komşu çöpcatanlık yapıp yeniden evlendirmeye çalışmışlardı onu. İstememiştir. Yeni bir koca, daha fazla çocuk ve daha fazla iş demektir. Saçını süpürge etmiş, kocasından kalan iki kuruş maaşla yetiştirmişti öz-üvey bütün çocuklarını. Bu yüzden tükenmişti genç yaşında. Babasız büyüyen Selma'nın hayatının da aynı olmasını istemiyordu. Ana, oğlanlar evlerine dağıldıktan sonra uzun uzun düşündü ve kızını çağırıp karşısına oturttu.

"Selma, sen İstanbul'a okumaya gitmek istiyor musun?" diye sordu. Kızın ela gözlerinde yaşlar titreyordu.

"Ana, okut beni," dedi kız, "Ne olur izin ver gideyim. Okut beni."

"Sen benim en küçük kızsın, dizimin dibinden hiç ayırmadım seni. Bensizliğe dayanır mısın?"

24 "Dayanırım ana. Okur adam olurum. Sonra buraya dönerim, bir işe girerim, ayrı bir ev tutarım bizim için. O evde sadece ikimiz otururuz. Sana iş yaptırtmam gayrı. Yorulmana izin vermem. Ben çalışır sana bakarım. İnsan gibi yaşarız ana."

Ana ağır ağır kalktı yerinden. Sarıldı kızına, "Ben okuyama-dım, şu sokağın ötesinden gayrı dünya göremedim kızım," dedi. "Sen oku, hem kendini hem de beni kurtar. Seni yollayacağım."

"Ya ağabeylerim? Ne diyecekler bu işe?"

"Sen benim kızsın, onların değil. Ben seni elimle götüreceğim. Ama söz ver, orada sıkıhırsan, üzülsen dönüp geleceksin Selma," dedi anası.

Ana-kız bir sabah karanlığında kimseye haber vermeden çıktılar yola. Otobüs değiştire değiştire geldiler İstanbul'a kadar. Ana, ilk gece bahçedeki tahta bankın üzerinde yattı, kızını nasıl bir yere getirdiğini, mutlu olup olmadığını görmek, öğrenmek için. Ertesi gün öğretmenler Selma'nın annesinin geceyi bahçede geçirdiğini öğrendiklerinde şaşkına döndüler. Yatakhane ona da bir yatak ayarladılar. Ana bir haftaya yakın kaldı okulda ve ne zaman emin oldu ki, iyi bir iş yapmıştır, doğru yerdedir kıza, düştü yollara, geri döndü Siirt'e.

Şimdi dört gözle kızının bir meslek sahibi olup ona geri geleceği günü bekliyor. Sabırla ve umutla gözlüyor Selma'sının yolunu ana.

FİKRİYE, ASU VE DİĞERLERİ

Başka kızlar da vardı Siirt'ten. Fikriye ile Asu 11, ipek 10 yaşındaydılar. Fikriyeler on kardeşiler. Annesi Türkçe'yi hiç konuşamıyordu. Babası işsizdi. Ağabeylerin biri askerdeydi, diğeri Balıkesir'de çalışıyor, aileye para yolluyordu. O kadar kişinin boğazına yetmiyordu ağabeyin yolladığı miktar. Bir gün evlerine bir telefon geldi. Telefonu o sırada evde olan erkek kardeşlerden biri açtı. Fikriye'nin sınavını çok iyi derecelerle geçerek burs kazandığını ve bir hafta içinde İstanbul'a ulaşması gerektiğini söylüyordu telefondaki kişi. Ağabey, yol parasının çıkışmayacağını bildiği için, Fikriye'nin İstanbul'a gidemeyeceğini söyledi. Telefondaki ısrarla soruyordu, "Emin misiniz?" diye. Gerçekten gelemeyecekse Fikriye'nin yerini, yedek listede sırası gelen kıza

vereceklerdi. Sonra geri dönüş olmazdı artık. Ağabey, otobüs parasını denkleştiremeyeceklerini biliyordu. "Eminim," dedi.

Birkaç gün sonra kaymakam durumu öğrenince beyninden vurulmuşa döndü. Emin olmak için önce okul müdürünü aradı, sonra kalktı kızın evine gitti. Yapılacak bir şey yoktu, olan olmuştu. Kaymakam zeki, akıllı, çalışkan bir öğrencinin eline geçen bu müthiş fırsatı, bir otobüs parası yüzünden yitirmesini içine sindiremedi. Makamına dönerek derneğin İstanbul'daki merkezine telefon açtı, Fikriye'ye bir şans daha tanınması için aracı olmalarını rica etti.

"Yedek listesinde bekleyen başka bir kızla doldurduk Fikriye'nin yerini," dedi görevli. Kaymakam, dernek başkanına bağlanmak istedi. Türkan Hoca telefonu aldığı anda, hattın ucunda kaymakamın ağlamaklı sesini duydu.

"Benim ilçemden bir küçük kız, bu bursu kazanmış hocam, Oxford Üniversitesini kazanmak kadar önemlidir bu. Yok mudur bir çaresi? Fikriye'nin geleceğini bir yol parasına feda etmeye- Um hocam, yol parasını ben cebimden ödeyeceğim, yeter ki okulda ona bir yer bulunsun."

Kaymakamın duyarlılığı karşısında Türkan Hoca'nın gözlerine yaşlar birikti. "Fikriye'nin yerine yedekte bekleyen öğrenciye çoktan haber salmıştı ama, elimden geleni yapacağım. Bir gelişme olursa, ben sizi ararım," dedi.

Listeler yeniden taranmaya başlandı. Belki aralarından vazgeçenler olmuştu. Olumsuz yanıt üzerine, TED'in müdürünü aradı Türkan Hoca. Fikriye'nin başına gelenleri ve onun için çırpınmakta olan kaymakamı anlattı. Duygulanarak okul müdürü, yatakhaneye bir yatak, sınıfa da bir sıra eklemeye karar verdi. Kaymakam müjdeyi kendi götürdü Fikriyelerin evine. Çocuğun pantolonundan dış fırçasına kadar her şeyi düşünülmüş valizini eliyle hazırladı, biletini aldı, cebine harçlığını koydu, ağabeyi ile birlikte otobüse bindirdi ve uzun uzun el salladı arkalarından kaymakam. İlçesinden bir küçük kız, ışığa doğru yola çıkmıştı...

Fikriye hayatında ne sinemaya, ne de tiyatroya gitmişti. Okuduğu yegâne kitap, yeni okulunun kütüphanesinden aldığı Harry Potter'dı. Yaşamı boyunca ne açlıktan ne yoksulluktan, hiçbir şeyden şikâyetçi olmamıştı ama on çocuk doğurmuş ve vaktinden önce çökmüş annesi için, geceleri gizli gizli ağlardı yatağında. Şimdi büyük bir gayretle çalışıyor, çünkü inanıyor ki o başarılı olursa başta yorgun annesi olmak üzere bütün ailesi kurtulacak sayesinde.

Siirtli Asu'nun babası toprak işçisiydi ama birkaç yıldır çalışmıyordu sırtı ağrıdığı için. İki odalı evlerinin bir odasında beş kardeşiyle birlikte uyurdu geceleri Asu. Çoğu geceler karnının açlığından uyku tutturamazdı. Babası ancak üç çocuğunu yollaya-biliyordu okula. Asu'yu kız olmasına rağmen, çok parlak bir öğrenci olduğu için gayret göstermiş, almamıştı okuldan. Bir gün öğretmen sınıftaki çocukları bir sınava soktu ve kazananları ayırdı.

Sınavı başarıyla verenlerin arasında Asu da vardı. Bir süre sonra İstanbul'dan birileri geldi, sınavı geçen çocuklara birtakım sorular sordular. Birkaç ay daha geçti ve yine bir haber geldi eve- 27 rine. Asu burs kazanan kızların arasındaydı. Okumaya İstanbul'a gidecekti. Çok iyi bir eğitim alacaktı. Sonra nelerin olabileceğini zaman gösterecekti, "Allah izin verirse."

İpekler yedi kardeşiler, sekizinci kardeş yoldaydı. Tıpkı Asu'lar gibi iki odalı evlerinin bir odasında yatarlardı bütün kardeşler. Annenin bir bebek daha beklediğini duyduğunda, bu bebeği nereye sıkıştıracağız acaba, diye düşünmüştü İpek. Kışın haydi neyse de, yazın zor oluyordu onca kişinin bir odada uyuması. İpek'in babası, duvar işçiliğinden sebze satıcılığına kadar ne iş bulursa onu yapardı. Ne var ki son yıllarda hiçbir iş bulamaz olmuştu. Ağabeylerinden biri askerdeydi, bir diğeri çalışıyor, ayda 35 milyon kazanıyordu. İpek zaman zaman, keşke ben de büyüyünce para kazanabilsem, belki otuz beş milyon kazanamam ama kız halimle on beş milyon da kazansam, birazını aileme verir birazını kendime saklarım, diye düşünürdü. Bunun bir hayal olduğunu da bilirdi için için. Çalışabilmesi için eğitim gerekiyordu. Babasının onu ilkokuldan sonra okutabilecek gücü olmadığını biliyordu. Sonra bir rüya gördü bir gece... Başına bir devlet kuşu konuyordu... Çok parlak tüylü, çok güzel bir kuştı bu. Rüyasını annesine anlattığında, "Hayıra yor kızım," demişti annesi, "hayıra yor!"

İpek şimdi, İstanbul'da hayal edemeyeceği kadar güzel bir okulda okurken, rüyasına girerek başına konan devlet kuşuna şükürler ediyor ve bir gün eğitimli bir genç kız olarak memleketi Siirt'e döndüğünde, otuz beş milyondan çok daha fazla para kazanabileceğine ve iki odaya sıkışmış on kişilik ailesini çok daha iyi şartlarda yaşatabileceğine inanıyor.

SUNA VE ARKADAŞLARI

Suna, peygamberler diyarı Şanlıurfa'nın bir köyünde doğdu. O daha kundakta bebeyken, terörist kurşunlarına kurban gitti anasıyla babası. Önce köy korucusu amcasının evine sığındı beş kardeşiyle birlikte. Sonra kader onu ve kardeşlerini değişik yetiştirme yurtlarına savurdu. Suna onları uzun yıllar görmedi. Yıllar sonra, 11 yaşına vardığında, yabancılarla tanışır gibi tanıştı kardeşleriyle.

Öyle uyumlu, sevecen ve akıllı bir çocuktur ki, bir filozof kesilmişti küçük yaşında. Başına gelen olayı kabullenmesini, her şart altında mutlu olmasını bildi. Sınıfının en akıllı kızı olduğu için bursunu kazanınca, kendini İstanbul'da buldu ve yeni yaşamına da kolayca ayak uydurdu. Memleketini, geride bıraktığı arkadaşlarını özleyiyor ama, Urfa'ya dönmek istemiyor. Biliyor ki dönerse, oradaki olanaklarla astronot olamaz. Oysa bu okul ona hayalindeki mesleği, hatta çok daha fazlasını sunmakta. Bilgisayarla çalışma olanağı var örneğin. Zaten Suna'yi yeni okulunda en etkileyen şeylerin başında geliyor bilgisayar.

Okula geldikten sonra, bir gün spor yaparlarken, daha önce bilmediği bir rahatsızlığı ortaya çıktı Suna'nın. Hızlı hareket ettiğinde, koştuğunda örneğin, tıkanıyor, nefes nefese kalıyordu çocuk. Durumu fark eden öğretmeni hemen bir doktora gösterdi Suna'yi. Kalbinde bir sorunu olup olmadığını anlamak için röntgenler, tomografiler çekildi. Testler yapıldı, ilaçlar yazıldı. Gelişmeyi takip etti doktorlar. Suna hayatında ilk kez gördüğü bu yoğun ilgiden, insan sağlığına verilen önemden şaşkına döndü.

"Siz beni çok mu seviyorsunuz öğretmenim?" diye sormadan edemedi.

"Niye sordun?"

"Sağlığım bu kadar uğraştığınıza göre, çok seviyor olmalısınız."

"Biz bu dikkati bütün çocuklarımızın sağlığı için gösteririz Suna," dedi öğretmeni, "Sizler bize emanetsiniz. Ruh sağlığınız da, bedensel sağlığınız da bizim için çok önemli."

Suna hayatında ilk defa, insan sağlığının, sevginin, karşılıklı saygının, iletişimin önemini düşündü içi titreyerek. Sevilmenin, değer verilmenin, insan yerine konulmanın kıvancıyla sıcacık oldu yüreği. Astronot olması gerektiğine bir kez daha inandı. Uzayı, yıldızları ve gözünün görebildiği kadarının taa gerisindeki evreni merak ediyor. Köyleri bombalayan, aileleri parçalayan kişilerin asla barınamayacağı, barış ve huzur içinde yaşanan bir başka gezegen mi arıyor acaba kendine? Ve eğer astronot olamaz ise, ne yapmayı düşünür ilerde Suna?

"Astronot olmazsam, Şanlıurfa'ya döner, hemşire olurum, yararım dokunsun diye çevremdekilere. Çocukların sağlık kontrollerini yaparım. Onların da benim gibi gizli kalmış hastalıkları varsa, ortaya çıkarırım, onları doktorlara teslim ederim iyileşmeleri için. Ama önce uzaya çıkacağım, göreceksiniz. İçimde bir ses, fezada herkesin hep mutlu yaşayacağı bir gezegen olduğunu söylüyor bana..."

Suna'nın, Nuriye adında, astronot olmak isteyen bir arkadaşı daha var. O da Şanlıurfa'dan, en iyilerin arasından seçilerek gelmiş, Emel, Gülcan ve Ezel'le birlikte. Nuriye'nin babası teknisyen. Altısı kız, ikisi erkek sekiz çocuğu var. Nuriye çocukken götürüldüğü göz doktorundan da çok etkilenmiş. O da büyüyünce, eğer astronot olamazsa, göz doktoru olmak istiyor. Yeni okulunda giymeye başladığı modern kıyafetlerden ve spor etkinliklerinden çok memnun. Tek derdi çiğ köfte yiyememesi.

Urfalı Emel'in ise beş kardeşi daha var. Babası tüp gaz satıyor. Annesi Türkçe konuşmıyor. Bursunu yedekten kazan-

mış Emel. Babası kızının listeye girdiğini duyar duymaz, hiç vakit kaybetmemiş, ne olur ne olmaz diye, atmış kızını otobüse, 3° ver elini İstanbul! Emel hayatının ilk bilgisayarını yeni okulunda görmüş. Oturmuş başına bilgisayarın, kendine öğretilenleri yapmış... Bir aşk oluşmuş bilgisayarla arasında... Hiç yabancılık çekmeden başlamış tıkr tıkr yazmaya, sanki aleti kırk yıldır kullanırmış gibi. Bilgisayar ve Emel öylesine uyum sağlamışlar ki birbirlerine, ilerde bilgisayar mühendisi olmaya karar vermiş küçük kız. Emel ne sinema ne tiyatro görmüşmüş İstanbul'a gelene kadar. Yaz okulunda bir oyun sahnelemişler, kendi de rol almış. O kadar hoşuna gitmiş ki, şimdi mutlaka bir gerçek oyun seyretmek istiyor. Ayrıca tenis de öğrenmiş. Memleketinde kalsa, bilgisayar başta olmak üzere bütün bu kazanımlarına ulaşamazdım diye düşünüyor ve kendini çok ama çok şanslı sayıyor.

Gülcan'ın babası briket işçisi ama uzun zamandır işsizmiş. Beş kardeşin tek erkek çocuğu 9 yaşındaymış ve ilkokula gidiyormuş. Gülcan büyüyünce öğretmen olmak ve bir gün anne olduğunda, sadece erkek çocuklarını değil, kız-erkek bütün çocuklarını okutmak istiyor. Urfalı kızların arasında evliliğe ve çocuk yapmaya tepki göstermeyen tek kişi Gülcan.

Yıldızların ötesinde bir başka dünya olduğuna inanan ve oraya gitmek için astronot olmak isteyen Ezel'in babası her işi yaparmış, ama buna rağmen uzun zamandır işsizmiş. Yedi kardeş olan Ezeller iki yıl önce annelerini kaybetmişler. Kardeşlerine anneliği üstlenen 18 yaşındaki büyük abla okuma-yazma bilmiyor. Zaten Doğu ve Güneydoğu'dan gelen kızların hiçbirinin anneleri okuma -yazma ve çoğu Türkçe bilmiyorlar. Küçük kızlar acaba bu nedenle mi kafaya koymuşlar ille de astronot olmayı, çevrede konuşulan dili bilmeyen analarına, ablalarına inat, en zoru seçmeyi. Yoksa onları, dünyanın ilk gözlemevinin kendi topraklarında kurulmuş olması mı etkiliyor da hepsi yıldızlara çıkmak istiyorlar?

Ezel ve arkadaşları gökyüzünün ötesinde aradıklarını yeni okullarında bulmuş gibiler. Sağlıklı, keyifli, mutlu ve umutlular. Öğretmenleri tarafından, kızların kurutması zor olan uzun saçlarını kesmek için okula getirilen kuaför Ezel'in saçını kestikten sonra, aynaya bakan çocuk, "Meğer ben ne güzelmışim! Bakın, bakın, ben de İstanbullu kızlara benzedim!" diye bağırarak sevinçle.

Urfalı kızların İstanbul'da keyifleri yerinde ama tek bir şikâyetleri var, o da, tadı tuzu ve acısı olmayan yemekler. Acılı lahmacunları aileleri kadar özlüyorlar. Yine de acılı yemek yeme uğruna eğitimden vazgeçmeye hiç niyetleri yok. Kaderin önlerine çıkardığı bu şansı sonuna kadar kullanacak, astronot olmazlarsa doktor, hemşire ya da öğretmen olacaklar ve memleketlerine geri dönüp yararlı işler yapacaklar. Doğulu pek çok kız gibi, onların planları arasında da evlenmek, çocuk doğurmak yok. Elbette bu kararları zaman içinde değişecek, ama küçük yaşta böyle bir karar almaları; yoksulluğun pençesinde hırpalanan çok çocuklu anaların kendi sorunlarını çocuklarına yansıttığını ve onların gözlerini korkuttuğunu düşündürüyor insana. Kızların en büyük hayali bir meslek sahibi olduklarında, hem ana sevgisini doya doya tatmak, hem de rahat yüzü görememiş çileli analarını huzur içinde yaşatmak için, onları yanlarına alıp ayrı bir evde oturmak...

AYLA

Van'dan geliyor 9 yaşındaki Ayla. Onu ilk gördüğümüzde, kızların arasına bir küçük oğlanın karışmış olduğunu düşünüyoruz. Saçları tıpkı bir erkek çocuğunki gibi enseden usturaya vurulmuş. İstanbul'a yollamadan önce, babası kendi saçlarını kesen mahalle berberine götürüp kestiriver-miş saçlarını. O kadar gür ve uzunmuş ki, "Kimse uğraşamaz bu saçlarla yad ellerde," demiş. "Bitlenir mitlenir, neme lazım, kestireyim, olsun bitsin!" Ufacık tefecik Ayla, uzun saçlarını kaybedince afacan bir oğlan görüntüsüne bürünmüş. Boyu küçük ama gözleri kocaman. Zekâ fıskırıyor gözlerinden.

"Benim adım Ayla, yani ayın etrafındaki ışık demek. Bu yüzden ayı çok merak ediyorum. Bir gün aya bir araç kalkacak olursa, ben de içinde olmak isterim. Ama kendime seçeceğim meslek astronot olmak değil. Ben doktor olacağım. Doktorları beyaz giysileriyle her zaman çok beğenmişimdir. Bana hep güven verdiler. Hayalim onlardan biri olmak. Babam belediyede memur, dört kardeşim daha var. Annem okuma-yazma bilmez ama ablalarım okula gittiler. Ben buraya getirilmek üzere seçilince, babam kararı bana bıraktı. 'Gitmek istiyorsan git' dedi. Geldiğime çok ama çok memnunum. Okulun büyüklüğünden çok etkilendim. Bizim oradaki okulda, müdür bahçede top oynatmıyordu çok çamur var diye. Buranın bahçesi yemyeşil çimen. Tenis ve basketbol için ayrı ayrı sahalar var. Ben her ikisini de oynamayı çok seviyorum. Van'dayken bir gece bir rüya gördüm. Bir arkadaşım yolda yürüyorduk, kocaman bir aslan geldi, beni yedi."

"Sence ne demek oluyor bu, Ayla?" "Bilemem."

"Yalnız kalmaktan mı korkuyorsun acaba?"

"Yoo hayır. Ben yalnız kalmaktan korkmam hiç. Zaten büyüyünce de evlenmeyeceğim."

33

"Neden?"

"Evlenirsem, sonra çocuklar ne olacak?"

"Hangi çocuklar canım?"

"Evlenince Allah bana bir sürü çocuk verecek ya, ya kocam beni terk edip de giderse, çocuklar ne olacak? En iyisi evlenmemek. Ben tek başıma yaşamayı seviyorum. Zaten oynarken de hep tek başıma oynardım." •

"Allah sana senin istediğin kadar çocuk verir Ayla. Bir tane istiyorsan bir, iki istiyorsan iki."

"Yaa! Bizim orada annelerin istemedikleri kadar çocuğu var ama."

"Onlar önlem almamışlar da ondan."

"Ne önlemi?"

"Bak, bu konuyu zamanı gelince konuşuruz. Sen şimdi bana diyorsun ki, sen yalnızlığı sevdiğin için, evden ayrılmakta zorluk çekmedin."

"Çekmedim."

"O halde buraya geldiğinde hiç ağlamadın."

"Hiç ağlamadım."

"Evini özlemiyor musun?"

"Özlüyorum ama, eğitimim bitene kadar dönmem artık. Hem bir şey söyleyeyim mi, burada arkadaşlarımla oynamayı sevmeye başladım. Basketbolü çok seviyorum. Onu da tek başıma oynayamam, arkadaş lazım. Tenis de öyle... Ben artık ancak doktor çıktıktan sonra giderim Van'a, çalışmak için."

"Belki de burada kalırsın."

"Yok, giderim abla. Orada yoksul çocuklara ve hasta annelere bakarım. Van'a daha çok hayrım dokunur doktor olarak."

Candan da Van'dan gelmiş. Biri kız üç kardeşi daha var. Babası işsiz. Aslında babası ne iş bulursa yapıyormuş ama hiç iş yok-

K3

1

muş şu sıralar. Annesi Türkçe bilmiyor, iki odalı bir evde oturuyorlar. Buna rağmen Candan kitap okumayı başarabilmiş bir ço-34 cuk. Yüreğinin Götürdüğü Yere Git'i okumuş, çok hoşlanmış okumaktan. Okulun kütüphanesinde eline geçirdiği kitapları nefes nefese okuyor. Hukuk öğrenimi görmeyi ve Van'da avukatlık yapmayı hayal ediyor.

Bir Candan daha var. 12 yaşındaki Candan, kardeşi Ceyhan'la birlikte Van'dan gelmiş. Diğer iki kardeşi Van'da kalmış. Babalan için, "Okuyamadığından mesleği yok, çoğu zaman işsiz gezer. Yaz aylarında inşaatlarda çalışır, duvar örer," diye bilgi veriyor, okumanın önemini vurgulayarak. Birkaç yıl önce Muğla'da yaşarlarken bir kere sinemaya gitmiş. Babasının işleri kötü gidince, toparlanıp Van'a geri dönmüşler gecekondularında yaşamak üzere. İyi ki de dönmüşler. Candan'la kardeşi Ceyhan'ın başına talih kuşu Van'da konacakmış meğer. Candan'ın spora yatkın bir vücudu, uzun bacakları var. Basketbol ya da atletizmde başarılı olacağına inanıyor. Hatta bunu hissediyor yüreğinde. Gece yatağına yattığında ünlü bir atlet olduğunun hayalini kuruyor hep, uyuyana dek.

Anneleri, kızlarının bursu kazandıklarının müjdesini alınca, "Çocuklarım, gidin, kurtarın kendinizi," demiş. Okuma yazma bilmeyen annenin gönlünde, kızlarından birinin hâkim olması yatarmış nedense. 9 yaşındaki Ceyhan, annesinin hatırı için hâkim olmayı düşünse de, kendi arzuları başka yönde. Bir balerin resmi görmüş bir gün. Balerinin giydiği kat kat tülünden bulut gibi elbiseye dalıp gitmiş. Öğretmeni ne düşündüğünü sorduğunda, "Ben de baleci olabilir miyim öğretmenim?" diye sormuş.

"Elbette olabilirsiniz, incecik vücudun, uzun bacakların baleye çok uygun," diye yanıtlamış öğretmeni. Ceyhan hayal kurmaya devam ediyor ama yeni okulun sunduğu seçenekler o kadar çok ki... Bale, İngilizce, bilgisayar, spor... Hangisinde uzmanlaşsın karar veremiyor bir türlü.

10 yaşındaki Semra da Van'dan gelmiş. Dört kardeşi daha var. Babası şeker fabrikasında geçici işçi. Semra gözlerini yükselere dikmiş. Ya elektrik ya da bilgisayar mühendisi olmak istiyor. Babası, "Kızımı okutabilmek için dilencilik bile yaparım," dediğine göre, demek ki babası da kızının zekâsının, yeteneğinin bilincinde. Semra evini, ailesini çok özlemesine ve her gece gizli gizli ağlamasına rağmen geri dönmeyi düşünmüyor. Biraz da utaniyor sulu göz olduğu için. Ondan başka ağlayan yokmuş yatakhane. Ağlamaya hakkı olmadığını düşünüyor; çünkü okul ona forma, ayakkabı, iç çamaşırı, eşofman, çanta gibi ihtiyacı olduğu her şeyi vermiş, ama gece yataklarına yattılar mı, gözyaşlarına mani olamıyormuş. Neden ağladığı sorulduğunda, ya "Gözüm bir şey kaçtı," ya da "Midem ağrıyor," gibi bahaneler buluyormuş. Şimdi ona düşen çok çalışmak ve başarılı olmakmış. Eve telefon eden bir amca, babasına, "Kızınız çok başarılı bir sınav verdi, sizi kutluyor ve kızınızın burs kazandığı müjdesini veriyoruz," dediği zaman, annesiyle babası çok gururlanmışlar. Onlara kızlarıyla gurur duyacakları daha nice anları hayatı boyunca sık sık yaşatmak istiyor Semra.

35

BATMANLILAR

On bir yaşındaki Hatice, Batman'dan seve seve geldi İstanbul'a, hiç korkmadan, hiç tereddüt etmeden. Babası kalp krizi geçirip ölmüştü bir yıl önce. Ağabeyi 12, kız kardeşi 10 yaşındaydı. Her üçünü de okula yollayabilmek için anaları temizliğe gidiyordu zengin evlerine. Hatice, evden bir boğazın eksilmesinin anasını rahatlatacağını düşündü. Anası onun boğazını beslemekten hiç gocunmuyordu ama, kızının bursu kazandığını duyunca havalara uçtu. Bir bayram sevinci yaşandı evlerinde günlerce. Kardeşleri kıskanmadılar Hatice'yi. Onun başarısı hepsinin kurtuluşu olacaktı. Hatice hiç sinemaya gitmemişti ama evdeki siyah-beyaz televizyonda dizi izlemeyi severdi. İbrahim Tatlıses, Ebru Gündeş ya da Tarkan şarkı söylediğinde ise, işi gücü bırakır televizyonun başına çökerdi. Eğlenceyi sevdiği için İstanbul'da en çok Tatilya'da mutlu oldu. Cennete düştüğünü zannetti. Kardeşlerine mektup yazıp Tatilya'yı anlatmaya çalıştı ama kelimeler yetmedi. Hatice'nin çocukluğundan beri sevdiği, istediği meslek doktorluktu. Doktor olabileceğine hiç inanmaz ama hep hayal ederdi. Şimdi hayalinin gerçeğe dönüşebileceğini biliyor. Doktor olacak, annesine ve kardeşlerine bakacak ve nedense o da doğudan ve güneydoğudan gelen arkadaşları gibi, hiç evlenmeyecek. Elbette simdilik!

Mehtap 10 yaşında, yaklaşık bir yıldır hep iş arayan ve bir türlü bulamayan bir babanın on çocuğundan biri. Kalabalık aileye ağabeyler bakıyorlar. Ablası lisede okuyor. Annesi kızının bursu kazandığını öğrenince, Mehtap'a, "Hemen git kızım, arkana bakmadan git, bizi hiç düşünme, derslerine çalış, kendini kurtarmaya bak," demiş. Anasının öğüdünü tutmuş Mehtap, bir kere bile ağlamamış evden ayrıldığı için. Mehtap, büyümek istemediğini söylüyor. Büyürse evlendirecekler, onun da bakmaya yetişemeyeceği 37 .bir sürü çocukları olacak diye korkuyormuş. Yeni okuluna geldiğinden beri korkusu geçmiş. Burada çok kaliteli bir eğitim alacağından emin. Henüz ilerde ne olacağına karar vermemiş. Avukat olabilirim diye düşünüyor. Bir meslek sahibi olunca, memleketine geri dönecek ve hiç evlenmeyecek. Şimdilik karan böyle.

Batmanlı Dilek de 10 yaşında. Anneciği siroz olunca, bir zamanlar hayvan ticareti yapan babası bir kadın daha almış. İkisi kız, ikisi erkek dört kardeşi daha var öz annesinden. Erkek kardeşlerden biri felçliymiş. Büyük ağabey bir tekstil atölyesinde ütücülük yapıyormuş. Bursu kazanınca, babası İstanbul'a gitmesine olurunu vermiş, ama ağabey direktmiş, kızlar ancak beşe kadar okur diye. Bütün aile yalvar yakar olmuşlar. Evde, herhalde parayı eve o getirdiği için, babanın değil ağabeyin sözü geçiyormuş. Dilek o kadar çok ağlamış ki, gözleri biberler gibi yanmış, kör olmaktan korkmuş çocuk. Sonunda babası insafa gelmiş, acımış kızına. Para kazanmasa da, ailenin reisi olduğunu gösterebilmiş oğluna da, Dilek gelebilmiş İstanbul'a. Kendisi öğretmen olmak istiyor, ailesi ise onu avukat olarak görmenin hayalini kuruyor. Ne olacağını zaman

gösterecekmış. Tanrı ona bu şansı tanıdığına göre, mutlaka bir mesleği olacak Dilek'in. Babasını asla mahcup etmeyecekmış ağabeyine karşı.

Yine Batman'dan gelen 10 yaşındaki Elvan'ı en etkileyen şey, hayatına giren düzen ve her sabah edebildiği ballı, reçelli kahvaltı olmuş. "Evindeyken kahvaltı etmez miydin," diye sorduğumuzda, önüne bakıyor ve kısık bir sesle, "Bazen ederdim," diyor. Üç kardeşi daha var ve hepsi okuldalar. Geleceğe ait düşüncelerinin arasında evlenmek yok, avukat olmak var. Eğer avukat olabilirse, inşaatlarda çalışan babasını emekli edecek ve kardeşlerinin üniversite bitirmelerine yardımcı olacak.

10 yaşında bir küçük kız daha var ki, dünyanın en güzel ve en 38 tarihi yerlerinden biri olan Hasankeyf den geliyor. Türkan sekiz kız çocuktan biri. Kızların okul çağına gelenlerini hemen yollamış okula terzilik yapan babaları, esirgememiş okulu kızlarından. Büyüyünce Türkan da uzaya gitmek istiyor ama ailesi onu buralara kadar doktor olması için yollamış. Türkan ileride bir meslek edindiğinde, Hasankeyf e dönmek, evlenmemek ve öğretmenlik, ebelik gibi çevresine yararı dokunacak bir iş tutmak istiyor. Elbette uzaya gidip döndükten sonra...

BOLU'DAN GELEN KIZLAR

Bilge ile Perihan 11, İdil ile Sevim 10, Gözde 9 yaşındaydı. Van'a, Siirt'e, Batman ve Urfa'ya göre, yurdun oldukça batıda kalan bir kentinden, Bolu'dan gelmekteydiler. Ela ve kahverengi arasında değişen pırlıtlı gözleri, koyu kumral saçları ve henüz serpilmemiş çocuk bedenleriyle Doğu ve Güneydoğu'dan gelen kızlardan görünüş olarak büyük bir farkları yoktu. Onlar da diğer arkadaşları gibi yoksul kesimdendiler. En fazla üç odalı evlerde oturuyorlardı. Evde geçim sıkıntısına dair konuşmaları sık duyuyorlardı. Ama doğudan gelen sekiz, dokuz, on, hatta on dokuz kardeşli çocuklardan, bir bakıma çok farklıydılar, çünkü Bolu'dan gelenler çoğunlukla iki, en fazla da dört çocuklu ailelerin kızlarıydılar. Yoksul sofralarında onlara düşen lokma da daha büyük oluyordu. Belki de bu nedenle biraz daha iri yapıydılar diğerlerinden. Şımarmasını, arzularını ve - şikâyetlerini dillendirmesini biliyorlardı. Annelerini hep, babalarını daha sık görüyor, onlardan daha çok sevgi ve ilgi alabiliyorlardı. Anneleri Türkçe konuşuyor ve az da olsa okuyup yazabiliyorlardı. Evlerini daha çok özleyip daha fazla hasret çektiler, daha geç uyum sağladılar yeni okullarına. Örneğin Bolu'nun merkezinden gelen 10 yaşındaki Sevim, Kız Kulesi'ne, Tatilya'ya hayran kalmasına, piknik yapmaya gittikleri Polonezköy'ü yettiği çevreye benzetmesine karşın, dönmeye hazırdu evine. Annesini ve kardeşlerini özliyordu.

11 yaşındaki Bilge'nin bir kardeşi daha vardı. Babası bir fabrikada kaloriferciydi. Annesi de, babası da beşinci sınıfa kadar okumuş olduklarından, okuryazar bir aileden geliyordu. Buna rağmen henüz hiç kitap okumamıştı. Hayatta en sevdiği şey, televizyonda Aşmalı Konak dizisini seyretmekti. İstanbul'da en çok 4° Boğaz ve vapurlar şaşırtmıştı onu. Vapurun alt katma inmeye korkmuştu. O da diğer çocuklar gibi doktor olmak istiyordu. "Bu okulda İngilizce öğreniyorum, ufkum genişliyor, ileride doktor bile olabilirim," diyordu.

Gözde 9 yaşındaydı. Babası Bolu'da bir fabrikada işçiydi. İki çocuğunu da okutmak istiyordu. Gözde Bolu'da hem sinemaya hem tiyatroya gitmiş, Sefiller'i okumuştı. Küçük yaşına rağmen, ortaokulu bitirmiş gibi mantıklı ve muntazam cümlelerle konuşuyor, "Bu okulda geleceğim garanti altına alındı. Dil öğreniyorum, spor yapıyorum. Buraya gelmesem, yine cerrah olabilirdim ama tenis öğrenemezdim. Şimdi iki seçeneğim oldu, hem doktor hem tenisçi olabilirim," diyordu.

Perihan ise üniversiteyi Bolu'da okumak istiyordu. İstanbul'da kalmasının tek nedeni, iyi eğitim alıp Bolu'daki üniversiteyi kazanabilmektir.

10 yaşındaki İdil de Bolu'dan gelen diğer çocuklar gibi çok ağlamıştı ilk günler. Ama hayatının müthiş bir düzene girdiğini de saklamıyordu. Sabahları güzel bir kahvaltı, sonra spor, dersler, sıkı bir öğle yemeği, yine spor, yine dersler, keyifle yenen akşam yemeğinden sonra, hiç kesilmeyen sıcak sularla banyo yapmak... Ohh! Cennetti burası, cennet!

Bolu'dan gelen çocuklar doğudan, güneydoğudan gelen çok kardeşli kızların aksine, ellerine kına yakamadıkları için üzülmemişler, ama daha çok ağlamışlar, evlerini daha çok özlemişler ve sonuçta onlar da alışmışlardı yeni hayatlarına. Uyum sağladıkları, yaptıkları resimlerden bile belli oluyordu. İlk günlerde resim derslerinde dereler, ağaçlar, kuzular ve tek katlı evler çizen çocuklar, bir ayın sonunda ailelerini görmek için evlerine dönmez-

den hemen önce yaptıkları resimlerde üç-dört katlı evler, havuzlar ve arabaların aktığı caddeler çizer olmuşlardı. Yeni hayat onlara bin bir çeşit olasılıkla donanmış parlak bir gelecek vaat ediyordu. Çağdaş ve sağlam bir lise eğitiminin onlara avukat, doktor, hemşire, öğretmen ve nereden akıllarına geldiyse astronot olmanın dışında, şu anda hayal bile edemeyecekleri bin bir türlü iş ve meslek yelpazesi sunabileceğini zaman içinde öğreneceklerdi.

Kardelenler

Hep o çocuklar Uça uça Güneşe doğru

Kucaklarında Tika basa Lunaparklar

TEKİN GÖNENÇ

DOĞU'NUN KARDELENLERİ

Doğu Anadolu'nun soğuk ikliminde, kar kalkmadan açan kış çiçeğine kardelen adı verilir. Yöre koşullarına ve törelerine baskın çıkarak okula, bilgiye koşan kız çocukları gibi, onlar da kendi varoluş çabalarının sembolüdür, kara toprağı delerek ışığa ulaşan kardelenler. Kars'ta bolca yetişirler.

Kars, yüksek bir plato üzerinde kurulduğundan yurdun en sert kışlarını ve en kısa yazlarını yaşayan ilimizdir. İnsanları da tıpkı havası gibi yalın ve dayanıklıdır. Soğukla, yoksullukla hele de düşmanla başa çıkmasını iyi öğrenmişlerdir. Sert iklim şartlarından ötürü tarlalarında tarım kolayca yapılamadığı için, meralarında hayvancılığa yönelmişlerdir, ama hayvancılık yeterince beslemez Karslıları.

Kağızman ilçesinin bağları, bahçeleri de yetersiz kalır halkın ekonomik beklentisini karşılamaya. Yoksul ama onurludur Kars-lılar. Çevrenin zor koşullarına şikâyet etmeden boyun eğerler. Memleketin en leziz balını ve kaşarını onlar üretir.

Kars adını, M.Ö. 130-127 yılları arasında Kafkasya'dan gelerek bu platoya yerleşen Türk boyu Karsaklar'dan almıştır. Ülke sınırları içindeki en eski Türkçe il adıdır bu. Kars'ın taa Cilalı Taş Devri'ne kadar varan geçmişini, Kağızman'ın Çamuşlu Köyü yakınlarındaki mağaralarda bulunan kaya resimlerinden izlemek mümkündür. Bölgeye sırasıyla; Hititler, Hurriler, Urartular, Kim-merler, iskitler, Partlar, Sasaniler ve Bizanslılar gelip yerleşmişlerdir.

Kars, Türklerin eline 1064 yılında Selçuklu Sultanı Alparslan döneminde geçmiştir. Moğolların, Akkoyunlu ve Karakoyunlu

gibi Türk devletlerinin buralarda hüküm sürmesi 1514 yılında, Yavuz Sultan Selim'in bölgeyi fethiyle sona erer ve Kars, Os-4° manidarın en önemli serhad şehirlerinden biri haline gelir. Ruslar hiç rahat vermez bu yörelere, sık s; k saldırılar düzenler. Ruslarla yapılan savaşlarda gösterdiği kahramanlıklardan dolayı şehir halkına 1855 yılında Abdülmecid tarafından "Gazi" unvanı verilir. Yaklaşık yirmi yıl sonra, Osmanlıların en zayıf günlerine rastlayan ve halk arasında "93 Harbi," diye bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nda, Gazi Kars düşer ve kırk yıl boyunca Batum ve Ardahan sancakları ile birlikte, Rusların idaresinde kalır. Ruslar 1917 Ekim Devrimi'nden sonra, Kars'ı ve Ardahan'ı Türklere bırakır. 1918 yılında, Kars'ta önce Milli Şura sonra da Cenubi ve Garbi Kafkas hükümetleri adı altında, Ermenilere karşı savaş veren yerel cumhuriyetler kurulur. 1920 yılında ise, Kâzım Karabekir Paşa'nın kumandasındaki birlikler bu bölgeyi yeniden Türk sınırları içine alır.

Yakın tarih içinde Ruslar tarafından defalarca işgale uğrayan ve yakılıp yıkılan bu çileli kentin insanları cumhuriyet devrinde de sert iklime ve zor ekonomik şartlara göğüs gererek yaşamaya çalışmaktadırlar. Oysa tarihi ve turistik yerleri az değildir. Kars Kalesi, Havariler Müzesi, Kars Müzesi gibi müzeleri; Sultan 3. Murad zamanından kalma Evliya Camii, Yusuf Paşa Camii, Fethiye Camii gibi camileri; Taşköprüsü, İlbeyoğlu ve Mazlumağa hamamları; Beylerbeyi Sarayı ve Namık Kemal'in ilk şiirini yazdığı, dedesine ait Abdüllatif Paşa Konağı şehrin içindedir. Çevresinde ise Ani Harabeleri vardır. Selçuklular tarafından hastane olarak kullanılan Ejderha Kulesi'ni de içeren tarihi surları; Selçuk Sarayı, Nakışlı, Keseli, Meryem Ana, Gagik ve Havariler kiliseleriyle yolu oraya düşenleri, asırların, dinlerin ve değişik kültürlerin içinden geçirse de, Kars'ta turizm hak ettiği ölçüde gelişmemiştir nedense.

Bizim yolumuz Kars'a ilk karın çoktan yağdığı ve yerde buza dönüşerek cam gibi kaldığı soğuk bir kasım günü düştü. Şehrin Ruslar tarafından inşa edilmiş birbirini kesen ızgara misali mun-

tazam caddelerinde yürüyüp taş konakları hayranlıkla seyrettikten sonra, karlarla kaplı kenar mahallelerine uzandık. ÇTÇK bursundan yararlanan Nurhan'ı arıyorduk...

49

K4

NURHAN

Ayakkabılarımızı küçük evin taş avlusunda çıkartıp iç içe geçen iki odadan, duvarları çimen yeşiline boyalı olanın sedirine iliyoruz. Diğer odanın duvarlarıysa masmavi. Bizim oturduğumuz odadaki kütüphaneye kitap yerine tabaklar, çanaklar, çeşitli cam eşyalar ve aile resimleri yerleştirilmiş. Ortada kömür sobası yanıyor. Duvardaki fotoğraflardan birinin üzerinde tığ işi bir örtü var. Nedenini sorunca, resmin ailenin trafik kazasında ölen büyük oğluna ait olduğunu, buralarda ölümlerin resimlerinin örtülerle kapanması gerektiğini öğreniyoruz. Yaşasaymış 26 yaşında olacmış. Kendi kullandığı arabada kaza geçirip vefat etmiş Hasan. Rahmetli Hasan'ın bir küçüğü 23 yaşındaki kız kardeş meslek lisesini bitirmiş. Bir başka kız kardeş evlenmiş, ayrılmış evden. Esmer güzeli Nurhan ise bursu sayesinde dört yıldan beri eğitimine devam ediyor. Seneye üniversite imtihanlarına girecek ve bursu devam ederse çocuk doktoru olacak. Okumak için bir başka şehre gitmeye hazır, ama doktor çıktıktan sonra kesinlikle memleketine dönmek istiyor çevresine yararlı olmak için. "Doktor olabilmek için uzaklara gitmen gerekirse, ailen seni yollar mı Nurhan?" diye soruyorum.

Babası lafa giriyor: "Yeter ki kazansın. Nereye isterse yollarım. Okuduğu sürece ben arkasında olacağım."

"Kızların okumasına karşı değilsiniz, ne güzel!"

"Tam tersine, kızların okumaya erkeklerden daha çok ihtiyacı olduğuna inanıyorum. Kız çocuk okursa, meslek edinirse, bilinçli olur, yarın öbür gün koca kahır çekmek zorunda kalmaz. Benim beş çocuğum var, elimden geleydi hepsini sonuna kadar

okuturdum. Allah razı olsun, bu burs Nurhan'ı sırtımdan aldı. Okuduğu sürece kızımı destekleyeceğim. Onun arkasında iki küçük kızım daha var. Allah nasip ederse onları da okutacağım."

"Çevrenizdeki diğer babalar niye sizin gibi düşünmez acaba?"

"Buralarda yaşayanlar eski kafalı kişilerdir. Alışkanlıklarına sıkı sıkı sarılmışlar, nasıl görmüşlerse öyle yaşamak istiyorlar. Değişmekten ödleri kopuyor."

"Siz niye farklısınız?"

"Benim gezip görmediğim yer kalmadı; İstanbul'u da Ankara'yı da gördüm. Böylece görgüm arttı. Cehaletin hiçbir işe yaramadığını öğrendim. Ayrıca benim ailemde okuyan çoktur. Çevremde, akrabalarımın arasında hep bilinçli insanlar var. Çoğu memur ya da bir meslek sahibi..."

"Eşiniz de okuma bilir mi?"

"Eşimi anası babası okutmamış. Ama ben kızlarımı okutuyorum gördüğünüz gibi. Burada yaz aylarında okuma kursları açtılar, kadınlardan gidip okuyanlar oldu. Altmış yaşındaki kadınlar bile okuma-yazma öğrendi. Okumanın yaşı olmaz!"

Kars'ın yoksul bir mahallesinde, iki göz odalı evde tanıştığımız bu aydınlık fikirli baba, yakın zamanlara kadar elden düşme kamyonetiyle sebze nakliyeciliği yapıyormuş. Ekonomik krizde satmış arabasını. Evinde merdaneli çamaşır makinesi, buzdolabı ve bir televizyonu var. Çocukları hiç sinema seyretmemişler. Okulda sergilenen cumhuriyetin kuruluşuyla ilgili bir piyesin dışında tiyatro da görmemişler. Eğlencenin ne olabileceğine dair bir fikirleri yok. Çocuklar için hayat evden okula, okuldan eve gidip gelmekle, evlerde çoğu kez masa olmadığı için yerde ders çalışıp akşam yemeğini yedikten sonra yatıp uyumakla geçiyor.

Annelerinin işi ise daha zor; eve ekmek parası getiremeyen kocanın çaresizliğini görmezliğe gelerek, bulup buluşturacak, bir çorba pişirecek soğuk akşamlarda ailesine içirmek için. Tek erkek evladının tığ işi örtü altında duran resmine bakarken burnunun direği sızlayacak, ama belli etmeyecek kızlarına. Onların okuyarak kendilerini kurtarmalarını bekleyecek umutla. Umut, belki de insanlara yaşama gücü veren tek şey, bu bembeyaz karın altın-52 da sessiz ve vakur duran, görmüş geçirmiş yaşlı şehirde.

SUNA

PIF

Bir başka anne daha var, karın eriyerek çamura buladı-ğı sokakların kesiştiği dört yol ağzını tutan bir başka evde. Evin tek odasının ortasına soba kurmuş, ama aklını yitirmiş yaşlı dedeyi bir türlü alamamış sıcak odanın içine. Dede evin girişinde, mutfak olarak da kullanılan taş holde, camın hemen önündeki kerevete bağdaş kurup oturmuş. Orada yatarmış çoğu geceler. Üşümezmüş. Alışıkmiş soğuğa.

Zaten annenin, ikisi kız üçü oğlan beş çocuğunun boğazını doyurmaktan, üstünü başım paklamaktan, dedeyle uğraşacak fazla hali de kalmamış. Bizi sıcak odaya buyur ediyor. Girdiğimiz odada yan yana iki, bir de karşı duvarda olmak üzere üç adet çek-yat var.

Duvar, besili ineklerin yemyeşil çayırarda otladığı bir İsviçre köyünün renkli resmi asılı. Resim besbelli bir takvim sayfasından koparılmış. Radyoda neşeli bir müzik çalıyor. Çamaşır makinesinin üzerine fırırlı yeşil bir örtü, örtünün üzerine de televizyon konmuş. Çamaşır makinesini bir eskiciden almışlar. Ne kadar uğraşılsa da çalıştıramamışlar. Makine, sehpa vazifesini görüyor küçük odada. Çalışmayan sadece çamaşır makinesi değil, odadaki ikinci televizyon da hiç çalışmıyormuş, ama atmaya kıyamıyorlarmış. (Buralarda para o kadar zor elde ediliyor ki, bozulan ve tamir edilemeyen eşyaları asla gözden çıkarıp atmaya kıyamıyorlar. Çalışmayan buzdolapları gardıroba, çamaşır makineleri sehpa dönüşüyor. Televizyonlar ise değerli süs eşyaları olarak kalıyor odaların başköşelerinde.) Serbest meslek erbabı diye tanımladıkları baba, yaz aylarında inşaat işçisi olarak çalışıyor, kışın el arabasıyla taşıma yapıyormuş.

Bizim konuşmaya geldiğimiz, Kız Meslek Lisesi'nin ikinci sınıfına giden evin kızı Suna, ilkokuldan beri hep takdir ve teşekkür-54 kür getirmiş ailesine. Baba bu kadar çalışkan bir kızı okutmasın da ne yapsın! Zaten büyük kızı da açık öğretimde büro yönetimi ve sekreterlik okuyormuş. Oğlu ortayı okuduktan sonra askere gitmiş, sonra da bir tavuk çiftliğinde çalışmaya başlamış. İşte bu oğlanın yolladığı parayla doyuyormuş karınları. Allah'tan Suna'ya burs bağlanmış geçen yılın sonunda. Anne beşinci sınıfa kadar okumuş olduğu için, okuryazar olmanın değerini biliyor ve kızları mutlaka okusun istiyormuş. Suna liseyi bitirdikten sonra sınıf öğretmenliği yapmak istiyor. Matematigi çok kuvvetli olduğu için, herhalde matematik öğretmeni olmak isteyecek.

"Hocam, çok zor oluyor okumak. Defter, kitap paraları az buz değil. Bursu ben geçen yılın sonuna doğru alabildim. Allah razı olsun, ağabeyimin sırtından indim burs sayesinde. Annem Tere-kemen, yani Azerbaycan'dan gelme Türk'tür. Okuma yazması vardır. Babam Kürt. Her ikisi de kızların okumasına karşı değiller. Ama komşular babamın üstüne fazla geliyorlar bizi okuttuğu için. 'Ne okutuyorsun bu kızları, okuyacaklar da ne olacak', diyorlar. Kars'ta iş imkânları hemen hemen yok gibi. İş alanı çok az. Başka

şehirlerde iş bulsam giderim ama, nerede, nasıl iş bulacağım burada yaşarken? Yine de okursam, öğretmenlik gibi bir mesleğim olursa, hayatımın değişeceğini düşünüyorum. Okumadıkları zaman aileler kızlarını evliliğe yönlendiriyorlar. Genç yaşta evlenip sürüyle çocuk doğuruyor sonra da yoksulluk çekiyoruz. Ben ilerde evlensem bile birden fazla çocuk yapmayacağım ki, çocuğumu en iyi şekilde yetiştirebileyim. Kızların çoğu benim gibi düşünmez. Biz ilkokuldan 26 kız mezun olduk, liseye ancak 18 kişi devam edebildi. Aramızda benden başka üniversiteye gitmek isteyen yok. Dünyalarını değiştirmek istememelerine hayret ediyorum. Biz burada sinema, tiyatro nedir bilmeyiz. Kitap da okuyamayız pek. Evlerimizde ders çalışacak yer bile yok, nerede kitap okumak. Şu odanın içinde yatarız hepimiz. Sadece dedem dışarıda uyur. Keşke ders çalışabileceğimiz bir mekânımız olsa. Bir kütüphane var, ama oradaki kitapların sayfalarını yırtıp yırtıp almışlar. Bir araştırma gerektiğinde yararlanamıyoruz kitaplardan. Ben öğretmen çıktığım zaman, bu işlere el atmak istiyorum. En azından öğrencilerime kitap temin etmeye çalışacağım. Belki kişisel gayretlerimle bir kütüphane kurarım çalıştığım okulda."

55

DEMET

Kars'ta erken batıyor güneş. Saat dört oldu mu, kapkaranlık oluyor etraf. Yerler cam gibi buz tutuyor. Biz birbirimize tutunarak, düşe kalka Demet'in evini arıyoruz bir başka uzak mahallesinde Kars'ın. Demetler beş kardeş. En son çocuk erkek olmuş da anne kurtulabilmiş hem kocasının hem de çevrenin baskısından. Yoksa nerdeyse her sene bir çocuk doğura-cakmış oğlanı bulana kadar. Dört kızdan sonra gelen oğlanın adını Birgün koymuşlar. Neden mi? Çünkü baba hep, "Bir gün gelecek, bir oğlum olacak," der durmuş. Yoksulluğa ve çaresizliğe doğan Birgün babasını mutlu etmiş.

Şiltelerin üst üste yığıldığı beş metrekarelik odayı, içeri açılan küçük pencereden görüyoruz yüreğimiz titreyerek. Eriyen kar, odanın bir köşesinde duran leğene tıpr tıpr damlıyor. Bu gece orada bir anne ve beş çocuk ısınmak için birbirlerine sokularak yatacaklar. Biz, küçük pencereden gördüğümüz odaya geçit veren taş bölümde oturuyoruz. Bir köşesinde babanın yatacağı somya var, ama esas mutfak olarak kullanılıyor burası. Tavana rasgele konmuş tahtalar ve naylon parçaları, damda biriken karın içeri akmasını önleyemiyor. Sobaya rağmen sokakta gibiyiz evin içinde, üşüyoruz. Yoksulluğun, çaresizliğin vardığı nokta içimizi acıtıyor, boğazımız düğümleniyor. Oturduğumuz bölümde, kapısı açık duran kocaman bir buzdolabı var. İçinde kızların okul kitapları ve defterleri duruyor. Dolabın üstüne bir televizyon konmuş, içerki odada ikinci bir küçük televizyon gözüküyor. Bakışlarımı takip eden anne, "Bu tepede duran bozuk," diyor, "çalışmıyor. Tamirci tamir edemeyince, çocuklar Ramazanda seyretsinler diye, na bu içerdekini ödünç verdi. Bayramdan sonra geri alacak."

Demet'in bütün kız kardeşleri okul çağındaymış. Sınıf arkadaşları arasında en çalışkanları Demet olmalı ki, okul müdürü bir gün onu çağırması odasına, "Şu kâğıtları doldur da bana ver kızım," demiş.

"Nedir bu sorular hocam?" diye sormuş Demet.

"Hayırlı bir şey kızım," demiş okul müdürü, "Okumak isteyen sen değil miydin? Bak şimdi gönlünce okuyabilmen için bir fırsat çıkıyor önüne. Sana burs bağlatacağım."

Demet kulaklarına inanmamış. Eve gelip annesine haber verince, birbirlerine sarılıp ağlamışlar sevinçten. Önce ayakkabı almayı düşünmüş burs parasıyla Demet. Çünkü karda okula gidip gelirken çok üşüyormuş ayakları. Sonra vazgeçmiş. Kız kardeşleriyle birlikte yürüyorlarmış okula. Kendinde sıcak botlar, diğerlerinde altı delik lastik ayakkabılar... içine sindirememiş. Şimdi tek istediği, bursuyla sonuna kadar okuyup meslek lisesinden çıkınca öğretmen olmak, babasına kızların da para kazanabileceğini, aileye katkıda bulunabileceğini ispat etmek. O kadar ki, ilerde erkek kardeşinin eğitimini bile üstlenmeyi düşünüyor, babasına çocukları kız doğuyor diye boşuna üzölmüş olduğunu kanıtlamak için.

"Baba görüyor musun, bak o gün geldi, Birgün'ü ben okutuyorum, aileme de ben bakıyorum, kız olduğum halde..." diyecek.

57

ESMA

yere benzemeyen alt yapısıyla, çevresindeki turistik ve tarihi yerleriyle Kars pırl pırl, varsıl, mutlu bir şehir olacak. Ay ışığında parlayan karlara bakarak aydınlık bir rüya görüyor ve bizleri de 59 gördüğü rüyaya inandırıyor Esmâ.

Kars'ın uzak mahallelerinden birinde oturan bir kızımız daha var. Ay ışığında parlayan karda, tertemiz havayı ciğerlerimize çeke çeke ve ağızımızdan burnumuzdan buharlar çıkartarak tırmanıyoruz tepeye. Bir köpek durmadan havlıyor görevini yaptığını göstermek için. Tepenin en ucunda, tek başına kalmış evin kapısına varıyoruz. Demin havlayan köpek, kuyruğunu sevinçle sallıyor şimdi, bu çok uzaklardan gelen konuklara. Aradığımız Esmâ, üçü kız ikisi oğlan, beş kardeşten biri. Babaları emekli işçi. Emekli maaşı yedi nüfuslu aileye yetmediği için, eve boya işlerinde çalışan ağabey bakıyor. O ilerde evlenir, çoluk çocuğa karışır da kendi ailesine bakmak durumunda kalırsa, bu görevi Esmâ ve ablası üstlenecekler. Esmâ, Anadolu Kız Meslek Lisesi'nde, Çocuk Geliştirme Bölümü'nde son yılını okuyor. Kolay olmuyor bursa rağmen okumak. Çünkü evi,

kentin dört kilometre kadar uzağında. Her sabah saat yedide düşüyor yola, hızlı hızlı yürüyerek tam bir saat sonra okulda oluyor. "Karlı havalarda ellerim ayaklarım donuyor ama, yağmurlu havalarda sırlıklam olmak daha da beter," diyen Esmâ, soğuğa, mesafeye, yoksulluğa meydan okuyarak her gün gidip geliyor okuluna. Evinde ailesiyle mutlu. Annesinin babasından daha fazla destek çıktığını anlatıyor okumasına. İlerde, anaokulu öğretmeni olduğunda belki evlenebilir anlaştığı biriyle, ama asla ikiden fazla çocuk yapmamaya kararlı. Dünyaya getireceği çocuklarını en iyi şartlarda büyütebilmesi, yedirip içirip giydirip okutabilmesi için en fazla iki çocuğu olacak. Ve biliyor ki eğitim sayesinde kendisi gibi düşünen anneler çoğaldıkça, yörenin de kaderi değişecek yavaş yavaş. Belki bir, belki iki kuşak sonra, doğuda başka hiçbir

AYLA

Ayla, ünlü Türk şairi Dede Korkut'un memleketi Digor'un bir köyünden geliyor. Oğuz boylarının Anadolu'ya girdikleri ve bir süre yaşadıkları yerdir Digor. Yoğun Türk geçmişine rağmen, ortaçağ kiliseleriyle de ünlüdür ayrıca. Beş Kilise ve bugüne dek korunabilmiş Mrin Kilisesi, Karabağ Köyü yakınlarındadır. Çeşitli dinleri ve kültürleri içermiş olan bir beldeden gelen Ayla da konuştuğumuz diğer öğrenciler gibi, Anadolu Kız Meslek Lisesi'nde okuyor, ama onun farkı, ailesiyle birlikte değil, bir yurttta yaşıyor olması. Yurdun yolunu tutmuş arabada giderken Ayla için yüreğim kabarıyor. Bütün kızlar ailelerinin yanında, kardeşlerinin, analarının koynunda uyuyorlar geceleri, evde sıcak çorbalarını sevdikleriyle birlikte içiyorlar diye düşünüyorum. Yoksulluğa bir de yalnızlık eklenince dayanılmaz hale gelmez mi hayat?

Ayla'nın kaldığı yurdun giriş katında mutfak ve yemekhane var. Yeni silindiği belli olan masaların üzerinde su sürahileriyle tuzluk-biberlikler duruyor. Olağanüstü temiz bir yemekhane burası. Yemekhane sorumlusu olduğunu öğrendiğimiz güler yüzlü bir teyze bize çay içmemiz için ısrar ediyor. Bir üst kata çıkınca daha da artıyor hayranlığımız. Kızların oturma odaları uçuk yeşil, nerdeyse su rengi, insanın içini açan bir halıyla kaplanmış. Duvarlarda halının rengiyle uyum sağlayan yeşilli bejli bir duvar kâğıdı var. Pencerelerdeki tül perdeler tiril tiril. İki kanepe ve ikişer koltukla hoş bir oturma köşesi oluşturulmuş. Hiçbir şey rasgele alınmamış bu odaya. Renk uyumları, oda nizamı inceden inceye düşünülmüş, içeri gireni sarıp sarmalayan, mutlu eden bir yuva haline getirilmiş.

Kızların birkaçı kanepelerde kitap okuyor, diğerleri de altı kişilik yuvarlak masalarda oturmuş ders çalışıyorlar. Odada tıs yok. Çok genç ve sevecen bir hanım öğretmen bize yurdu gezdi-riyor gururla. Aynı katta bembeyaz fayanslı bir küçük mutfak var ki, dört gözlü ocağı, buzdolabı ve çay bardaklarının dizili olduğu rafları, kızların kahvaltı malzemelerini koydukları dolapları-yla, evimizdeki mutfaklardan farkı yok. Üç kız mutfağın tezgâhına ilişmiş, birbirlerine yarın girecekleri sınavın sorularını sorup yanıtlıyorlar. Oturma odasında çalışanları rahatsız etmemek için gelmişler mutfağa. Demek bu yurttta herkes birbirine saygılı. Yine aynı katta, kızların altışar kişilik ranzalı yatak odaları ve duş kabinleri bulunuyor. Her yer tertemiz, pırıl pırıl. Kızların da saçları, dişleri ve gözleri pırıl pırıl parlıyor. Genç insanlar uygar bir ortamda bir arada olmaktan, iyi şartlarda yaşamaktan belli ki çok hoşnutlar. Bizi gezdiren belletmen öğretmen her katın aynı şekilde düzenlendiğini, yurdun 65 kişilik kapasitesi olduğunu söylüyor. Az önce üzüldüğüm Ayla için anlatamayacağım kadar mutluyum şimdi. Çünkü hiç kimse bu temiz, sıcak, güzel ortamda yalnızlık çekmez.

Ayla'nın babası on yıl önce, o henüz 6 yaşında küçük bir çocukken ölmüş. Annesi üçü kız üçü erkek altı çocuğunun geçimini sağlamak amacıyla bir öğrenci yurdunda çalışmaya başlamış. Yemek yapmış, bulaşık yıkamış, yerleri temizlemiş, ama kızlarını oğullarından ayırt etmemiş eğitim konusunda. 16 yaşındaki Ayla, orta ikiden beri aldığı bursu sayesinde Anadolu Kız Meslek Lisesi'nin Çocuk Geliştirme Bölümü'nde okuyor ve okula Digor'dan gelip gitmesi mümkün olmadığı için Kars'taki yurttta kalıyormuş. Okumanın hem maddi hem de manevi yönden ufkunu genişleteceğine ve kaderini değiştireceğine, meslek sahibi kızların çok daha özgür olabildiğine inanıyor. Örneğin, ablası nişanlanınca eğitim şansını kaybetmiş ve evlendikten sonra kocasının buyruğu altına girmiş. Yaşadığı kasabadan çıkıp Kars'a kadar bile gelemiyormuş kardeşini görmeye. Ayla hafta sonları kendi gidip görüyor Digor'da yaşayan ailesini. Yaştlarına göre çok

62

daha keyifli bir yaşamı var yurttta kaldığı için. Okulla birlikte bir kez sinemaya, birkaç kez de tiyatroya gitmiş. Meslek sahibi olduktan sonra, evlenirse, sadece bir çocuk yapacak çocuğunu en iyi şartlarda yetiştirmek için. Birçok genç kızın hayal dahi edemediği "iyi şartları", bursu sayesinde kaldığı yurttta görmüş ve öğrenmiş Ayla. Geri dönüşü yok artık. O, bundan böyle yaşamında hep daha iyiyi aramaya şartlanmış.

GÜLNAR

Dağpmar Köyü'nde oturan Gülnar'ı ziyaret etmek için sabah olmasını bekledik. Çünkü Gülnar'ın köyü Kars'ın 20 kilometre uzağındaydı ve biz oraya vardığımızda köyde yaşayanlar çoktan yatmış olacaktı. Gülnar'ın sabah saat sekizde okulunda olması gerekiyordu. Yolda geçireceği zamanı da hesaplayarak sabahın çok erken saatlerinde, yediden önce vardık evine. Avluya girdiğimizde, birkaç tavuk ve bir horoz kaçıştı önümüzden. Çizmelerimizi çıkartıp önce buz gibi soğuk bir odaya sonra da bir kapı açarak iki kademeli bir başka odaya giriyoruz. Odanın ortasındaki sobada tezek yakılıyor, bu nedenle çok sıcak içerisi. Yerlerde kilimler, bir basamakla çıkılan ikinci kademede minderler var. Kuruluyoruz minderlere. Duvarda bir saat, bir

takvim ve bir futbol takımının gazeteden kesilmiş resmi asılı. Köşede bir konsolun üzerinde televizyon, televizyonun üzerinde de plastik pembe güller var.

Büyükanne, dede ve kapkara gözlü, bembeyaz dişli çok genç bir kadın bizi rahat ettirmek için etrafımızda dört dönüyorlar. Az sonra üzerinde ekose eteği, mavi bluzu, lacivert kravatı ve gri kazağıyla Gülnar giriyor içeri. Gür siyah saçları kalın bir örgüyle beline kadar iniyor. Ne kadar çok benziyor kara gözlü güzel kadına. Ablası mı acaba diye merak ediyoruz. Meğer annesiymiş. Kocasını beş yıl önce kansere yenik düşünce, üç kızı iki oğluyla kayınpederinin evine sığınmış anne. Şimdi 18 yaşında olan oğlu çok iyi bir öğrenciymiş. Ortaokuldan sonra kalabalık ailesine bakabilmek için, okulu bırakıp çalışmak üzere Diyarbakır'a gitmiş. 19 yaşındaki abla liseyi bitirmiş ama Kars'ta çalışma olanağı olmadığı için mecburen ev kızı olmuş. Kızın koca bulması da pek kolay değil-

miş, çünkü şimdilerde başlık parası yerine, damat aileleri evlenecek kızlara dayalı döşeli ev açmaya başlamışlar. Dedesi liseyi bitir-64 miş gül gibi torununu karşılığını almadan vermeye razı olmadığından, kız evde oturuyormuş iki yıldan beri. Evin diğer çocukları köydeki ilkokula devam ediyorlar. 16 yaşındaki Gülnar da bursu sayesinde her gün yirmi kilometre yolu kat edip Kars'a, okuluna gidiyor ve geri dönüyor, Dağpınar Köyü'ne. Bursu orta ikiden beri alıyormuş Gülnar. Liseyi bitirdikten sonra eğitimine devam edip sınıf öğretmeni olmak istiyor. Okumak için başka diyarlara gidebilirmiş ama, sonunda kesinlikle Kars'a dönecekmış, kendi yöresine yararlı olmak, hem de annesine yakın olmak için. 32 yaşında dul kalan anne ise bir daha evlenmeyi hiç düşünmüyor. Onun tek isteği, çocuklarını yetiştirmek, meslek sahibi olduklarını görmekmiş. Gülnar'ın meslek sahibi olduğunu göreceğine hiç şüphemiz yok, çünkü bakın neler söylüyor bize:

"Doğu Anadolu'da erkek çocuklarına verilen eğitim imkânı kızlara verilmiyor. O yüzden bu bursa, biz kızlar çok teşekkür ediyoruz. Ben liseye bursumun sayesinde devam edebiliyorum. Burslu olmasaydım her gün taaKars'a kadar gidip gelmeye gücümüz yetmezdi. Sekizinci sınıfı bitirince evde kalırdım herhalde. Ankara'da çalışan amcalarım da bize zaman zaman para yollarlar, ama bu para boğazımıza harcamak içindir, biz kızların okulu için değil. Oysa kızların okuması bölgenin kalkınması açısından çok önemli." "Ablan da liseyi bitirmiş, ama bak şimdi evde oturuyor." "Haklısınız. Kars'ta çalışma imkânı bulabilseydi çalışacaktı. Ablam eğitimini bugün değerlendiremeye bile, yarın çocukları olduğunda, onları eğitimi bir anne olarak bilinçli bir şekilde yetiştirecektir. Çok çocuk yapmanın zararları bilecektir."

"Çok çocuk yapmanın zararlı olduğunu mu düşünüyorsun?" "Elbette. İki'den fazla çocuk yapmanın hiçbir anlamı yok. Bakın benim ağabeyim, bize yardım edebilmek için ortaokuldan sonra çalışmak zorunda kaldı. Dört yerine bir kardeşi olsaydı, şimdi o da üniversitede okuyor olacaktı."

Gülnar bize veda edip çıkıyor okuluna yetişmek için. Biz fotoğraf makinelerimizi, ışıklarımızı topluyor, aileyle vedalaşıyor, yaklaşık bir yarım saat sonra ayrılıyor evden. Köyü şoseye bağlayan yokuşun başına geliyoruz. Gülnar yanakları, burnu, kulakları soğuktan kıpkırmızı, yolun başında durmuş, yarım saatten beri, onu okula ulaştıracak vasıtayı bekliyor sabah ayazında. Onu Kars'a götürüp geri dönmek istiyoruz, ama ne yazık ki mümkün değil çünkü İğdir Valisi'ne randevu vermiş, biraz da gecikmişiz. Arabamızı görünce sevinçle el sallıyor bize uzun örgülü çocuk. Hiç gıcık olmuyor soğukta beklemekten, üşümekten, onca yolu gidip gelmekten. Çünkü biliyor Gülnar, bu zahmetlerin sonunda iyi şeyler olacak.

K5

İĞDIR'DA HAYAT

İğdir'in son yirmi yıl içinde il'e dönüşmüş diğer Doğu kentlerinden büyük bir farkı yok. Geniş anacaddesi üzerinde yükselen beton binaları, et lokantaları, yedek parça dükkân-larıyla hızla gelişmiş bir kasabayı, hatta İstanbul'un doğudan göç alan ve imar dışı şehirleşen varoşlarını andırıyor. Nitekim, İğdir Valisi Sayın Musa Küçük Kurt'dan öğreniyoruz ki İğdir, Kars'a bağlı 25 bin nüfuslu bir kasaba iken 1992 yılında vilayet olmuş. On yıllık süreç içinde bu nüfus birden patlayarak 60 bine çıkmış. Gümrük kapısının açılması üzerine de büyük bir göç dalgasıyla sarsılmış ve kentin eteklerindeki hazine alanları derme çatma evlerle, gecekonduyla işgale uğramış, yeşil alanları yerleşim yerleri haline gelmiş.

Her göç alan şehrin sıkıntısını elbette İğdir da yaşıyor. Ne var ki İğdir, en doğudaki kent olduğu için, daha ağır şartlarda yaşıyor bu gerçeği. Sağlık, çarpık yapılaşma gibi konumuz dışındaki sorunları bırakıp eğitim sorununu irdeliyoruz ve bizi bilgilendiren Vali'den öğreniyoruz ki, eğitim alanındaki yetersizlikler de çok fazla. Nasıl olmasın! Yirmi beş-otuz bin kişiye göre hazırlanan okullar, nüfus göçle patlayınca yetmez hale gelmiş. Merkezde, sınıf ortalaması 58 kişi. Ama bir de merkezin ötesine taşan alanlar, ilçeler, köyler var. Vali yana yakıla, bu yıl sonu 1200 kişinin mezun edileceğini, 2300 kişinin yeni kayıt yaptırmaya hazırlandığını söylüyor. Hızla büyüyen bir kent burası.

"Biz valilik olarak, bazı dama taşlarını yerlerinden oynattık, Cumhuriyet Lisesi adıyla yeni bir lise açtık," diyor Vali. "Bir zamanlar çiftçilere eğitim veren ve şimdilerde boş duran bir binayı donatarak ilköğretim okulu haline getirdik.

"Kız çocuklarının okula ilgisi ne oranda?" diye soruyoruz.

"Doğunun gerçeğinin yansımasını bu alanda da görüyoruz," diye yanıtıyor Vali, "Öğrencilerin % 55'ini erkek çocuklar, % 45'ini kızlar oluşturuyor. Ama inanın, bu yüzde diğer Doğu kentlerine göre düşük bir orandır. Nedeni de Iğdır'da iki kesimin olması. Eskiden buranın nüfusunun % 70'i Azeri, % 30'u Aşiret kökenliydi. Göçle birlikte Aşiret kökenli vatandaşların oranı % 50'ye yükseldi. Aşiretlerde kız çocuklarını okula göndermek daha yaygındır. Bunun bir nedeni, çok sayıda çocuğun hepsini okula gönderecek maddi imkânın olmaması halinde, tercihin erkeklerden yana kullanılması, ikinci nedeni de okulların ilçe ve köylere uzak olması durumunda kızların gidip gelme sorunlarıdır. Azeri vatandaşlar ise çocuklarını, kız-erkek ayırt etmeden okutma yanlısıdır. Iğdır'daki Azeri varlığı kız öğrenci oranını yükselten önemli bir faktör."

Vali Musa Küçükkurt, şehriyle özdeşleşmiş, halkına ve kentinin sosyal yaşamına sahip çıkan özverili bir "Cumhuriyet Valisi". Iğdır'da özellikle yaz aylarında sosyal hayatın çok canlandığını, çeşitli şenlikler ve etkinlikler yaşandığını, insanların yaz akşamları geç saatlere kadar sokaklarda gezip eğlendiğini anlatıyor bize. Ona inanıyoruz. Çünkü eğlenmek, gezmek ve mutlu olmak insanoğlunun içgüdüsel gereksinimlerinden biri. Yoksulluk dahi bu ihtiyacın duyulmasına mani olamıyor. Biz bir Doğu kentinde eğlencenin, sırf silah atarak keyiflenmenin ötesinde, eğitimle harmanlanarak müzik dinlemek, hoş bir gösteri izlemek, şarkı söylemek gibi sanatsal eylemlere de dönüşebilmiş olmasının sevincini yaşayarak, ÇTÇK bursunu kazanmış Iğdırlı kızlarla görüşmek üzere ayrılıyor Vali'nin makamından. Yoksul insanların yaşadığı varoşlara doğru yol alıyoruz. Elimizde sokak adları ve numaralar yazılı adresler var, ama ne girdiğimiz sokakların köşelerinde sokak adları, ne de evlerin üzerinde numaralar görüyoruz. El yordamıyla bulmaya çalışıyoruz Iğdır'ın kardelenlerini.

NURHAN

On dört yaşındaki Nurhan 3 yaşındayken kaybetmiş annesini. Şeker hastası olan babası da birkaç yıl sonra üzüntüden ölmüş. Çocukların en küçüğü henüz yaşını bile doldurmamışmış anası öldüğünde. Biri erkek, üçü kız dört kardeş kalakalmışlar yaşlı dedenin elinde.

Dede, anasız babasız kalan torunlarına sahip çıkmış. Kızlarının yardımıyla başarmış torunlarını yetiştirmeyi. Halaların her biri ayrı evleri, kendi aileleri olduğu halde sırayla yemek pişirmişler dedeyle çocuklara. Iğdır'ın çamurlu sokaklarında ellerinde tencerelerle gidip gelmişler yıllarca. Dede torunlarını yedirip içirmekle kalmamış, okutmaya da soyunmuş, yarın öbür gün gözlerini kapadığında aç açık kalmasınlar diye.

Kolay değilmiş işi ama pes etmemiş, dayanmış. Hem yoksulluğa, hem de ne okutup duruyorsun bu kızları diye soran konu komşuya direnmiş. Erkek torunu sara hastası olduğu için onun geleceğini de kızlarda görmüş dede. Ben kızlarımı okutayım, benden sonra erkek kardeşlerine onlar sahip çıkarlar diye düşünmüş. Ne de iyi yapmış. Kızların büyüğü Erzurum'da Spor Akademisi'nde beden eğitimi hocası olmuş. Her ay dedesine ve kardeşlerine para yolluyormuş. Halalardan en yakında oturanı, kızların okulda olduğu aylarda yemek yapmaya devam ediyormuş dedeyle torunlarına. Evin temizliğini ise dede kendisi yapıyormuş kızlar okuldayken.

Lise bire giden Nurhan, ortaokuldan beri burslu. Zaten bursu olmasa, liseye gitmesi mümkün olamayacakmış. Nurhan okulla birlikte Kars'a gitmiş gezmeye. Çok beğenmiş bu şehri. Okul iki kere de tiyatroya götürmüş Nurhan'ı. Ne gördüyse okulu saye-sinde görmüş zaten. Turkcell'den armağan olarak gelen okul çantalarının içinden defter, kalem ve ders kitaplarının yanı sıra çocuk romanları da çıkmış da kitap okuma zevkine varmış Nurhan. Keşke daha birçok kitap okuyabilseymiş. Bursu devam ettiği sürece okumaya ve edebiyat öğretmeni olmaya kararlı olduğuna göre, daha çok kitaplar okuyacağı kesin Nurhan'ın. O da yakın gelecekte tıpkı ablası gibi, hasta kardeşinin ve artık iyice yaşlanan dedesinin bakımını üstlenmeyi, evini geçindirmeyi hayal ediyor. Hayat ona kadınların da erkekler gibi çalışarak para kazanabileceklerini, dedeye ise gerektiğinde erkeklerin de kadınlar gibi ev işi yapabileceklerini öğretmiş. Bu bilgilerin ışığında, küçük bir filozof kesilmiş Nurhan. Edebiyat öğretmeni olduktan sonra evlenecek olursa en fazla iki çocuk doğuracak ki, çocukları dedesinin ve kardeşlerinin geçtikleri sıkıntıları asla çekmesinler, çok daha iyi şartlarda yaşasınlar diye.

69

SİNEM

Sinem'in babası üç ay önce ölmüş. Hayattayken de yaşayan ölüden farkı yokmuş zaten. Hastaymış. Kimseyle konuşmaz, sokağa çıkmaz, çocuklarıyla diyalog kurmazmış. Ablası liseyi bitirdikten sonra evlenmiş, ayrılmış evden. Erkek kardeşi ilkokuldan sonra okumak istememiş. Bir lastikçinin yanında çalışıyormuş. Sinem 15 yaşında, lise ikinci sınıfa gidiyor. Kendinden küçük iki kardeşi daha var okula giden. Hepsi birden lastikçide ayda yüz milyon kazanan ağabeyin eline bakıyor-larmış geçinmek için. İşte bu nedenle ancak bursunun sayesinde okuyabiliyormuş Sinem. Yoksa kaleme, deftere, kitaba verecek parayı nereden bulacaktı ki! Bursu devam ederse, liseyi bitirdikten sonra eğitimini sürdürüp edebiyat öğretmeni olmak istiyor. Henüz ne sinema ne de tiyatroya gitmiş. Şiir okumamış. Okuduğu yegâne kitaplar, burslu öğrencilere verilen çantalardan çıkan Gültan Dayıoğlu'na ait çocuk kitapları. Bu kitaplar onun kitap sevgisini ateşlemeye yetmiş. İlk fırsatta başka kitaplar da okumak istiyor. İlerde başka şehirlerde yaşamak, yurdun batı bölgelerine gitmek

ister mi acaba? Giderse sadece turistik nedenlerle, gezmek görmek için gidermiş. Lise mezunu olanlara İğdır'da iş varmış. Neden kendi memleketi dururken gidip başka yerlerde çalışsın ki? Sinem, hayattan neler beklediğini çok iyi biliyor. Okuyacak, edebiyat öğretmeni olacak, kendi şehrinde kalacak ve bir gün evlenirse hiç çocuk yapmayacak. Neden mi? Doğuda yeterince çocuk var da ondan!

NURSEN

Ticaret Meslek Lisesi'nin Muhasebe Bölümü'nde okuyan Nursen daha şanslı bir çocuk arkadaşlarına oranla. Annesi lise sondan ayrılmış. Büyük bir olasılıkla okuyazar bir annesi olduğu için evine kitap girmiş. Reşat Nuri Gün-tekin'in ve ipek Ongun'un kitaplarını okumuş. Şiir de severmiş. Okulunda basketbol oynuyor ve yaz aylarında bir bankada staj yapıyor. Ağabeyi Polis Okulu'nda, kardeşi de ilkokulda okuyormuş. Babaları nakliyecilik yaparak ailesine bakarken böbreklerinden hastalanınca kamyonunu satmış, iş yapamaz olmuş, yoksul-laşmışlar. Evin mutfak masraflarını dayısı karşılamaya başlamış. Dayısına, benim okul masraflarımı da karşıla diyemeyeceğine göre, bu burs bağlanmasaymış okula gidemezmiş. Bu yüzden bursu bağlayanlara hayır duaları okuyorlar ailece.

Nursen ileriye dönük olarak hayatını planlamış bile. Okulunu bitirince, yazları staj gördüğü bankada çalışmaya başlayacak. Para kazanmaya başladığında annesinin ve kız kardeşinin yükünü dayının sırtından indirecek. Üç kadın kendi yağlarında kavrularak kimseye muhtaç olmadan yaşayacaklar. Baba eve az uğrasa da olur. Kızların eğitiminin en önemli nedenlerinden biri kendi ayakları üzerinde durabilmelerini sağlamak değil mi? Nursen daha şimdiden kendi ayakları üzerinde durmaya başlamış bile!

AYSU

Aysu'yu bulmak için İğdır'ın en uzak mahallelerinden birine gidiyoruz. Burası bir mahalleden çok bir köyü andırıyor. Sokağı, bakkalı, kasabı olmayan tarla benzeri bir yerdeyiz. Ağaçsız geniş alanda birbirinden uzakça iki-üç ev daha var. Evlerden birinin birkaç basamak merdivenini çıkınca çok geniş bir odaya buyur ediliyoruz. Ziyaret ettiğimiz diğer evlerin odalarından çok daha geniş bir oda bu. Duvarlarına eski İtalyan malikânelerindeki gibi tabiatı tasvir eden yağlıboya resimler yapılmış. Bir duvarda boydan boya İshak Paşa Sarayı'nın resmi var, bir başka duvarda Van Gölü manzarasının önünde bir adamla bir kadın figürü, ağaca dayanmış gölü seyrediyorlar. Duvar resimleri karşısındaki şaşkınlığımıza gülüyor Aysu'nun annesi.

"Bu resimdeki kadınla adam bizmişiz," diyor, "yani benim beyle, ben."

"Aaa, öyle mi?"

"Evet. Duvardaki resimleri odayı yapan Nahçıvanlı işçiler çizdi, bize teşekkür etmek için. Evimizin tek odasına altı kişi sığamadık, bu oturduğumuz yer, evin önündeki balkondur. Burayı bize iki işçi kapatıverdiler, şu öndeki duvarları ördüler, böyle ferah bir oda oldu. Çalıştıkları sürece yemeğimizi onlarla paylaştık diye de bu resimleri boyadılar duvara."

Nahçıvanlılar, yedikleri aşıya teşekkür etmek için aileye yağlıboya resimler armağan ettilerse, yiyeceğini içeceğini konuklarıyla paylaşmakta her millet bizim gibi cömert davranmıyor herhalde, diye düşündük, girdiğimiz her bir evde insanların ne kadar yoksul olurlarsa olsunlar, ikramdan hiç geri kalmadıklarını anımsayarak.

Aysu'nun annesi, belki de duvarlarına bu kadar güzel manzaralar resmedildiği için özenmiş evine; pencerelere bordo perdeler asmış, sehpaların üzerine fırfırlı örtüler, vazolara plastik güller koymuş. Ayrıca oturduğumuz odada kocaman saksıların içinde yemyeşil bitkiler var. Belli ki balkonda duran saksıları atmaya gönlü razı olmamış. Aralık duran kapıdan mutfak gözüküyor. Mutfağın ortasına kurulu sobanın üstündeki tencerede pilav ısınıyor iftar için. Sobanın hemen kenarına kıvrılan bir tekir kedi başını kuyruğuna gömmüş uyuyor. Duvar boyunca uzanan raflarda tabaklar, bardaklar dizili. Kedisıyla, sobasıyla, duvar resimleriyle sıcacık bir yuva burası. Yoksul ama mutlu bir yuva. Bu yuvada dört kız kardeş ve bir anneyle baba yaşıyor. Baba belediyede işçiymiş. Dört kızdan sonra karısını ille de erkek çocuk doğurması için zorlamamış, madem Allah bana kız evlatlar verdi ben de onları en iyi şekilde yetiştirmeliyim, demiş. Kızların hepsi okulda. En büyük kızı 15 yaşındaki Aysu, Ticaret Meslek Lisesi'nde bilgisayarlı muhasebe okuyor. Niyeti, üniversite sınavlarını kazanıp ilkokul öğretmeni olmak. Eğitimi sırasında İstanbul'da yaşayan dayılarının yanında kalabilirmiş. Fakat sonunda İğdır'a dönüp birikimini kendi çevresinde yaşayan çocuklara aktarmak istiyor. Aysu'nun kendine ait bir şiir defteri var. Hemen hemen her gece şiir yazarmış defterine. Televizyonda Türk filmlerini seyrediyor, spor niyetine arada bir koşuyor, yemeklerden en çok makarnayı seviyor ve umutla bakıyor geleceğe.

O, bursu devam ederse ilerde sınıf öğretmeni olacak, birçok küçük çocuğun aydınlanmasını sağlayacak ve eğer evlenecek olursa birden fazla çocuk yapmayacak.

73

NAR

Kızın adı Nar. Nar gibi, kırmızı yanaklı, kara gözlü bir genç kız. Annesi ona hamile kaldığında 5 yaşında olan ağabeyi narı çok sevdiği için, kardeşinin adının Nar olmasında ısrar etmiş.

Erkek çocukları kırmak olmazmış buralarda. Yeni doğan bebeğin adını Nar koymuşlar. Nar, yaşı nüfus kütüğünde 22 görülse de sadece 17 yaşındaymış. Babası üç ayrı hanımdan dokuzu kız, sekizi erkek on yedi evlat sahibi olmuş. Çocuklarını nüfusa yazdırmaya doğduklarında değil de yıllar sonra gittiği için, çocukların yaşı ve analarının adı birbirine karışmış. Nar'm anası, babanın ikinci hanımıymış. Yıllar önce ölmüş. Onun çocuklarını da, ilk hanımın çocuklarını da üçüncü eş büyütmüş. Ailedeki bütün kızlar okula giderken, 20 yaşındaki ağabey sadece arkadaşlarına takılıyor, ne okuyor ne de çalışıyormuş. Evlenenler evlenmiş. Anne ve baba çobanlık yapmaya Kars'a gitmişler. İğdir'ın nerdeyse kent dışında kalan çok bakımsız bir mahallesinde derme çatma bir evde, boş gezen ağabey ile 17, 16, 15 ve 14 yaşlarındaki kızlar birlikte oturuyorlarmış. Nar, dört yıldır aldığı burs sayesinde lise son sınıfa kadar gelmiş. Hayalleri, diz boyu çamurun içinde yaşadığı kerpiç evin boyutlarını çok aşıyor. O, psikoloji okuyacak. İnsanların davranışlarının arkasındaki mantığı çözmeye çalışacak. Babasının bu kadar yoksul ve çaresizken neden üç ayrı kadına, doğru dürüst besleyemediği ve giydiremediği on yedi çocuk doğurttuğunu anlamaya çalışacak örneğin. Okumak için gitmeyeceği yer yok. Yeter ki sonunda bir yerlere gelsin.

"Nasıl bir yere gelmek istiyorsun, Nar?" diye soruyoruz.

"En çok istediğim psikolog olmak. Ama hayat bu, puan tuttu-

ramazsam sınıf hocası olurum. Şimdiki konumumla kıyaslarsanız, sınıf hocası olmak da bir yerlere gelmektir. Ben iyi bir yere gelmeye mecburum. Yarınlar umut doludur. Benim de umutlarım var. Neler yapacağımı ve neler yapmayacağımı bugünden biliyorum. Benim üstüme kuma gelmeyecek örneğin. Kocamın tek esi olacağım. Sadece bir tane çocuk yapacağım. Allah yardım ederse üniversitede istediğim konuyu okuyacağım. Kafamda biriken sorulara yanıt bulmak zorundayım. İnsan davranışları beni çok ilgilendiriyor. Otuzlu yaşlarıma geldiğimde, birçok sorunun yanıtını bulmuş olmak istiyorum..."

Halk arasında söylenen bir bulmaca vardır hani, "Çarşıdan aldım bir tane, eve geldim bin tane. Bilin bakalım nedir?" diye sorulur. Biz, bir Nar buluyoruz çatısı akan derme çatma bir gecekondu evinde, sohbetimiz sırasında, Nar küçük evine, evinin avlusuna sığmıyor. Görüyoruz ki, değil bu mahalle ve bu kent, bu dünya bile dar gelebilir ona ilerde bir gün. Çünkü o kafasındaki binlerce soruya yanıt ararken, bulmacadaki nar gibi, her an çoğalıyor, çoğalıyor, bin kişiye bedel oluyor.

75

ZELİHA

Zeliha 18 yaşında. Anadolu Kız Meslek Lisesi'nin üçüncü sınıfında, çocuk gelişimi eğitimi alıyor. 23 yaşındaki ablası Hemşirelik Bölümü'nü bitirmiş, Bursa'da hemşirelik yapıyor ve kazandığı paranın bir kısmını evine yolluyormuş. Babası şoförmüş ama uzun bir süreden beri vazgeçmiş çalışmaktan. Eve bakabilmek için annesi bir iş yerinde kapıcılık yapmaya başlamış, yerleri, merdivenleri siliyor ve eve her ay 60 milyon lira getiriyormuş. Zeliha da bursla okuduğuna göre, baba, "Niye çalışayım ki, yan gelir yatarım," diye düşünmüş olmalı. Babaların işsiz olması, Doğu ve Güneydoğu gerçeklerinden biri. Hiç kimse sürekli çocuk yapan ama bir iş bulup çalışmaya yanaşmayan babaları yadırgamıyor nedense. Aileden biri mutlaka el uzatıyor ortada bırakılmış kadınlarla çocuklara. Zeliha'nın, kız kardeşinin ve annesinin sorumluluğunu Zeliha'nın dayısı yüklenmiş, almış yanına kız kardeşiyle yeğenlerini. Üç odalı evde, dayının ailesiyle birlikte kalıyor, Zeliha'lar. Bursa hak kazanmasa, okula devam etmek, üniversiteye hazırlanmak ancak bir hayal olabilirmiş. Ama şans gülmüş yüzüne Zeliha'nın.

ilkokulun son yılında, okul müdürü çağırmış çocuğu yanına, "Şu kâğıtları dolduruver kızım," demiş. "Nedir bu kâğıtlar hocam?" diye sormuş çocuk, "Başıma bir iş gelmesin, sakın?" "Sen dua et de bu doldurduğun kâğıtlar yerlerine varıp değerlendirilince, hayırlı bir iş gelsin başına Zeliha," demiş müdür. Zeliha okul yılının sonunda bursu kazandığını öğrenmiş. İşte o an değişmiş kötü kaderi. Orta öğrenimde okumak bile hayatını ve düşünce tarzını değiştirmiş Zeliha'nın. önüne kocaman bir kapı açılmış. Şu anda odaklandığı tek hedef, bir yıl sonra gireceği üni-

versite sınavını kazanmak. Memleketin neresinde olursa olsun okumaya ve çalışmaya hazır. Çünkü ülke yetiştirilmeyi, eğitilmeyi bekleyen çocuklarla dolu. Onun elinden nasıl tuttuysa birileri, önüne kapılar açıtsa, yarın o da birçok çocuğun elini tutmaya, onları aydınlığa doğru yönlendirmeye hazırlanıyor. O kadar hevesli, o kadar kararlı ki okumaya ve okutmaya, coşkusu çevresindekilere de bulaşıyor, karanlığın erken bastığı İğdir'ın arka sokaklarında, bir deniz feneri gibi şimdiden yol gösteriyor birilerine Zeliha.

77

ERZURUM'UN KARDELENLERİ

Kış dokuz ay sürer Erzurum'da. Beyaz günler bitmek bilmez. Bir karlar ülkesidir dadaşların kenti. Bu nedenle kentin Çifte Minareli ve Yakutiye medreseleri, Ulu Camii, kervansarayları, hanları ve kümbetleri baharı bekler gezilmek, görülmek için. Bahar nazlana nazlana, kırta kırta gelir mayıs ortasına doğru. Başı duvaklı gelin gibi kışı bembeyaz geçiren Erzurum'un yaylalarında, yüksek dağ çayırlarında bir renk cümbüşü dalgaları bu kez. Suları çağlamaya, dağ eteklerindeki çiçekleri, esintilerde oyalar gibi sallanmaya, kırları Orta Asya izleri taşıyan bar ve cirit oyunlarıyla şenlenmeye başlar. Bitki ve hayvan türü çok zengindir yörenin...

Çünkü Erzurum hem Kuzey Karadeniz'in nemli, ılıman iklimi hem de Doğu Anadolu'nun kurak ve sıcak iklimi arasında bir geçiş alanı yaratır.

Bu nedenle dorukları yaz-kış karlıdır, nehirlerinde suları hırçındır. Salaçur Yaylası yaz aylarında baharı yaşatırken, İspir Yaylası, Çoruh Nehri'nde rafting olanakları sunar.

Erzurum karakışın olduğu kadar, sıcak ve yiğit insanların, çağ kebabının, civil peynirinin ve dadaşların da yurdudur. Tarihi, milat öncesi dört binlere kadar uzanır. Doğunun bu başkenti, ticaret yollarının kesişme noktasında bulunduğundan, bir kervansaraylar şehridir ayrıca. On birinci yüzyılda Selçuklular'ın, 1515 yılında Osmanlılar'ın eline geçmiştir. Cumhuriyet tarihinde ise çok şanlı bir yere sahiptir. Çünkü 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkarak Milli Mücadele'yi başlatan Mustafa Kemal'in çeşitli bölgelerden gelen 57 delegeyle yaptığı ilk kongre Erzurum'da toplanmış, "Ulusal sınırlar içinde vatanın bölünmez bütünlüğü" kararı bu oturumda alınmıştır. Birbirlerine "dadaş," diye seslenir Erzurumlular. Bu sözcük ağabey, delikanlı, babayiğit gibi anlamlar içerir. Korkusuz, yiğit ve geleneklerine aşırı bağlı halkıyla ilginç bir kentimizdir Erzurum.

Dadaşlar diyarı Erzurum'a kadar gelmişken, burada açan kardelenleri görmek istedik.

Aşkale'ye uzandık, kırsal alanlara hâkim töre karanlığını delerek ışığa ulaşmaya hazırlanan kızlarımızla konuşmaya...

79

SEMRA

Deprem evlerini arıyoruz diz boyu çamurun içinde dolanarak. Kar, güneşin etkisiyle eriyince çamur fulyasına dönüşmüş her yer. Yoksul bir mahalle burası. Depremde evleri yıkılan vatandaşlara bu evleri karşılıksız dağıtmış devlet baba. Köylü de, bir araya gelip yolları biz yapıverelim, dememiş. Bir araba taş getirip sokaklara döküverseler çamurdan kurtulacaklar ama her şeyi devletten beklemeye alışmış insanlar. Diğer Doğu köylerinde olduğu gibi, su birikintilerine, çamurlara hiç gocunmadan bata çıka geziyorlar yollarda.

Biz ise nihayet aradığımız evi bulup içeri girdiğimizde şaşırıyoruz biraz. Çünkü çamurlu sokaklara inat, tertemiz, düzenli, sevimli bir evdeyiz. Üstelik mutfığı ve banyosu dışarıda değil de, konutun içinde olan ilk ev bu, doğuda ziyaret ettiğimiz evlerin arasında.

Semra'nın babası baraj inşaatlarında çalışmış yıllarca. Sonra bir trafik kazası geçirmiş, sol yanı hiç tutmaz olmuş. Belki de bu yüzden, ileride doktor olmak istiyor Semra. Eğer okul müdürü ve sınıf öğretmeni onun adına başvurup burs talebinde bulunmasa-larmış, ablası gibi o da parasızlıktan okulu yarıda bırakmak zorunda kalmış. Ama bir iyilik yapmışlar, orta ikiye giderken burs bağlatmışlar büyükleri. Bu yıl lise biri okuyan Semra, bursu sayesinde liseyi ve sonra da üniversiteyi parlak notlarla bitireceğine emin. Çalışan bir öğrencinin yolunu hiçbir şeyin engelleyemeyeceğine inanıyor. Doktor çıkmak istediği için büyük bir olasılıkla bir süre ayrılmak zorunda kalacak yuvasından. Sonra elinde taş gibi bir diplomayla geri dönecek. Ablası da çok parlak bir öğren-ciymiş Semra gibi. Felçli babanın gücü ancak oğullarını okutma-ya yettiği için, istemeden bırakmış okulu, liseye gidememiş. Bu nedenle, tam da Semra'nın şu an olduğu yaşta, 15'indeyken kocaya vermişler onu. Ağabeylerinden biri askerdeymiş, diğeri meslek lisesini bitirmiş, üniversite sınavlarına hazırlanıyormuş.

En küçük kardeşi ise ilkokul beşte. Günün sürprizini anne yapıyor bize. 2002 yılına kadar okuma-yazma bilmeyen anne, geçen yaz ilçede açılan okuma-yazma kursuna katılmış ve birincilikle bitirmiş kursu. Bitirir bitirmez bir roman geçirmiş eline. Okumak o kadar hoşuna gitmiş ki, bir roman daha okumuş. Gazete, dergi ne bulursa okuyormuş. Bu yüzden ara sıra evin işlerinin aksadığı bile oluyormuş. Suları çeşmelerden doldurup evlerine taşıdıkları için, okuduğu romanın yüzünden, su kuyruğunda hep en sona düşmeye başlamış. Ama ne gam! Aşkale köylerinin birinde, doktor olmayı hayal eden bir kız ve roman okuyan bir anne var artık.

81

K6

GÜL SEDA

Nene Hatun Lisesi'nde, Aşkale'nin bir başka köyünden gelmiş, yatılı okuyan bir kız daha var, doktor olmak isteyen. Üstelik babası da, köyün kesimhanesinde çalışan, aydınlık fikirli bir baba. Dört çocuktan fazla yapmamış, ikisi erkek, ikisi kız dört çocuğunu yeterli sayıyor ve Gül Seda burs alarak kendini kurtardığı için, diğer çocuklarını kendi okutmayı göze alıyor. Gül Seda'ya, doktor olduğu zaman nerede çalışmak isteyeceğini soruyoruz.

"Kendi memleketime dönmek olmaz," diyor içtenlikle.

"Peki, diyelim ki beyaz gömlekli bir doktor olarak geri geldin köyüne. Bu köyde neyi değiştirmek veya ne yapmak isterdin?"

"Önce doğum kontrolü uygulattırdım. Çünkü kadınların biraz da kendi hayatlarını yaşamalarını istiyorum. Biz dört kardeşiz ama, herkesin en az sekiz-dokuz çocuğu oluyor. Hem çocuklar bakımsız hem de anneler perişan. Doğum kontrolünü günah zannediyorlar. Oysa günah olan, bakamayacağımız çocukları doğurmak."

"Başka ne eksikleri var köyünün?"

"Burada yaşayan halkın tek eğlencesi televizyon. Ancak düğünden düğüne eğlenebiliyorlar. Keşke ilçede bir sinema filan açılrsa... Çünkü bizim insanlar vakit geçirmek için dedikodu yaparlar. İşte o zaman da kızlara daha fazla baskı oluyor, iç sıkıntısından ürettikleri laflar yüzünden."

"Baban seni yatılı okulda okutuyor diye dedikodu mu yapıyorlar?"

Gülüyor Gül Seda bembeyaz dişlerini göstererek;

"Benim babam Erzurum Lisesi'nde üç yıl temizlik işçisi olarak

çalıştı. Eğitimin yararını bilir, öyle kolay kolay gaza gelmez. Benim okumama izin veriyor, kız kardeşimi de okutacak inşallah," diyor. Gül Seda ve kız kardeşi, eğitimlerini tamamladıktan sonra, köyün kaderini değiştirebileceklerine inanıyorlar. Bir-iki iyi örnek, başka kaç kıza umut kapısını aralayacaktır kimbilir. Köyden ayrılırken, Gül Seda karlı yolun başında durmuş bize el sallıyor, karakışta filiz vermiş bir narin kardelen misali.

HACER, ERBEN, IRMAK VE ZEHRİ: ERZURUM

Erzurum'da ÇTÇK bursuyla okuyan kızların bir kısmı, Yönderlik Programı*' nedeniyle düzenlenen etkinliklerde, henüz liselerde okudukları halde basınla tanışmak, aldıkları bursa dair duygu ve deneyimlerini paylaşmak üzere, bu programa katılan üniversiteli kızlarla birlikteydiler. Çok değil sadece bir veya iki yıl sonra, onlar da birer yönder edinerek hayata atılacaklardı. Bu yüzden, üniversiteye yeni başlamış arkadaşları kadar heyecanlıydılar. Kimi giydiği parlak renkli elbisesi, kimi zekâ fışkıran gözleri, kimi mahzun bakışlarıyla dikkat çekiyordu.

Önce, uzun saçlı, gözlüklü, ciddi görünüşlü Hacer'in yanına gittik. Erzurum'un merkezinden gelmesine karşın, kırsal alanlarda dinlediğimiz öykülerden değişik değildi hayat hikâyesi. Altısı kız, dokuz kardeştiler. Bursunu orta üçten beri almaktaydı. Ağabeyi üniversite sınavlarına hazırlanıyordu. Burs verilmeseydi, babası kızları arasında ayırım yapmamak bahanesiyle, liseye yollamazdı herhalde onu. Oysa Hacer, burs kazanıp kendi bileğinin gücüyle okuduğu için, ses etmiyordu kızına. "Bizi niye okutmuyorsun?" diye soracak olan diğer kızlarına, "Siz de çalışın, burs kazanın, gidin okuyun," diyebilecekti babası.

Çalışan insanların mutlaka başarıya ulaşacağına inandığı için var gücüyle çalışıyordu Hacer. Polis olmak istiyordu. Kendini, bir emniyet müdürünün makamında otururken hayal ediyordu. Polis olmaktan asla vazgeçmeyecekti, ama bir alternatif olarak bilgisayar mühendisliğini de düşünüyordu zaman zaman. Polis olmasının başlıca nedeni düzeni sevmesi, çok disiplinli ve cid-

(*)

Bkz. s. 140

di bir kişiliği olmasıydı. Düzen ve disiplin merakını başak burcunda doğmuş olmasına bağlıyordu. Ne sinemaya ne de tiyatroya gitmişti. Victor Hugo'dan Sefiller'i okumuştı kitap olarak. 85 Erzurum'un dışına bir kez çıkmış, Kayseri'yi görmüştü. En çok görmek istediği şehir İstanbul'du. Tüm Türkiye başta olmak üzere bütün dünyayı gezmek ve görmek istiyordu ama görev yapmak istediği yer, kendi memleketi Erzurum'du. İlerde evlenirse sadece bir çocuk yapacaktı. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Turkcell'in özellikle Doğu için çok iyi bir şey yaptıklarına inanıyordu. Çünkü aileler bu bölgede çocuklarını okutmaya sıcak bakmıyorlardı. Kendisi de ancak burslu olduğu için okumasına izin verilmiş bir kızdı. Ben, sohbet etmek için kızların arasından 17 yaşındaki Hacer'i, çok akıllı bakan gözlerinden dolayı seçmişim. Onunla konuştuktan sonra, ilerde bir gün, Erzurum'da göreve atanacak bir kadın emniyet müdürünün hayalini kurmaya başladım. Gerçekleşmesi mümkün, güzel bir hayaldi.

Erben

Erben yemyeşil bir elbise giyiyor. Gözleri de elbisesi gibi yeşil. Lise ikinci sınıfı okuyor. Orta ikiden beri sürüyormuş bursu. Üç kardeşi daha var. Babası tamirciymiş ve dört çocuğuna yeti-şemiyormuş kazandığı para. Bu nedenle Erben bir an önce meslek sahibi olup babasının yükünü hafifletmek istiyor. Hedefi tarih öğretmeni olmak. Yaşanan gerçek olaylar ilgisini çektiği için tarih okumayı düşünmüş. Uluslar birbirleriyle neden savaşmışlar? insanlara iyilik, kardeşlik ilham etmesi gereken dinler neden bunca kanlı savaşa sebep olmuş? Yaşadığı topraklardan kimler gelmiş, kimler geçmiş? Geçip gidenler neden barınamamışlar geldikleri topraklarda? Bu soruların yanıtlarını arayacak Erben. Bir hedefi daha var: Kızları okula göndermek istemeyen çevresine örnek olmak istiyor. Başarılı bir kızın, saygınlık kazanacağına, babalarının gözünde bile payesinin artacağına emin. Kendi sınıfından bir arkadaşı sınıfının birincisiyken, onu okuldan alıp zor-

la evlendirmişler. Erben, üzüntüsünden günlerce uyuyamamış. Kendi kısmetinin çıkmaması için Allah'a dualar etmiş. Duaları 86 kabul olmuş ki, güzel güzel okumakta bursuyla. Okuyabildiği için, çevresindeki kızlar hem ona saygı gösteriyor hem de biraz kıskanıyorlarmış. Çocukluğunda, İstanbul'a götürülmüş bir kere. Pek bir şey hatırlamıyor ve bir kere daha gitmek istiyor. En merak ettiği şehir ise Paris; Eiffel Kulesi'nden dolayı. Tarih öğretmeni çıktığında, ilk maaşını alır almaz gidip görececek merak ettiği kuleyi.

Irmak

Beş kardeşin en büyüğü olan Irmak, 16 yaşında olmasına rağmen lise sonda. Dört yıldan beri alıyormuş bursunu. Erzurum'un dışına hiç çıkmamış. Sinemaya, tiyatroya hiç gitmemiş. Tek eğlencesi televizyonda

tartışma programlarını seyretmekmiş. Yine de kendi evinin dışında bir yerde, hayatın gürül gürül aktığına, insanların bambaşka hayatlar yaşayabildiğine, acının, yoksulluğun, çaresizliğin olduğu kadar mutluluğun, refahın ve gücün de var olabileceğine inanıyor bu dünyada. İşte tüm bunlara inandığı için edebiyat okumak, edebiyat dersleri vermek istiyor. Edebiyat sevgisini her ne kadar öğretmeninin sıcaklığına, ilgisine bağlasa da yüreğinin en derinlerinde biliyor ki yaşanmamış hayatları yakalayarak, yaşamış kadar olmak ancak edebiyatla mümkündür. Müzikle, şarkılarla, danslarla, gösterilerle mümkündür, acıların, çaresizliklerin üstüne üstüne gitmek. Çok soğuk iklimlerde bile ancak sanatla ısıtabiliriz çevremizi, içimizi, yüreğimizi. Irmak, adının anlamında taşıdığı coşkuyu yaşamında da yakalamak için, çok iyi bir edebiyatçı olacak. Köyünde beşinci sınıftan sonra okula giden ilk kız olmasının yanına, bir de o köyden çıkarak üniversite bitirmiş ilk kız olmanın ayrıcalığını ekleyecek ve babası izin verdiği halde, ağabeyleri tarafından okutulmayan anacığının da gurur kaynağı olacak. Çünkü üstüne basa basa şöyle söylüyor Irmak:

"Evinde oturup her yıl bir çocuk daha doğuran bir kadın olmak istemiyorum. Ben çağdaş bir insan olmak istiyorum hocam."

Zehra

"Zehra, şimdi buraya bir iyilik perisi gelse ve sana dile benden ne dilersin dese, ne dilerdin?"

Zehra kocaman gözleriyle yüzüme bakıyor. Kafasını karıştırdığımı düşünüp yeniden soruyorum: "Hayatta en çok istediğin şey nedir senin?"

"Hayatta en çok istediğim şey, babamla çarşıda gezmek."

Bu sefer şaşkın şaşkın bakma sırası bende.

"Töre, babalarınızla gezmeye izin vermez mi yoksa?"

Önce gülümsüyor sonra çok yumuşak bir sesle anlatıyor karşımda oturan, genç kızlığa adım atmanın eşliğindeki mahzun gözlü çocuk.

"Benim babam ben çok küçükken trafik kazasında sakatlandı ve bir daha hiç yürüyemedi hocam. Hayatım boyunca sokaklarda babalarıyla gezebilen kız çocuklarına hep çok özendim. Hiç unutamadığım bir anım var; herhalde dört-beş yaşlarında olmalıyım, babamın elinden tutmuşum, Erzurum'un çarşısında yürüyoruz. Kaldırımlar biraz yüksek olur ya, ben zıp zıp zıplıyorum kaldırım taşlarında. Babam elimden tuttuğu için hiç korkmuyorum düşmekten. Bana bir daha dünyaya gelsen ne yapmak isterdin deseler, ben o güne dönmek isterim."

Bunları anlatan Zehra 15 yaşında. Babası çalışmadığı ve annesinin de bir gözü görmediği için, kendinden bir yaş büyük ağa-beyiyle birlikte, babanın emekli maaşıyla geçinerek çok zor şartlar altında yaşıyorlar. Dört yıldan beri almakta olduğu bursun hakkını vermek için de çok çalışıyor. Hedefi kesinlikle doktor olmak. Babasının katlanmak zorunda kaldığı acıları başkaları yaşamaması diye, ortopedi dalında uzman olacak. Tıp fakültesini kazanmanın kolay bir iş olmadığını söylediğimizde puanı tutturacağını, çünkü çok çalışacağını söylüyor.

Hayatında bir kere, ilkokul üçüncü sınıftayken tiyatroya gitmiş okuluyla birlikte. Sinema tecrübesi yok. İstanbul'a ve Atatürk'ün kabrini ziyaret etmek için Ankara'ya gitmek istiyor.

"Sakin yanlış anlamayın hocam, anneme saygı duyuyorum ama hayatımın onunki gibi olmasını istemem. Ben aldığım eğitim sayesinde daha iyi bir hayat yaşayacak olursam, bunu Atatürk'e borçlu olacağım. O olmasa Erzurum'un bir ilçesinden hiçbir kız çıkıp doktor olmaya kalkışamazdı. Bu yüzden ilk fırsatta Anıtkabir'e gidip Ata'ya teşekkürlerimi sunacağım..."

GÜNEŞİN DOĞDUĞU YER: DOĞUBAYAZIT

Doğubayazıt, geçmişine yaslanmış bir ilçe. Tarih bu bölgede o denli yoğun ve zengin ki, başınızı nereye çevirseniz değişik bir kültüre ait bir bulguyla karşılaşıyorsunuz. Arazinin rengine uyduğu için hemen seçilemeyen yörenin simgesi Ishak Paşa Sarayı uzakta beliriverdiğinde ise, gerçeklerden sıyrılıp bir masala girmiş gibi oluyor insan. Kilometrelerce uzanan kiremit rengi çorak engebelerin ortasında, oraya nasıl konduğu belli olmayan muhteşem bir hayal gibi duruyor saray. Sarayın, üzerinizde yaptığı etki, tozu toprağa katarak sizi asırların ötesine atıveriyor. Rüzgâr hızıyla, Erken Demir Çağı'na ve Urartu'ya doğru bir yolculuğa başlıyorsunuz.

Urartular'ın buralardan geçtiğinin inkâr edilemez bir kanıtı olan 'Qulla Bizine' kaya mezarı sizi tepeden gözlerken, Medler, Persler ve Romalılar gelip geçiyor sırasıyla önünüzden. Sonra, Bizans döneminde bölgeye Müslüman Arapların akınları başlıyor. 11. yüzyılda Selçuklular, 13. yüzyılda Moğollar, 14. yüzyılda ise Celayirli geliyorlar ve işte bu gelişle birlikte, Sultan Ahmet Celayir'in kardeşi Bayazıt, 1382-1410 yılları arasındaki bir tarihte, adını veriyor bugünün Doğubayazıt'ına.

Yüz yıl sonra, buraları fethedecek olan Yavuz Sultan Se-lim'e kadar, Timur'dan Safeviler'e, Akkoyunlular'dan, Karako-yunlular'a birçok devletin, birçok beyliğin iştahını kabartıyor yöre. Ama en parlak zamanını 1700-1784 yılları arasında yaşıyor Doğubayazıt. İshak Paşa zamanında başlayan imar hareketleri, kenti bambaşka bir boyuta taşıyor. Karaburun denilen yüksek noktaya bir kartal yuvası gibi kondurulmuş sarayın Abdi Paşa tarafından başlatılan yapımı yaklaşık yüz yıl sürüyor ve an-

cak 2. İshak Paşa'nın sancakbeyliği zamanında tamamlanabiliyor. Ve ne tuhaftır, 360 bölümü olan devasa sarayın hiçbir pen-9° ceresinden, hiçbir terasından gözükmüyor Ağrı Dağı. Ağrı kendini, sırf kendine ait özel bir gösteri için saklıyor. Ne zaman ki ayrılıyorsunuz tarihin masal sarayından, etkisinden kurtuluyorsunuz, işte o zaman eteğinde hep gümüş rengi bir bulut ve yanında yavrusuyla mağrur ve erişilmez bir tanrıça gibi selamlıyor sizi, tek başına.

Doğubayazıt'ta sarayla Ağrı Dağı arasında nutku tutuluyor, başı dönüyor insanın. Ve nihayet, doğanın ve tarihin pençesinden kurtulup henüz kentleşememiş ilçenin sokaklarına indiğimizde, bizi başka çarpıcı gerçeklerin beklediğini öğreniyoruz kaymakamın makamında.

KARDELENLERE CAN SUYU VEREN KAYMAKAMLAR

Uç lise öğrencisi genç kız, eğitime ve gençlere çok değer veren Doğubayazıt Kaymakamı Nurullah Çakır'ın makamına, sırf kız olduğu için ailesi tarafından horlanan, dışlanan ve okumasına izin verilmeyen bir arkadaşlarına yardım istemek için gelmişlerdi. Bu arkadaşlarının aynı zamanda çok yoksul olduğunu, ayakkabılarını, üstüne giydiği hırkayı dahi aralarında para toplayarak aldıklarını anlatıyorlardı. Yardım bekleyen bir başka arkadaşları daha vardı. Onun da babası alkolikti ve çok içtiği bir akşam kızına bir nedenle kızmış, kızın etrafını samanla çevirmiş ve samanları ateşe vermişti. Zavallı kız zor kurtulmuştu alevlerin arasından. Aslında, arkadaşları için yardım istemeye gelen kızların da sorunları vardı aileleriyle. Hiçbiri mutlu değildi.

Aileleriyle iletişim kuramıyorlardı. içlerinden birinin ana-ba-bası yoktu zaten. Onları hiç tanımamıştı. Ninesi ve dedesi tarafından büyütülmüştü. Nine ve dede iki yıl önce para kazanmak amacıyla İstanbul'a göçmüşlerdi. Kız, kâh halalarının, kâh amcalarının, kâh dayılarının evinde kalıyor ve her birinin ayrı ayrı geçim sıkıntısı olduğu için, bir evden ötekine iteklenip duruyordu. Sık sık intihar etmeyi düşünüyordu. Biz liseli kızları dinlerken, kapıda yine yardım istemeye gelmiş, yüzünün yarısı yanık bir kadın belirdi. Kucağında sıska, çelimsiz, sapsarı bir bebek vardı. Söylediğine göre bebek ölmek üzereydi, çünkü anne bebeğin ishalini durduramıyordu. Kadının halinden normal olmadığı belliydi. Kaymakam kadınla birlikte dışarı çıktı. Bir süre sonra yanımıza geldiğinde, öğrendik ki, kadın ve kocası, her ikisi de zihinsel

engelliydiler ve ishalden ölmek üzere olan hasta bebeğin yanı sıra, evlerinde iki zihinsel engelli çocukları daha vardı. 92 "Bakin kızlar," dedi Kaymakam, "asıl felaket budur işte. Bu gördüğünüz kadının halidir felaket. Sizler eli ayağı tutan, kafası işleyen genç kızlarsınız. Aile içi sorunları büyütüp canınıza kıymaya kalkacağınıza, her ne pahasına olursa olsun eğitiminizi tamamlayın, bilinçlenin ve bölgenizde bu gibi vakaların yaşanmaması için var gücünüzle çalışın. Zihinsel engelli insanların çocuk yapmasını, çocukların bakımsız kalmasını önleyin. Sizlerden çözüm bekleyen sorunlar var, sizin kişisel sorunlarınızdan çok daha öncelikli ve vahim sorunlar. Kendinizi bu sorunlara odaklayarak sürdürün eğitiminizi, ki ileride bu sorunlara çözüm üretebilesiniz."

Kaymakam'ın duyarlı olduğu eğitim konularında bize anlatacağı çok şey vardı. Onu ilgiyle dinlerken bilgileniyorduk da.

"Kadının eğitilmesine öncelik veren sivil toplum örgütlerinin, bu eğitime çok ihtiyaç duyan doğuda daha fazla yoğunlaşması gerekiyor. Doğu ve Güneydoğu'da kızların okullaşmasının yetersiz olduğu, ülkenin bir gerçeği. Türk aydınlarının yıllardan beri en öncelikli konusu kız çocuklarının okullaşması olmalıydı. Sivil toplum örgütlerinin bu konuya eğilmelerine çok sevindim. ÇYDD(>) ve Turkcell'den aldığımız destekle Doğubayazıt'ta 95 çocuğu yemek kuyruklarından, sokaklardan toplayarak okula aldık. Okullarda sınıflar yeterli değildi. Fedakârlıklar yapılarak öğretmen odaları, ardiyeler hatta müdür odaları dahi boşaltılarak sınıflara dönüştürüldü. Eğitim kampanyalarını gönülden destekliyorum, hatta ileri görüşlü davranarak, bugünden eğitmeye başladığımız kız çocuklarını, on yıl sonra topluma yön verebilecek duruma getirmemizin gerektiğini düşünüyorum."

Kaymakam, ekonomik sıkıntıların var olduğunun, hep var olacağının ve bu durumun asla eğitim konusunu yavaşlatmaya bir neden olmaması görüşünde. Hedefe odaklananların, iyi bir organizasyonla pek çok sorunu aşabileceğini düşünüyor. Kendi

(>) Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği

ilçesinde, arkadaşlarıyla birlikte kotardıkları yaz programını anlatıyor bize ve sivil toplum örgütlerinden bu tür çalışmaları sıkça yapmalarını bekliyor.

"Biz geçen yıl 1-30 Ağustos tarihleri arasında, 20 kadar üniversite öğrencisini Doğubayazıt'a davet ettik. Yoksul mahallelere gittiler, sokaklarda dolanan, başıboş gezen kızlı erkekli çocukları toplayıp getirdiler. Onlara tahsis ettiğimiz sınıflarda, hep birlikte oyunlar oynadılar, şarkılar söylediler, sohbet ettiler, skeçler hazırladılar. Bugün okulları dolaştığımda, bu 400 öğrencinin sınıflarında lider konumunda olduğunu gördüm. Çocuklar bir aylık eğitimden sonra, âdeta kişilik değiştirmişlerdi. Bunun bana maliyeti, 20 öğrencinin yol parası ve burada, boş duran bir okulda konaklamaları oldu. Getirisiyle karşılaştığınızda çok düşük bir maliyettir. Bu tür bir çalışma, ziraat alanında da yapılmalıdır. Köylünün buna ihtiyacı var. Sivil toplum örgütleri böyle bir çalışmaya el atarlarsa, ben yazın 250 öğrenciyi burada ba-rındırabilirim. Çevredeki üniversitelerimiz, keşke bizler bölgemiz için neler yapabiliriz diye sorsalar ve buraları sarssalar. Her türlü

sosyolojik ve arkeolojik çalışmaları hep yabancılar yapıyor. Bir bakıyoruz biri gelmiş, araştırma yapıyor. Kimdir diye soruyoruz, ya italyan ya da İngiliz veya Fransız bir bilim adamı çıkıyor. Üniversitelerimizin, öğrencilerini daha etkin konumlara getirmeleri, doğuyu hiç olmazsa eğitim, kültür, sanat, tarım ve hayvancılık konusunda yönlendirmeleri gerekiyor."

Kaymakam'la sohbetimiz uzuyor. Çevresine var gücüyle ışık saçmaya çalışan bu bürokratin ilçesine katkıları göğsümüzü kabartıyor. Büyük paralara ihtiyaç duyulmadan, sadece iyi örgütlenerek kotarılmış bir başka çalışma da kadınlar için yapılmış Doğubayazıt'ta.

Sağlık Meslek Lisesi'nin öğretmen ve öğrencileri bir seminer hazırlamışlar. Civarda yaşayan ve okuma-yazma bilmeyen kadınları ev ev gezerek seminere davet etmişler. Ana-çocuk bakımı, beslenme, çevre temizliği konusunda bu insanları bilgilendirmişler, ilgilenenlere, bir başka grup, ev ekonomisi hakkın-

93

da seminer hazırlamış. Ayrıca, okullara da giderek sınıf sınıf gezip temizlik, beslenme ve çevre temizliği konusunda konuşmuş-94 lar. Kaymakam aynı çalışmanın doğum kontrolü ve tarım alanında da yapılmasını istemiş, ama gerekli uzman ekibi bulamadıkları için gerçekleştirememişler. Gerçekleştirebildikleri, ana-çocuk sağlığı konularında Halk Eğitimi kurslarını yaşama geçirmek olmuş. Bu kurslara saç bakımı ekibi bile katılmış. Bazı gençler kuaförlük dersleri almışlar.

Okuma yazma öğrenmenin, sağlık bilgileri edinmenin yanı sıra, sosyalleşmenin de önemini vurguluyor Kaymakam. Doğu-bayazıt'ta özellikle kadınlar arasında sosyalleşmeyi sağlamak amacıyla, Dünya Kadınlar Günü'nde çeşitli etkinlikler düzenlemişler. On ayrı okuldan seçilen kadınlara, kadınların önemini vurgulayan konuşmalar yaptırmışlar, bir de konser verdirmişler oralarda sevilen bir sanatçıya. Doğubayazıtlı kadınlar aralarında şarkılar, türküler söyleyerek eğlenmişler. Derken sıra Anneler Günü'ne gelmiş. Bir okul, "Anne Oratoryosu" hazırlayarak, tüm annelere armağan etmiş. Bir başka okul, tamamen çevre kadınlarının yaşamlarını anlatan Dokuz Can adlı oyunu sergilemiş. Kadınlar, önemsenmenin, sosyal hayata katılmanın sevincini yaşamışlar gün boyunca.

Kaymakam halkın eğlenceye olan açlığını görünce, sosyal hayatın canlanabilmesi için, her okulda bir tiyatro ekibi kurulmasında ısrarcı olmuş. Tiyatro çalışmalarına 476 öğrenci katılmış. Seyre gelenlerin sayısı ise yirmi binin üzerindeymiş. Kaymakam sosyal etkinliklerin, çocukların özgüvenleri üzerindeki olumlu etkisini vurguluyor ve diyor ki:

"Tiyatro hazırlıkları başladığında, gidip seyrediyordum. Başta çekingen duran çocuklar bir süre sonra rahatlıyor, ezikliğinden kurtuluyor, şakalaşmaya başlıyor, özgüvene kavuşuyordu. Özgüvenleri olmayan insanlar, haklarını aramayı bilemezler."

Kadınlar adına başka güzel işler de yapılmış Doğubayazıt'ta. Halk Eğitim kurslarına katılan bir kadın, acaba kadınlar arasında üretimi teşvik edebilir, bu emeği para olarak geri çevirebilir miyiz diye düşününce "Üreten Eller" projesi çıkmış ortaya. Açtıkları sergiye pek çok kadın el ürünleriyle katılmış, satışa sunmuşlar emeklerini.

Bu kadarla da kalmıyor Kaymakam'ın sayesinde ulaşılan kazanımlar. Yıldız kızlarda Atletizm Yaz Okulu açılıyor. 70 kız öğrenci katılıyor ve başarı hemen geliyor. Kızlar, Ağrı'da 11 Birincisi, Diyarbakır'da Bölge İkincisi ve Türkiye finallerinde Yıldız Kız-lar'da Türkiye Üçüncüsü oluyorlar.

Hayranlık ve şaşkınlıkla dinlemekteyiz Kaymakam'ı. Bu Kaymakam mı çok yapıcı, yoksa Doğubayazıtlılar mı çok şanslı diye düşünüyoruz. Kaymakam'ın yapıcı olduğu kesin. Ama Nurul-lah Çakır yalnız değil çabalarında. Daha nice gönlü memleket ve insan sevgisiyle çarpan vatan evladı görev başında Türkiye Cum-huriyeti'nin il ve ilçelerinde.

Bunlardan biri de 1999 yılında Van'ın bir ilçesinde görev yaparken yaşadıklarını bizimle paylaşan Kaymakam Mehmet Emin Bilmez. Gelin bir de onun anlattıklarına kulak verelim:

"Yeni atandığım Doğu bölgesindeki ilçede ilk iş olarak bölgeyi ve insanları tanımaya ve sorunları tespit etmeye çalıştım. Köylerdeki altyapı, eğitim ve sağlık yetersizliklerinin yanı sıra dikkatimi çeken bir başka şey de toplumun ana temeli olan kadınların bilinçsiz, iradesiz, sindirilmiş varoluş biçimleriydi. Ailenin erkeklerine hizmet etmeyi, onların yanlış da olsa her türlü buyruklarını yerine getirmeyi kendileri için âdeta bir onur kabul etmekteydiler. Yarınların anaları olacak kız çocuklarımız da hayata bu bakış açısıyla hazırlanıyor ve bu durumun alın yazısı olduğuna inanıyorlardı. Çağdaş iletişim araçlarından etkilenerek, kendi yaşam tarzlarını sorgulayan genç kızların bir bocalama içine düştüğü ve kız çocukların intiharlarında küçümsenmeyecek bir artışın olduğu da kesindi.

"Kadınlar, ülkenin bu bölümünde çoğu kez insan değeri verilmeksizin, bir köle gibi yaşamaktaydılar. Bu düşüncenin bende yerleşmesine sebebiyet veren, tanık olduğum birkaç olayı size aktarmak istiyorum.

95

"1999 yılında, bir köyde, bir yıl önce evlenmiş bir genç kadın doğum yapacak. Köydeki ebe doğumu yaptırmaya çalışır. Çocuk 96 ters geldiği için doğum bir türlü gerçekleşmez ve anne tam altı saat avaz avaz bağırır. Doğum yapan kadının kocası il dışına çalışmaya gitmiş. Evdeki kadınlar ne yapacaklarını bilemezler.

Muhtara da, hamile kadının doğum yapmakta olduğunu ve ayrıntılarının anlatılması törelere göre ayıp olduğu için haber veremezler. Sonunda bir küçük oğlan evdeki durumu muhtara iletir. Muhtar hamile kadını köyün minibüsüyle yarım saat uzaklıktaki devlet hastanesine götürmeye çalışır. Hastaneye varılama-dan, genç anne yolda kan kaybından ölür. Bu olayı sonradan köye gidip muhtarla konuştuğumuzda, muhtar dakikalarca ağladı ve 'Ne yapalım örf ve âdetlerimiz böyle,' dedi.

"Ne büyük bir yazık ki, 21. yüzyılda, çağdaş Türkiye Cumhu-riyeti'nde böyle olaylar hâlâ yaşanabiliyordu ve bu olayın münferit olmadığı da bir gerçektir.

"Bakın size bir gerçek öykü daha anlatayım: 2000 yılında, bir köy mezrasında vatandaşın biri varlıklı bir adamdan borç alır. Geri ödeyemez. Borç biriken faizlerle katlanarak artar ve ödeyemediği borç karşılığında küçük kızını evli ve bir sürü çocuğu olan alacaklıya verir. Küçük kız ne olduğunu anlayamadan kendini yaşlı bir adamın ikinci eşi olarak bulur. Örf ve âdetlere göre babasının şerefini kurtarmıştır. Onun emirlerine uymuş ve bir sorunu halletmiştir. Ama hiç kimsenin bir genç kızın ruhen yok edildiğinden haberi yoktur. Bu olayın geçtiği köyde o yıla kadar okul yoktu. Erkek çocukların bir kısmı yatılı ilköğretim okullarına gönderiliyordu. Kızlar okuyamıyordu. Daha sonra ÇYDD'nin katkılarıyla bu köye iki derslikli bir okul ve iki adet öğretmen lojmanı yapıldı. Okul açıldığı yıl 80 kadın okuma-yazma kursuna katıldı ve iki kademeli kursu başarıyla bitirdiler.

"Yine aynı yıl, başka bir köyde yaptığımız toplu sünnet töreninde, sünnet olması gereken çocuklardan on yaşın altında on çocuğun muhtara ait olduğunu öğrenince, muhtardan çocukların isimlerini saymasını istedim. Muhtar çocuklarının adlarını

bilemiyordu. Dört eşi ve otuz sekiz çocuğu vardı. Bundan gurur duyuyordu. Çok istememe rağmen muhtarın eşlerini konuşturma-madım. Eşlerin hepsinin zorla kaçırıldığını ve mecburen muhtarla evlendiklerini öğrendim.

"Atandığım bu ilçede kızların ve kadınların eğitimine çok ağırlık vermeme neden olan en önemli husus, okumuş erkeklerin aileleriyle ilişkileri ve yaşam tarzlarının, okumamış erkeklerinkinden farksız oluşuydu. Erkekler okusalar bile çevrelerinde bir sosyal değişime neden olmuyorlardı. Çünkü zaten toplumdaki tüm örf ve âdetler, alışkanlıklar erkeklerin lehineydi. Ama tek bir kızın okuduğu ailelerde temizlik anlayışının, yemek kültürünün ve aile içi ilişkilerin çok olumlu değiştiğini gördüm. Bir köyde birkaç kızın lise okuması dahi, o köyde birçok şeyin olumlu anlamda değişmesine neden oluyordu. Bunu gördükten sonra, eğitime önem verdik. Okul çağındaki tüm çocukların ilköğretime devam etmeleri için çeşitli çalışmalar yaptık. Bunların en önemlisi kaymakamlığımız bünyesinde, ilçede atıl duran kamu binalarının tadilat ve onarımlarını yaparak üç ayrı öğrenci yurduna dönüştürmemiz oldu. Talebe göre, birini kızlara, ikisini de erkek öğrencilere tahsis ettik, ama kızlardan talep gelmesi halinde her üç binayı da kızlara tahsis edebileceğimizi bildirdik. Köy köy dolaşarak okumak isteyen kızları tespit edip ana-babalarını ikna etmeye çalıştık. Hatta bazen Sosyal Yardımlaşma Vakfı tarafından ana-babaya para vererek ikna ettik. Mutlaka her köyden en az bir kızın okuması için uğraştık. Şu anda 70 kız ve 120 erkek öğrenci bu yurtlardan yararlanmakta, her türlü ihtiyaçları kaymakamlık tarafından karşılanmaktadır.

"Biz kaymakamlık olarak çevreyi ve özellikle kızları eğitmek için çırpınırken, ÇYDD ve Turkcell, ÇTÇK Projesi çerçevesinde yirmi kıza burs vermek istediklerini ve çocukların tespitini bize bıraktıklarını söylediler. Biz de dernek yetkililerinden Prof. Dr. Ayşe Yüksel ile görüşerek ailelerin isteksizliklerine rağmen, okumak isteyen kızların tümüne burs bağlanmasını sağladık. Ayrıca, yine ÇYDD ve Turkcell ile birlikte ilçede eğitim alanında birçok proje yürüttük. Bugüne kadar okulu olmayan 4 yerleşim yerimi-

97

K7

ze vatandaşla işbirliği yapılarak, 4 ilköğretim okulu, 6 öğretmen lojmanı yapıldı. Bunlar ilçe tarihinde vatandaş işbirliğiyle yapılan 98 ilk okullardır. 2002 yılında ise, İl Özel İdaresi'nin aktardığı parayla ve aynı yöntemle, ihtiyacı olan köylere 21 ek derslik yapıldı.

"Bir büyük sorunumuz da, okul çağını geçirmiş binlerce kızın okuma-yazma bilmemesiydi. Bu kızların okuma-yazma kurslarına ağırlık verdik. Okuma öğrenen kızların daha da bilinçlenmeleri için, atıl duran binalarda Öğrenme Merkezleri kurduk.

"Bir Öğrenme Merkezi'nde yaşadığımız bir anıyı sizlerle paylaşmak istiyorum. Açık İlköğretim 1. sınıfta okuyan 19 yaşında bir kızımız bir gün ağlayarak yanıma geldi. Evde 9 yaşındaki erkek kardeşinin masada duran sürahidan su doldurmasını istediğini, ona, suyunu kendin doldurabilirsin dediği için, babasının kardeşine sopa vererek kendisini dövdürdüğünü söyledi. Fazla zaman geçmeden baba da öfkeyle içeri daldı ve 'Kızım ölseydi de buraya kaydolmasaydı,' diye bağırdı. Kızını bir daha Öğrenme Merkezi'ne yollamayacağını söyledi. Kız babasına ağlayarak, 'Baba, hangi gün işimi yapmadım, hangi gün sana ve kardeşlerime karşı saygıda kusur ettim, neden beni küçücük çocuğa sopayla dövdürüyorsun? Ben de senin çocuğun değil miyim?' diye yalvardı. Uzun bir sohbetten sonra, baba ağlayarak kızından özür diledi. Bütün sosyal etkinliklerimize kızını eliyle kendi getirdi. Diplomasını alırken kızını görmek için mezuniyet törenine bile katıldı.

"Bu kurumdan mezun olan birçok kız normal liselere kayıt yaptırdılar. Binlerce kızın okumasını sağlayan bu çalışma tamamıyla gönüllülük esasına göre yürütülmekteydi. Sivil toplum örgütlerinin yardımları ve ÇTÇK burslarıyla okuma imkânı yakalayan, kendi gücünün, yeteneğinin farkına varan, kendiyile birlikte çevresini de geliştirmeye çalışan kardelenlere benzettiğim kızlar, inanıyorum ki binlerce kardelenin habercisi olacaktır. Büyük önder Mustafa Kemal Atatürk'ün bize hedef olarak gösterdiği çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmamız, tüm insanlarımızın ve özellikle kadınlarımızın çağdaş eğitimiyle mümkün olacaktır."

1 DOĞUBAYAZIT'IN BURSLU KARDELENLERİ: SEDEF

On altı yaşındaki Sedef, henüz 1 yaşındayken babasını kurban vermiş teröre. Ona ve ağabeylerine amcaları bakmışlar. Annesi dört çocuğuyla dul kaldığında 27 yaşındaymış. Çocuklarından ancak bir tanesine liseyi bitirtebilmiş. Oğlanlar, amcalarının peşine takılıp İstanbul'a gitmişler o şehrin taşı toprağı altındır diyerek. Ama kendi yaşadıkları mahallelerde şehrin taşının toprağının altın değil de sadece toz toprak olduğunu tez öğrenmişler. Kazandıkları ancak kendilerine yeti-yormuş. Evin erkekleri gurbete göçünce, ana-kız tek başlarına, sahipsiz kalakalmışlar Doğubayazıt'daki gecekondularında. Okul müdürü, Sedefin zor şartlarından haberdar olduğu için burstan yararlanmasını sağlamış. Ortaokulu bursu sayesinde okuyabilmiş Sedef. Bursu devam ederse üniversiteyi de bitirmek niyetinde. Edebiyat okumak istiyor. En büyük hayali, memleketin batısındaki bir kentte üniversite kazanmak. O zaman annesini de beraber götürecektir. Bütün ömrü boyunca annesiyle birlikte yaşayacak. Eğer evleneceği kişi annesini istemezse, asla evlenmeyecek. Zaten bir mesleği olacağına göre, evlenmese de olurmuş. Ama olur ya, kafasına göre birini sever de annesiyle birlikte yaşamaya ikna eder, evlenirse, sadece tek bir çocuk yapacak. Annem nasılsa bakar çocuklarıma diye düşünmeyecek. Çünkü Sedef, çocuğun ne emeklerle, fedakârlıklarla yetiştiğini biliyor. Annesini de bu yüzden çok seviyor zaten, tek başına o genç yaşında dört çocuğuna sahip çıkmayı becerebildiği için.

LEYLA

Leyla, lise üçüncü sınıfa devam ediyor. Birkaç yıldan beri burslu okuyormuş. 25, 24 ve 14 yaşlarında üç erkek kardeşi, 27, 20, 19, 11 ve 9 yaşında beş kız kardeşi var. Kendi 17 yaşını sürüyor. Demek ki anneciği hemen hemen her yıl üst üste dokuz doğum yapmış. Çocuklarından ancak üç tanesine yüksek eğitim yaptırabilmiş. En büyük oğlu geçim derdinden üniversiteyi yarıda bırakıp İstanbul'da taşımacılık yapmaya başlamış. Kızlarından biri de meslek lisesini bitirmiş. Leyla bursu devam ederse, üniversiteyi batı illerinden birinde okumak istiyor. Öğretmen çıktığı zaman ise hiç ayırım yapmadan ülkenin her yerine gitmeye hazır. Hayatını hayvancılıkla uğraşarak kazanan babaları, özellikle erken evlendirdiği büyük kızının çektiği kaynana ezasını gördükçe, kızları okutmanın hayırlı olduğunu düşünmeye başlamış. Erkeklerin şu veya bu şekilde nasılsa hayatlarını kazanabileceklerine ama kızların ezilmemesi için kesinlikle eğitilmiş olmaları gerektiğine inanmış. Leyla orta sondayken, notları iyi olan öğrencilerin götürüldüğü bir okul gezisine katılarak Bursa'ya gitmiş. Orada sinema ve tiyatro seyretmiş. Kız kardeşinin başı, sıkma baş tabir edilen usulde sıkı sıkı örtülü. Kendisi de üniversitelerde başörtüsünün serbest bırakılmasını arzu ediyor. Bu arzusu gerçekleşemese bile yüksek öğrenim yapmaya kararlı. Çünkü, örtülü veya örtüsüz, her kızın bilinçli, eğitilmiş ve meslek sahibi olması gerektiğine yürekten inanıyor.

OKUMAK İSTİYORUZ, BİR YERE VARMAK İSTİYORUZ!

TM

Okumak istiyoruz. Bir yere varmak istiyoruz! Bu bir istek, bir başkaldırı, hatta bir çılgılık! Okumak ve bir yere varmak isteyenler, konuştuğumuz tüm kızların amacını dile getiren, Servet ve Gülser adında iki kız kardeş. Kendilerinden başka altı kardeşleri daha var. Kardeşlerin en büyüğü 27 yaşındaki teknisyen ağabeyleri. Sonra 24 yaşındaki abla geliyor. Ancak ilkokulu bitirebilmiş. Bir sonraki ağabey 23 yaşında ve hemofili hastası. Bir sonraki abla 22 yaşında, ilkokul mezunu. Gülser 15 yaşında, Servet 14 yaşında, bir sonraki kız kardeş 13 yaşında, 10 yaşında bir erkek kardeş daha var yine hemofili hastası olan. Babanın gücü hiçbirini okutmaya yetmiyor. Bırakın okutmayı, doğru dürüst beslemeye dahi yetmiyor. Anne hamile kaldıkça, doğacak çocuğun erkek olması halinde hasta olacağını biliyor. Anlatmış doktorlar, başka çocuk doğurma diye tembih etmişler. Çocuk yapmamanın yollarını da göstermişler. Ama cehalet o boyutta ki, hem anne hem de baba dünyaya getirdikleri bakımsız ve hasta çocukların soylarını sürdüreceğini zannediyorlar. Oysa süregelen sadece yoksulluk, sefalet, hastalık ve acı!

Gülser, okullar arası bir öykü yarışmasına katılıp ilçe üçüncüsü oluyor. Yazdığı öykü dikkatini çekiyor kaymakamın. Yakından tanımak istiyor çocuğu. Evlerinde yaşanan dramı ve kızın maddi olanaksızlıktan dolayı eğitimine devam edemeyeceğini öğrenince, hem Gülser'e hem de onun kadar yetenekli ve çalışkan olan kardeşine burs bağlatıyor. Gülser ile Servet, burslarının sayesinde ortayı bitirip liseye devam edebiliyorlar. Eğitim onların dünya-

102

ya bakış açılarını değiştiriyor. Yerleştirildikleri YİBO'^da tiyatro çalışmalarına katılıyorlar. Sarı Zeybek'i seyrediyorlar. Hayatta güzel, neşeli, keyifli günlerin de olabileceğini keşfediyorlar. Kendi tabirleriyle, "sadece tüketmek değil, üretmek de istiyorlar". Öykü ve şiir yazmak, roman ve şiir okumak, sinema seyretmek,

tiyatroya gitmek, şarkı söylemek ve spor yapmak istiyorlar. Sonuna kadar okumak istiyorlar ki, bir yere varabilsinler... O vardıkları yerde, sözleri dinlensin, söyledikleri dikkate alınsın, işte o yere vardıklarında, doğdukları büyüdükleri çevreye anlatacakları, öğretecekleri, verecekleri çok şeyleri olacak.

(>) Yatılı İlköğretim Bölge Okulu.

BİR YERE VARABİLMİŞ BİR KADIN, DOĞUBAYAZIT BELEDİYE BAŞKANI

Güneş ülkeye Doğubayazıt'tan doğar, boşuna dememişler. Genç bir kadın, karanlığı yırtarak ülkenin en doğudaki ilçesinde belediye başkanlığı koltuğuna oturmuş, erkek egemen bir topluluğun üzerine güneş gibi doğuvermiş. Bu işi, kadınların oylarıyla başardığına göre, demektir ki, kadınlarının eğitimden nasiplenemedikleri Doğu köylerinde ve ilçelerinde bile, bilinçli, azimli, kadınlar var. Doğubayazıt'ın Belediye Başkanı Mukaddes Kubilay'ı, işte bu kadınlar taşımışlar makamına.

Kolay olmamış bulunduğu yere gelmesi, doğma büyüme Doğubayazıtlı Mukaddes Hanım'ın. Annesi, kızının okumasını çok istemiş zamanında. Ortayı ve liseyi bitirmesi için her türlü desteği vermiş. Liseyi birincilikle bitiren ve üniversite sınavlarını da kazanan Mukaddes, babasının ve ağabeyinin baskısı karşısında üniversiteye gidememiş. 1974 yılında evlenerek İzmir'e yerleşmiş. Eşi eğitimci ve çok aydın bir insan olduğu için, karısına destek olmuş, birkaç yıl sonra evde çalışıp yeniden üniversite sınavlarına girmiş Mukaddes Hanım. Eğitimden birkaç yıl ayrı düştüğü için bu kez başarılı olamamış, ama yılmamış. Eşinin yardımlarıyla kendini geliştirmiş, kadın derneklerinde çalışmış, okumak ve çalışmak isteyen kızların, kadınların hep arkasında olmuş. Bu arada siyaseti de yakından takip etmiş. Parlamentoda, eskiye oranla düşme gösteren kadın sayısına da hep üzülerken bakmış. Sonra bir gün, niye olmasın diye düşünmüş, bunca yılın birikimini ve deneyimini taşıyan bir kadın, neden soyunmasın siyasete. Ve eğer soyunacaksa, neden bu işi doğup büyüdüğü ilçede yapmasın!

"Ataerkil bir yapı içinde kazandığınız bu zaferi neye bağlıyorsunuz?" diye soruyoruz.

1Q4 "Doğunun dar görüşlü, aşiretçi, feodal yapısı kadını geri planda bırakmasına rağmen, kadınların oyu sayesinde başkanlık koltuğuna oturabilmiş olmamı, Doğubayazıtlılar'ın son yıllarda çok gelişmiş olmalarına bağlıyorum. Doğubayazıtlılar bir çığır açtılar, bir devrim yaptılar bir kadın başkanı göreve getirmekle.

"Elbette çok sıkıntıları vardı. Önceleri bir kadını başkan olarak nasıl kabulleneceklerini bilemediler. Bugüne kadar hiç böyle bir şey yaşamamışlardı. Önyargıları vardı. İşlerin altından kalkamayacağımızı zannettiler. Ama biz bu kuşkuları boşa çıkardık. Zaman içerisinde, çalışmalarımızla, yaklaşımımızla, yapıcılığımızla erkeklere de güven verdik. Aralarında gelip özür dileyenler oldu. Kadınların dürüstlüğü, çalışkanlığı, fedakârlığı konusunda bir örnek oluşturduk. Ama bu işler bir örnekle bitmeme-li. Kadının siyaset alanındaki başarısını genele yaymak gerekiyor. Kadını eve hapsetmek, ev işleriyle sınırlamak, haklarını elinden almak Türkiye'nin ayıbıdır. Kadınlara fırsat vermemek demokrasinin ayıbıdır. Kadına nefes aldırmayan çevre ve aile baskısının artık hızla kalkması gerekiyor. Ben çevremdeki kadınlarımızla gurur duyuyorum, beni görevime onların oyları taşıdı. Kendi çocuklarını da benim yerimde görmek istiyorlarsa, hatta geleceğin işkadınları, valileri, savcılar, hâkimleri, başbakanları olarak görmek istiyorlarsa, kızlarını okutsunlar. Okuyan kızlar, mesleklerini doğup büyüdükleri yörelere dönerek icra ederlerse, yörelere çok şey kazandırır. Çevrelerine özendirici birer örnek olurlar. Okuyan kızların önü, azimliyseler, açıktır. Benim gibi 12 tane daha kadın belediye başkanı var ülkemizde. Bu sayıyı yükseltebiliriz. Belediye meclislerine, il meclislerine girebilir, muhtar seçilebiliriz. İdarede söz sahibi olabiliriz. Yeter ki isteyelim, eğitim alalım ve çok çalışalım. Bir yerlere, hatta istediğimiz yere varmamamız için hiçbir neden yok!"

Çiçeğe Durmuş Bahar Dalları

Bir de bakarsın Belleğin cılız kollarında Aradığın o yitik çocuk Ne bir şarkı dilinde Ne bir ısıklık

Sen iyisi mi

Sal yine

Uçurtmanı rüzgârlara

Uykularda iplerine tutunduğum çocuk

TEKİN GÖNENÇ

ÇİÇEĞE DURMUŞ BAHAR DALLARI

Şanlıurfa, peygamberler ve efsaneler kentidir. Arkeoloji literatüründe, "Bereketli Hilal" diye adlandırılan Mezopotamya topraklarında yer alır. En ilkel ve çok tanrılı dinlerin en eski ve en önemli mabetlerinin bu bölgede olduğunu, tek tanrılı dinlerin peygamberlerinin de bu ilginç şehirde yaşadığını söyler tarih bize.

Musevi, Hristiyan ve İslam peygamberlerinin atası sayılan Hz. İbrahim'in, Şanlıurfa'da Nemrut'un krallığı sırasında doğduğu kesindir. Nemrut, çevresine dehşet salan zalim bir kraldır. Bir gün bir düş görür. Düşünü falcılara anlatır ve öğrenir ki, o yıl doğacak çocuklardan biri onu öldürecektir.

Kral Nemrut bütün hamile kadınların öldürülmesini buyurur, içlerinden biri, askerlerin elinden kaçır, bir mağaraya sığınır, çocuğunu orada doğurur, dallardan yaptığı bir beşiğe koyar ve şüphe çekmemek için kente geri döner. Bebeği bir dişi ceylan emzirir. Yıllar sonra, Nemrut'un askerleri mağarada buldukları gülbüz bebeği krallarına götürürler. Oğlu olmayan Nemrut bu gülbüz çocuğu evlat edinir ve adını İbrahim koyar.

Zaman içinde Nemrut'un kızı Zeliha ve İbrahim birbirlerine sevdalanırlar, İbrahim çok tanrı inanca sahip yöre halkının, gök cisimlerini sembolize eden heykellere tapıldığını gördükçe derin düşüncelere dalmakta ve bu işte bir yanlışlık olduğunu düşünmektedir.

Bir tören günü, sarayın putlar bölümüne giren İbrahim onlara şöyle seslenir:

"Ey kavmim, bu tapındığınız putlar hep yok olmaya mahkûm

varlıklardır. Ben bunlara Allah diyemem. Allah yerleri, gökleri ve doğada var olan her şeyi yaratandır. Sadece O'na tapınız!" 110 İbrahim eline geçirdiği bir baltayla putları kırmaya başlar. Olayı duyan Kral Nemrut

İbrahim'in yakılmasını buyurur.

İbrahim, bugün Şanlıurfa Kalesi'nin bulunduğu tepeden, aşağıda yakılan büyük ateşe atılmak üzeredir, işte o anda Tanrı'nın, ateşe, "Ey ateş, İbrahim'e karşı serin ve selamet ol!" diye emir verdiği ve ateşin derhal suya, odunların da balığa dönüştüğü söylenir. Bu balıklı gölün adı Halil-ür-Rahman'dır.

Yine rivayete göre, Kral Nemrut'un kızı Zeliha da İbrahim'e inandığı için kendini onun peşinden ateşe atmış, onun düştüğü yerde oluşan göle, Zeliha'nın gözyaşları anlamına gelen Ayn-ı Zeliha adı verilmiştir.

Hz. İbrahim'in Sara'yla olan evliliğinden İshak adını verdiği oğlu doğmuştur. Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Musa gibi peygamberler, İshak'm soyundan inmişlerdir. İkinci evliliğini Hacer'le yapan Hz. İbrahim'in bu evlilikten doğan oğlu ise İsmail'dir, İslam peygamberi Hz. Muhammed'in, Hz. İsmail'in soyundan geldiğine inanılır, işte bu nedenle Hz. İbrahim peygamberlerin atası olarak, Şanlıurfa da peygamberler şehri olarak bilinir.

Bu efsaneleri dinleyerek, çeşitli dinlerin ve felsefelerin iç içe girdiği eski Edessa şehrinin dar sokaklarında dolaşarak Tayyibe'nin evini ararken, elimizdeki adres bizi Balıklı Göl'ün arkasına düşen mahallelerden birine götürüyordu.

Tayyibe

Şanlıurfa'nın yoksul mahallelerinden birinde, küçük bir avluya girdik. Avluda ancak bir miskin kedinin gölgesine sığınip yatabileceği ince dallı bir asma vardı. Avluya üç ayrı oda, tuvalet ve mutfak açılıyordu. Odalardan ikisinde Tayyibe'nin ailesi diğerinde bir başka aile yaşıyor. Ailelerin tuvalet ve mutfakları müşterekti. Tayyibeler bizi tertemiz bir odaya aldılar. Karşılıklı duran iki çek-yatın arasında bir sehpa, üstünde dantelli bir örtü, onun üzerinde

de televizyon vardı. Televizyonun yanındaki vazoda plastik çiçekler duruyordu. Tayyibe'nin dört kardeşinden sadece en küçük oğlan evdeydi. Annesi ikramda bulunmak için çırpınıyordu. Her ne kadar öğlen yemeğine arkadaşlarımıza söz verdiğimizizi, bizi beklediklerini söylesek de dinletemiyorduk. Anne, erkenden kalkıp hazırlamış gözlemeleri. Yer sofrası kuruluyor, ayranlar ve gözlemeler geliyordu. Ne de olsa burası misafirleri çok seven ve misafirsiz sofraya oturmayan Hz. İbrahim'in şehriydi. Onun misafirperverliğinin tüm Urfalılar'a yansımış olması doğal değil miydi!

Tayyibe, üniversitede matematik bölümünde okuyor, ilkokullarda matematik öğretecek ilerde. Kız çocukların ilkokuldan sonra eğitime devam etmeleri namus meseleleri oluşturuyormuş çevrede. Yine de Tayyibe'den eğitimi esirgememiş babası. Antalya'da yaşarlarken, sınıf öğretmeni olan bir hanımla tanışmışlar. Kocasına ona değil dayak atmak, kötü laf bile söylemiyor-muş. Çünkü mesleği varmış kadının, başı çok kızarsa çeker gidermiş. Bu nedenle el üstünde tutuluyormuş kocası tarafından. Babası da Tayyibe'nin okumasına bu yüzden izin vermiş, ilerde koca kahır çekmesin diye. Zaten Tayyibe liseyi burs kazanarak okumuş, babasına yük olmamış.

Bir zamanlar halleri vakitleri yerinde bir aileymişler. Diyarbakır'da oturuyorlarmış. Sonra ülkede kriz olmuş, işçiler çıkarılmaya başlanmış, babası işsiz kalmış. O zaman daha ilk okul-daymış Tayyibe. Babasının Antalya'da oturan bir dayısı varmış. Kalkıp onun yanına gitmişler. Baba montajcıymış. Dayısı ile birlikte mobilya yapmaya, evlere monte etmeye başlamışlar ama aralarında anlaşmazlık çıkmış, işler iyi gitmeyince bu kez de Urfa'ya taşınmışlar, dedenin evinde oturmak için.

"Hayatın bir çizgisinde kırılma oldu muydu, bir daha hayır gelmiyor artık," diyor Tayyibe. Babasının iyi gitmeyen işleri yüzünden üzüntüden midesi delinmiş, ameliyat olmuş. Ameliyattan sonra kendini daha iyi hissetmiş, bir iş bulmuş, ayda 275 milyona, bir dershanede temizlik işçisi olarak çalışıyormuş.

Biz gözlemelerimizi atıştırırken, Tayyibe yaşlarında pek çok

111

genç kız girip çıkıyor odaya, bize hoş geldiniz demek için. Hiçbiri okula devam etmemiş ilki bitirdikten sonra.

112 "Bu kızların arasında kendini ayrıcalıklı hissediyor musun Tayyibe?" diye soruyoruz.

"Evet ama belli etmemeye çalışıyorum. Okumamak onların kabahati değil. Onlara kalsa hemen gider okurlar. Aileleri müsaade etmiyor. Ben aileleriyle konuşup anneleri, babaları ikna etmeye çalışıyorum. Bakın ben okuyorum ama aileme sevgimde saygımda hiçbir şey eksilmedi diyorum."

"Ne diyorlar?"

"Bir kısmı bunu bir namus meselesi olarak görüyor, bir kısmı içince kızların okuması bir para kaybı. Okutacağız da ne olacak, evlenince parasını bize vermeyecek ki, kocası kimse ona verecek, ne diye boşu boşuna masraf edip okutalım ki o zaman diyorlar."

"Senin beklentilerin nedir? iyi bir eş mi? Bir iş mi? Daha nitelikli bir yaşam mı? Ne bekliyorsun hayattan?"

"Biliyorsunuz, ben öğretmen olacağım. Bu yüzden benim için en önemli şey öğrencilerim. Bir hoca, kendinden daha iyi hocalar yetiştirdiği taktirde hocalığını kanıtlar. Benim amacım da bu olacak; en iyi öğrencileri ve hocaları yetiştirmek. Dilerim birçok kız öğrencim de olur."

"Kızların akıllı olduğunu mu düşünüyorsun?"

"Evet, mesela ben okulda sınıftaki erkeklerden daha başarılıydım. Erkek çocuklarda bir boşvermişlik, bir haylazlık oluyor."

Uzun boylu, esmer güzeli Tayyibe'yi Kutsal'Göl'ün arka so-kaklarındaki evinde bırakıp başka bir kıza doğru yola çıkarken, içimiz rahat. Biliyoruz ki o kendi gibi nice ışıklı çocuğu en iyi şekilde yetiştirmeye başlayacak okulunu bitirince, sadece birkaç yıl sonra. Akıllı ve ufuklu öğretmenlerin elinde yetişen kızlar, belki de Şanlıurfa'nın yerleşmiş yanlış düşüncelerini değiştirecekler, zaman içinde kızların eğitimi bir namus meselesi olmaktan çıkacak, bir zorunluluk haline gelecek. İşte o zaman bağrında uyuttuğu peygamberlerine layık bir şehir olacak Şanlıurfa.

DİYARBAKIRLI KIZLAR: HATİCE

ijlw

Yedi bin beş yüz yıl önceki adı Amida, Diyarbakır'ın. Hâlâ canlı izlerini taşıdığı Kuzey Mezopotamya uygarlıkları geçip giderken topraklarından, adı sırasıyla, Amid, Kara Amid, Diyar-Bekr, Diyarbekir ve nihayet Diyarbakır olmuş. Yöresinde çok değerli tarihi eserler var. Bunların en önemlisi Roma imparatoru 2. Konstantinus tarafından yaptırılmış olan beş kilometre uzunluğundaki Diyarbakır Surları. Çin Seddi'nden sonra, uzunluk bakımından dünyanın ikinci, eskilik bakımından ise birinci sırasında yer alıyor, M.S. 349 yılında inşa edilen surlar. Roma, Bizans, Arap, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait birer sanat eseri olan burçlar, kapılar, kabartma ve figürler üzerinde yan yana dizelenmişler. Diyarbakır'ın etnik zenginliğini surlarında görmek mümkün oluyor böylece.

Ayrıca beş bin yıllık bir geçmişe sahip olan dışa kapalı evleri var ki, binlerce yıllık deneyimlerden sonra, şehrin tarihi kimliğine ve iklim şartlarına göre şekillenerek kendine özgü bir mimari oluşturmuşlar. Hep aynı örnekte yapılmış evlere, gösterişsiz bir kapıyla, küçük bir holden geçilerek giriliyor ve rengârenk çiçekleri, havuzları, şadırvanları barındıran avlular dışardan gözüküyor. Bir de dillere destan sıcaklığı var!

"Bizim oralarda, bizim yörelerde, Diyarbakır'da, Dicle kıyılarında, Ulu Tanrımız'ın güneşi, özellikle yaz aylarında güneş olmaktan çıkar, ateş topuna dönüşür, başımızdan aşağı acımasızca yağar, avlumuzun zavallı yaşlı siyah taşlarına çöreklenirdi. Toprak evimizin bu yaşlı taşları da gün boyu durmadan başlarını gökyüzüne çevirir, gelen geçen bulutlardan bir damla yağmur, iki damla gözyaşı dilenir, 'su, su, suuu' diye inlerlerdi."

K8

Diyarbakırlı yazar Mıgırdıç Margosyan, ödül kazanan öyküsünde işte böyle anlatıyor Diyarbakır'ın sıcaklığını. Biz oralara var-U4 diğımızda, hafifçe kırılmıştı aman vermeyen yazın ateşi. Ekim ayındaydık. Ara sıra da olsa, bir yel yalayıp geçiyordu sırtımızı. Yakınmıyorduk sıcaktan, ama yine de düşünmeden edemiyorduk, dayanıklı olmalıydı bu yörenin insanı; sıcakta da soğukta da dayanıklı olmalıydı.

Hatice ve annesiyle buluştüğümüzda, acıya da dayanıklı olduklarını öğrendik yurdun güneydoğusunda yaşayan insanların.

Bizi evinin önüne çıkmış bekliyordu Hatice. Biz, Hatice'nin sokağını arıyorduk, sokağı olmayan mahallenin içinde. Birkaç damla yağmurda çamur batağına dönüşürecek olan yol, kuru havada toz toprak içindeydi. Elimizdeki adreste ev numarası vardı ama evin üzerinde numara yoktu. Bir kız uzaktan el salladı, ona doğru yöneldik...

"Beni arıyorsunuz, herhalde," dedi, yanma geldiğimizde. Belli ki bu sokaklara araba gelmiyordu kolay kolay.

Hatice'nin masmavi gözleri vardı. Mavi gözler sakın sular gibi berrak olur. Belki de bu yüzden, derinliklerinde saklanan acıyı hemen fark ediyor, etkileniyordunuz henüz ilk gençliğini yaşayan bir kızın gözlerindeki hüzünden. İncecik ve kırılgan bir filiz gibiydi gövdesi. Koyu kumral saçları, olduğundan daha beyaz ve solgun gösteriyordu yüzünü. Evin küçük avlusunda ayakta durmamızı çıkararak, yoksul eve girdik. Başında oymalı yemenisiyle çok genç bir başka kadın karşıladı bizi evin kapısında.

"Annem," dedi Hatice.

"Annen mi? Öz annen mi?"

"He ya, öz anasıyım," dedi genç kadın, "Kusuruma bakmayın, tarla kıyafeti var üzerimde... Az önce geldim de işten..."

Aman Tanrım, dedim içimden, kaç yaşında doğurmuş kızını, 30 yaşında bile durmayan bu gencecik kadın. Sonra, sohbet koyulaştıkça öğrenecektim 14'üne basar basmaz dayı oğluna kocaya verildiğini, dayı oğlunun, karnına ilk çocuğu koyar koymaz ortalıktan toz olduğunu, Hatice'nin, babasını çocukluğu boyunca hemen hemen hiç göremediğini, yılda bir-iki kez ortaya çıkan dayı oğlunun, annesini hamile bırakıp bırakıp yine diyar diyar gezmelere gittiğini, çocuklarıyla asla ilgilenmediğini, hiçbir yerde uzun süre duramadığını,

alkole alıştığını, belki bu yüzden, belki de akraba evliliğinden dolayı dört kardeşten birinin zihinsel engelli doğduğunu, babanın içki yüzünden uzun zamandır da hiç iş tutamaz hale geldiğini...

32 yaşındaki Gül anne, dört çocuğa rağmen, baharda yeni açmış gül dalı gibiydi, kalemle çizilmiş gibi incecik hatları vardı. Üstelik tüm yaşadıklarına karşın güler yüzlüydü. Yüreğindeki acı hiç belli olmuyordu yüzünden. Oysa 35'ine varamadan tükenmişti hayatı. Biri zihinsel engelli dört çocuk anasıydı, kaynanasının evinde iğreti oturan.

Biz konuşurken, bir genç kadın daha geldi yanımıza. O da lafa girmeye başladı. Biz akraba zannetmiştik ama, yan evde oturan komşuymuş. Onun da beş çocuğu vardı, kocasını bir yıl önce trafik kazasında kaybetmişti. Yoksuldu, ilçenin deprem konutlarında oturanların hangi biri yoksul değildi zaten! Genç kadın belli ki Gül annenin kader arkadaşıydı. Tarlada çapa sallıyordu akşamlara kadar şimdilik de; çocukları az daha büyüdüğünde, onlarla nasıl baş edeceğini bilemiyordu. Kimbilir belki onun çocukları da Hatice gibi burs kazanırlardı da kurtulurlardı bu hayattan.

"Çok gençsin, bir kere daha evlenirsin, kocan sana bakar," dedim.

"Beni beş çocukla kim alır?" diye sordu, "Beni alacak adam ancak kendi başına kalan çocuklarına da bakayım diye alır beni. Belim bükülmüş zati bunlara yetişmek için. Artık bunlar büyüyene kadar dayanırsam... Belki okurlar da... Belki burs kazanırlarda..."

Okumak, burs kazanmak, çocukların olduğu kadar çaresiz anaların da hayali olmuştu demek bu yoksul mahallede.

"Hatice, sen ilkokulu da burslu mu okudun?" diye sordum.

"Hayır. İlkokulu burssuz okudum. Beşinci sınıfa geldiğimde, bir

116

bilgi yarışması yapılmıştı okulda. Birinci olmuşum. Sonra okul bitti, ben yine sınıf birindiydim. O yaz her gün ağladım çünkü babaannem ortaokula yollamak istemiyordu beni."

"Bu işlere baban karar vermez miydi?"

"Babam bizimle oturmazdı ki hiç. Ben babamı sadece iki kere gördüm. Babaannemin evinde kaldığımız için, o ne derse o olurdu."

"Neden okutmak istemedi seni babaannen?"

"'Kızlara okumak gerekmez' dedi. 'Bir işe yaramak istiyorsan otur halı doku' dedi."

"Ama baksana liseyi bitirmişsin sen!"

"Öğretmenimin sayesinde bitirebildim."

"Nasıl yani?"

"İlkokulu bitirdiğim ve her gün ağladığım o yaz, bir gün sokakta öğretmenime rastladım. Biraz sohbet ettik ayaküstü. Ayrılırken, 'Eylül'de okulda görüşürüz,' dedi bana. Ben okula gitmeyeceğimi söyledim. Şaşırdı. İnanamadı. Yine ağlamaya başladım. Öğretmen benim kayıt paramı yatırdı, defter kalem paramı da verdi. Böyle başladım ortaokula, öğretmenimin yardımıyla. Lisedeyken de bu bursa bağlandım. Yoksa okuyamayacaktım."

"Babaannen de ikna oldu mu bari, okumanın iyi bir şey olduğuna."

"Hayır ama cebinden para çıkmayacağı için mani de olmadı. Liseyi bitirdiğim yıl, Aydında öğretmenlik yapan dayım geldi yanımıza. Onunla üniversiteye gitmem hakkında konuşurken babaannem duydu. Üniversiteye gideceğimi anlayınca, hepimizi evden kovdu. Gidip bir kış Aydın'da dayımın yanında kaldık. Ben sınavlara girdim. ODTÜ'de bilgisayar mühendisliğini kazanmak istiyordum. O kadar çok çalışmışım ki, emindim kazanacağımı. Gece üçlere kadar çalışıyor, sabah erkenden kalkıp yine derse oturuyordum. Bir de çok baskı altındaydım, dayımın evine sıkışmışız, annem benim eğitimim yüzünden çile çekiyor. Sınavda çok heyecanlandım, fenalık geçirdim, kolonyalar getirdiler... Neticede istediğim puanı tutturamadım. Zaten sınavdan sonra doğru hastane-

ye kaldırıldım. Sinir sistemim harap olmuş. Ben hastanedeyken, dayım benim için tercih yapmış, hemşireliği seçmiş. Şimdi Sağlık Yüksekokulu ndayım. Ama bir kere daha şansımı deneyeceğim, istediğim meslek için."

"Dilerim bu kez kazanırsın. Ama hemşire olmanın da ayrı bir keyfi olmalı."

"Ben kan görmeye dayanamıyorum. Bir kez daha denerim istediğim dalı, tutturamazsam, alışmaya çalışırım şartlanma."

"Babaannenin evine geri döndüğünüze göre, bağışlanmış olmalısın."

"Hayır, okuyorum diye bana hâlâ çok kızgın. Geri gelebilmek için çok yalvardık. Sonunda buraya döndük, ama kafası bir şeylere kızınca, sık sık kovar durur bizi."

"O da bu evde mi yaşıyor?"

"Hemen şu arkadaki evde yaşıyor. Burası da onun evi, ama biz kalıyoruz şimdilik bu iki odada."

Duvarları kireç badanalı, küçük bir odada karşılıklı konmuş iki çekyatın üzerinde oturuyorduk. Bir sehpanın üzerinde televizyon duruyordu.

"Hangi programları seyrediyorsun Hatice?" diye sordum.

"Televizyon çalışmıyor ki," dedi Hatice.

"Kız kardeşimin kocası renkli bir televizyon alınca, bu eski si-yah-beyazı bize verdiler, ama bu da çalışmıyor," diye lafa girdi annesi.

"Ben de bol bol kitap okuyorum bu yüzden," dedi Hatice.

"Kimleri okursun?"

"Yaşar Kemal'i çok severim."

"Hiç sinemaya gittin mi?"

"Gitmedim."

"Hatice," dedim, "neden okumak istiyorsun?"

"Hayatım değişsin diye," dedi Hatice.

"Hayatı benimkine benzemesin diye," dedi annesi.

"Hatice kız bir meslek sahibi olduğunda, anasına bir ev tu-

117

118

tar, her gün kapı dışına konma korkusuyla yaşamazlar gayrı," dedi komşu kadın.

Evden ayrıldık. Geride henüz 35'ine varmamış, ama geleceği olmayan iki genç kadın ile hayatını değiştirmek için çırpınan bir genç kız bırakmıştık ve içimde derin bir hüznün vardı. Arabada giderken Diyarbakır doğumlu şairin ölüm üzerine yazdığı şiirler geldi aklıma. Acaba çevre kasabaları bunca umutsuzluğu, yoksulluğu, çaresizliği barındırdığı için mi ölüm temasını çokça işlemiştii Cahit Sıtkı Tarancı.

Gitti gelmez bahar yeli Şarkılar yarıda kaldı Bütün bahçeler kilitli Anahtar tanrıda kaldı. Geldi çattı en son ölmek Ne bir yemiş ne bir çiçek Yanıyor güneşte petek Bütün bal anda kaldı,

diye yazarken bir şiirinde ve devam ederken bir başka ölüm temasıyla;

Gün çekildi pencerelerden Aynalar baştan başa تنها Ses gelmez oldu bahçelerden Gök kubbesi döndü

siyaha,

Hatice'nin annesi Gül ile kocasını trafik kazasında kaybetmiş beş çocuklu arkadaşının yaşamlarını mı anlatıyordu acaba.

Ne vefasız geçmişten hayır var Ne gelecekler imdada koşar Çoktandır tekneyi aldı sular Çoktandır ümitler sende ölüm,

diye mi düşünürdü bu gencecik kadınlar? Silkindim. Hayır, sadece ölüme değil umuda da yolculuk yaptırabiliyordu Tarancı. Şairin, masmavi gözlü Hatice gibi, beklentileri de vardı hayattan. U9

Nereye gitti bu gece vakti Güzel tren garip tren?

Haydi yolun açık olsun Geçtiğin köprüler sağlam Tünellerin aydınlık olsun.

Arabamız uzaklaşırken, Hatice el sallıyordu bize. "Geçtiğin köprüler sağlam, tünellerin aydınlık olsun Hatice," dedim içimden. Hatice bursu sayesinde, babaanneyle rağmen okuyor, kaderini değiştirmeye hazırlanıyordu. Umut, hep vardı...

LİCE'DEN BELGİN

Belgin, Diyarbakır'ın Lice ilçesindendi. Lice, milat öncesine ve sonrasına ait çok önemli kalıntılara sahip olan bir ilçe. Birkleyn mağaraları üstündeki sarp kayalıklarda bulunan Büyük İskender'e ait kale kalıntısı, Romalılardan kalma harabeler ve Ay Kilise, çok önemli tarihi eserlerden sadece birkaçı. Biz asırlar öncesinin tarihini yansıtan bu küçük kasabanın içinde dört dönüp evini aramaktan bezince, Belgin'e telefon ettik. 8 yaşındaki erkek kardeşi bulunduğumuz yere bizi almaya geldi. Oğlanı arabamıza alıp evlerine gittik. Meğer sokaklarının çok yakınında dönüp durmaktaymışız. Toprak yolun ortalarına düşen evlerden birinin ön avlusuna girince, önce iki adet kedi atladı duvardan bizi karşılamak için. Sonra evin kapısından anne, Belgin ve diğer kızlar çıktılar cıvıdayarak. Arka tarafı bir bahçeye açılan küçücük ama çok şirin bir evdi bu. Bitkilerin ve çiçeklerin rasgele boy verdiği bahçede horoz ve tavuklar dolaşıyordu. Belginler beş kardeşiler ve babaları işsiz olmasına rağmen, mutlu bir aile tablosu çiziyorlardı. Arka bahçelerinde sebzelerini yetiştiriyor, tavuklarından yumurta alıyorlardı. Kedileriyle, köpekleriyle birlikte yaşayan cıvıl cıvıl bir aileydiler. Belgin, üniversitede sosyoloji okuyordu. Ailede üniversiteye giden tek kişi oydu ve bakın neler söylüyordu:

"Ben lisedeydim bursu öğrendiğimde. Bir gün müdürümüz sınıfa geldi, öğretmene maddi durumları iyi olmayan fakat sınıfta başarılı olan kızlardan beş kişiyi seçmesini istedi. O kızların arasına benim de adım yazıldı ve burstan yararlanmaya başladım. Bana o yıl iki kez toplu para verildi. Bu parayla okulda ihtiyacım olan şeyleri alabiliyordum. Lise bitince üniversite sınavlarına ha-

I

zırlandım, hukuk okumak istiyordum ama puanlarım ancak sosyolojiye yetti. Sosyoloji okumaya başladım. Kendimi her bakımdan çok şanslı hissediyordum. Sosyoloji okuduğum için şimdi artık çok mutluyum. Sosyoloji çevreme karşı ilgimi geliştirdi, ufkumu açtı.

"Burs bağlanmasaydı okula devam edemeyebilirdim, çünkü biliyorsunuz masraflar giderek artıyor ve babam hâlâ işsiz. Ama bursumun sayesinde, lisedeyken kurduğum hayalleri gerçekleştirebileceğim. Neler miydi o

hayaller? Bizim buralardaki kızlara örnek olabilmeyi düşlerdim hep. Benim ailem beni ve diğer kızlarını hep okutmaktan yana oldu. Annem kızlarını evlendirmek için tutturmadı diğer anneler gibi. Ablam ortaokulu bitirdikten sonra maddi olanaksızlıklardan dolayı okuyamadı. Şimdi açık öğretimde eğitimini tamamlamak istiyor ve annem ona yaşı 25 olduğu halde evlenmesi için baskı yapmıyor. Oysa buralarda kızların belli bir yaşa gelince evlenmeleri âdetidir. Ben daha lisedeyken kafama koymuştum üniversiteye gitmeyi. Benim başarılı olduğumu görünce diğer aileler de kızlarını okutmaya başlarlar diye düşünürdüm. Bu hayalim gerçek oldu. Çevremdeki kızlar bana özeniyorlar ve ailelerine okumak için baskı yapıyorlar. İnanın birkaç yıldır kız öğrencilerin sayısı giderek artmaya başladı. Eğer üniversiteye gitmeyip ilçemde kabaydım, evlenmiş olurum herhalde. Şimdi bir meslek sahibi olacağım. Kendimi yetiştirmek için büyük şehirlere gidebilirim. Ama eğitim bitip sıra çalışmaya gelince, mutlaka kendi yöreme döneceğim ve burada çalışacağım. Benim kazanımlarımdan kendi yörem yararlanabilsin istiyorum.

Lice'de sosyal hayat yok gibidir. Kadınların çalışabileceği işyerleri de yok. Yeni açılan bir fabrikaya kadın işçi aldılar. Ablam da çok çalışmak istedi ama kontenjan dolmuştu, fabrikaya giremedi. Bu durumun değişmesi şart. Ben meslek sahibi olana kadar, dilerim buralarda kadınlar için de iş kolları açılır. Eğer bir gün evlenirsem sadece bir çocuk yapacağım ki onu en iyi şekilde yetiştirip eğitebileyim. Kardeşlerimin de okuması için aileme yardımcı olacağım. Okudukça, eğitimin değerini daha iyi anlıyorum. Paraya değer ver-

121

122

mem ben. Eğer verseydim, üniversiteye gitmez, paralı bir koca bulmaya bakardım."

Belgin kitap okumasını seviyor muydu? Sinemaya gitmiş miydi? Üniversitede arkadaşları var mıydı? Ya sevgilisi? Kendine kimi örnek alıyordu?

Ömer Seyfettin'in öykülerini ve Adı Aylın'ı okumuştur. Diyarbakır'da sinemaya gidiyordu ara sıra. Yabancı filmleri daha çok seviyordu yerlilerden. Sandra Bullock en sevdiği oyuncuydu. Sevgilisi yoktu, çünkü kendini bir meslek edinmeye hedeflemişti, kafasını dağıtmak istemiyordu okulunu bitirene kadar. Okulunda hem kız hem erkek arkadaşları vardı elbette. Üniversitedeki oğlanlar kız arkadaşlarını sadece bacı olarak görürlerdi. Asla kötü davranışlarda bulunmazlardı. Kendine örnek aldığı birisi yoktu ama hedefi vardı; o başarılı olmayı koymuştu kafasına, işte gördüğümüz gibi, yavaş yavaş da olsa şartlar değişiyordu Lice'de bile. Kızlar evlenmek yerine okumayı seçiyorlardı. Zaman içinde daha da çoğalacaktı okuyan kızlar ve Belgin onlara öncülük ediyor olmaktan mutluluk duyacaktı.

KONCAGÜL

I

Ergani'deyiz. Ergani ilçesi isim değiştirip durmuş çağlar boyunca. Akanya, Erkanikana, Yanarı, Zülkerneyn, Urhana, Aşot bunlardan bazıları. Adı çivi yazılı kaynaklarda Arsinia, Peutinger tabletlerinde Arsenia, bazen de Argani diye geçiyor. Bölgeyi Osmanlılar işgal edince, Osmaniye demişler buraya. Ama Adana'nın eski ilçesi olan bugünkü Osmaniye ile karışmaya başlayınca Ergani'ye çevirmişler adını ve bugüne kadar öylece kalmış. Buluntular, Ergani yöresinin ilk insanlarca kullanıldığını, Çay-önü tepesindeki kalıntıların M.Ö 7250-6750 yıllarına ait olduğunu ortaya koyuyor. Yakın doğunun en geniş açılmış ve korunmuş Neolitik yerleşmesi olarak ün yapmış bu topraklar. Günümüzden binlerce yıl önce, Taş ve Tunç devirlerini de içeren üç kültür evresi yaşanmış buralarda. Hilar-Çayönü Harabeleri sayesinde adını dünyaya, yeryüzünün en eski yerleşim merkezi olarak duyurmuş. Üstelik Enüş Peygamber mezarı, Zülküfil Peygamber makamı ve Meryem Ana Kilisesi de burada.

Dicle Nehri, Dicle ilçesine geçmeden önce 17 kilometre boyunca bu yörede akıyor. Boğaz Çayı, Deve Geçiti suyuna burada karışıyor. Bu nedenle çok verimli topraklara, zengin bakır ve krom madeni yataklarına da sahip. Ama gelin görün ki, adının durmadan değişmiş olmasından mıdır bilinmez, kötü talihi bir türlü yenememiş bir ilçe Ergani. Fazla gelişmemiş, turistik özelliklerini hakkıyla duyurup, sergileyememiş.

Bu yeraltı ve tarihi zenginlikleriyle ünlü yörede, ÇTÇK'nın burslu öğrencilerinden Koncagül'ün evini, elimizde adres arayıp dururken, bir vatandaş bize şöyle seslendi dükkânının önünden.

"Burada ev numarasıyla filan kimseyi bulamazsınız. Aradığınız kişinin adını söyleyin, evini gösteriverelim."

124

"Ev sahibinin adını bilmiyoruz," dedik. "Biz kızını arıyoruz."

"Neden?"

"Üniversiteye gidiyor. Onunla röportaj yapacağız."

"Siz Koncagül'ü arıyorsunuz," dedi adam. "Şu ilerde, soldan üçüncü sokağa sapın, sağdan ikinci ev."

Gösterdiği sokağa saptık. Daracık yola karşılıklı dizilmiş evlerin avlu kapılarının önünde kadınlar ve çocuklar bekliyor-du. Biz aradığımız eve doğru yürürken çocuklar parmaklarıyla evi işaret ediyor, "Gül orada oturuyor," diye bağırıyorlardı. Mahallesinde onu tanımayan yoktu zaten. Bu kadar ünlü olmasının nedeni, üniversiteli bir kız olmasıydı.

Koncagül bulundu. Uzunca boylu, siyah saçlarını at kuyruğu yapmış esmer güzeli bir kızdı. Diğer kızlar gibi onun da üzerinde kot pantolon ve tişört vardı. Üniversitede Türkçe öğretmenliği yapmak üzere eğitim

görüyordu. Dördü kız, ikisi erkek altı kardeştiler. Abla Van'da muhasebe okumuştı ve şimdi Ergani'de çalışıyordu. Küçük kardeşler henüz okuldaydılar. Ağabey askerden yeni dönmüş, iş bulamamıştı. Babası gibi işsizdi o da. Koncagül meslek sahibi kızların erkeklerden daha kolay iş bulabileceğine inanıyor ve ailesini omuzlarında taşımaya hazırlanıyordu, eğitimi bittikten sonra.

Evin içi kadın ve çocuk kaynıyordu. Tüm sokak halkı tek bir evde yaşar gibi yaşarlarmış meğer. Birinin sevinci, kederi ya da misafiri hepsinin olurmuş. Bu yüzden yan evlerden kadınlar, çocuklar ve ikram akıyordu Koncagül'ün avlusuna. Oturduğumuz odaya girip çıkan kadınların arasında, Koncagül'ün anasının yanı sıra biri daha vardı ki, davranışlarından o eve ait olduğu belliydi. Biz onu Koncagül'ün babasının ikinci hanımı zannettik. Değilmiş. O ailedeki "berdel" gelinmiş. Buranın âdetlerini bilmeyen biz İstanbullulara anlattılar; ailelerin belini büken başlık parasından kurtulmak için, bir aileye kız verildi miydi, karşılığında o aileden bir kız alırmış. Berdel Yenge işte böyle gelmiş kendinden 15 yaş

büyük kocasının evine. Hiç çocuğu olmamış. Kocasının yeğenlerini evlat yerine koymuş, onları sevmiş Berdel Gelin. Eltisiyle de çok iyi geçinmiş. Koncagül, ikinci bir anne saydığı yengesinin zemin 125 kattaki odasında onunla birlikte kalıyor. Diğerleri zemin katın üstüne borç harç çıkıverdikleri iki oda bir holde yaşıyorlar.

Evin küçük avlusunda bir oda ile derme-çatma bir de tuvalet var.

"Burada kim kalıyor?" diye soruyorum.

"Orası şimdi odunluk oldu. Biz bu iki katlı evi yapmadan önce yirmi beş yıl o odada oturduk," diyor Koncagül,

"Orası bizim evi-mizdi."

"Siz kaç kişiydiniz?"

"Annem, babam ve biz altı kardeş."

"Hepiniz bir odaya sığdınız mı?"

"Sığdık. Gece yer yataklarını serer, gündüz toplardık. Birkaç yıl öncesinde bu evi yaptığımızdan beri çok rahat ettik. Belki aramızda evlenenler olursa bir kat daha çıkarız diye de, evimizin damında demir filizleri bıraktık gördüğünüz gibi. Eskisi gibi tikiş tikiş yaşamayalım istedik. İnsan iyi şeye hemen alışıyor."

Ağırlandığımız odada bir çekyat bir de etrafında sandalyeler olan bir masa var. Pencerenin dışındaki tenekelerde fesleğenler, vazoda yapma çiçekler duruyor. Duvarlarına İstanbul manzaralı duvar örtüleri asılmış. Zemin kattaki Koncagül ve Berdel Yenge'ye ait oda ise, daha yerel döşenmiş. Divanın üzerinde bir kilim, duvarda bir boğa güreşini gösteren dokuma bez, odanın bir köşesinde de tencereleri, tabaklar, çay ibriklerini barındıran raf var. Rafın üzerine bir tül perde gerilmiş. Kadın eli değmiş bir ev burası. Bizi bir kat daha yukarı, inşaat demirlerinin filiz verdiği dama çıkarıyorlar. Ergani ilçesi akarsuları, yeşil tarlaları ve az ilerdeki dağ yamaçlarıyla, ayağımızın altında, inşaat demirleri filiz vermiş çirkin bir damın önünde dünyanın en güzel manzaralarından biri uzanıyor. Damın bir köşesine kırmızı biberler serilmiş kurutulmak için. Yaşam, gönül gözüyle bakmayı bilenlere en yoksul hanede bile güzellikler sunabiliyor demek ki!

126

Komşunun kapısında çok genç, çok güzel bir kadın ile sapsarı saçlı biri kız biri erkek iki küçük çocuk duruyor. O kadar hoş bir tablo çiziyorlar ki resimlerini çekmek istiyoruz. Kadın hemen içeri kaçıyor. "Neden korktu, kocası mı izin vermez?" diye soruyoruz. Meğer kocası yokmuş. Bir traktör kazasında ölmüş iki yıl önce. Çocuklardan biri onun ölümünden sonra doğmuş. Kayınpederinin evinde yaşıyormuş genç kadın. Kayınpederi resim çekirtmesini istemezmiş. Ben bu öyküyü bir yerde daha duymuştum! Kayınlarının evlerine sığınmış bahtsız gelinlerin benzer öykülerini kimbilir daha kaç kez duyacağım yöreden ayrılanlara kadar. Kader hiç bıkmadan usanmadan aynı şarkıyı söylüyor doğulu, güneydoğulu kadınların kulağına. Yoksulluk, ölüm, sığınma, kişisel isteklere izin verilmeyen, göz altında süregiden bir yaşam! Bu zalim kaderden kurtuluş yok mu? Var! Var! İşte kurtuluyor Koncagül, Belgin, Hatice, Tayyibe ve diğerleri kurtuluyorlar.

"Evlenmeyi düşünüyor musun?" diye soruyorum Koncagül'e.

"Belki çok sonra. Ben önce eğitimimi tamamlayıp öğretmen olmak istiyorum. Bursumun bana sağladığı yararı sonuna kadar kullanacağım. Ayrıca çevreme örnek olmak da istiyorum."

"Senden özenip üniversiteye gidenler mi oldu?"

"Benden özenip okuma-yazma öğrenmeye başlayanlar oldu. Karşı evde oturan arkadaşlarım, Eğitim Gönüllüleri Vakfı'nın kursuna yazılıp okuma öğrendiler. Anneleri de onlardan bir şeyler kaptı. En azından harfleri tanıyıp birleştirmeye başlamışlar. Başlangıçta biraz zorlandılar ama öğreniyorlar işte."

"Sence okuma-yazma öğrenmelerinin bir faydası olacak mı?"

"Olmaz olur mu! Anneler okumayı söktükçe, kızlar da okudukça zihniyetler değişecek. Yeni kuşaklar daha bilinçli olacak. Mutlaka bir değişim sağlanacak. Zaten anneler kızları okusun istiyor ama babalar bırakmıyor."

"Neden?"

"Sebebi yok aslında. Onlar bu şekilde görmüş, öğrenmişler. Kafalarında kızlar okumaz diye bir düşünce oluşmuş. Erkek çocuk okur, gezer, tozar ama kızların hiçbirine hakkı yoktur."

"Bu kafa yapısının değişebileceğine inanıyor musun?"

"Elbette. Bizler, kızlar okudukça bu kısırdöngüyü değiştireceğiz. Ben bir bayan öğretmen olarak elbette erkek çocuklarımı başka tür-lü yetiştireceğim. Kızların arasında eğitimli olanlar çoğaldıkça zih-niyet de değişecektir."

"Burada gezmelerine izin verilmeyen kızlar neyle eğlenir, nasıl vakit geçirirler?"

"Hayatları televizyondur. Dizileri izlerler."

"Neleri izlerler?"

"Berivan, Kınalı Kar gibi töre filmlerini kendilerine daha yakın bulurlar."

"Televizyonda gördükleri kendi yaşamlarından çok farklı yaşamlara, giyimlere özenmezler mi?"

"Özenirler de bunu dile getiremezler. Tepki görmekten korkarlar."

"Buralarda kızlar düşüncelerini değil, beğenilerini dahi açıklamaktan korkuyorlar büyüklerine, öyle mi?"

"Öyledir. Törelere o kadar güçlü ki, ancak hayal kurarken özgür olabiliriz. Bu durumu değiştirebilmemiz için eğitim gerekiyor. Annelerin elinde olsa, kızlarını okuturlardı. Çünkü baskının esas kurbanı kadınlar."

"Belki senin kuşağının kızları, çocuklarının daha nitelikli yaşamları olması için, çocuklarını okutmak isteyeceklerdir."

"Bu bilinç başlamış halkta. Kız çocuklar da okutulmaya başlanıyor yavaş yavaş. Mesela buralarda ben ve ablam çok iyi birer örnek olduk."

"Sen üniversiteye gitmekle hayatının değiştiğine inanıyor musun?"

"Aile içinde bana ve ablama duyulan saygı, evin dışına, tüm mahalleye, hatta Ergani'ye taşmış durumda. Ayrıca şu küçük odaya bakar mısınız, biz yıllarca bir damın altında sekiz kişi yaşadık. Yengem kendinden 15 yaş büyük amcama berdel diye verildi. Fikri sorulmadı bile. Annemin, yengemin eğitimleri olsaydı böyle mi olurdu hayattan. Bu evimizi de borç harç, ama esas Van da çalışan

128

ablamın katkılarıyla dikebildik. Demek ki kadın çalışırsa, ev bile dikebiliyor kendine."

"Diyarbakır'ın dışına hiç çıktın mı Koncağül?"

"Benim bölümümün düzenlediği gezilerle Silvan'a ve Hasan-keyfe gittik. Bir de sınıfça Batman'a gittik. Bunlar hayatımın ilk gezileriydi."

"Sinema veya tiyatroya gittin mi hiç?"

"Diyarbakır'da her ikisine de gidiyorum."

"Yazarlardan kimi okursun?"

"Yaşar Kemal'i çok severim."

"Bize söylemek istediğin bir şey var mı?"

"Bu kampanyaların devam etmesini, yardımların çoğalmasını diliyorum, ki kızlar geleceğe güvenle bakabilsinler. Doğuda yaşayan kızlar çok mağdur, çok ezilmiş. Ancak bu yardımlar sayesinde kurtulabilirler. Ben bu bursu alamıyordum, liseyi dahi bitiremezdim. Çünkü evimden okula gidiş gelişim imkânsız olurdu. Oysa şimdi okudukça görüyorum ki eğitimsiz kalmak felaket oluyor. Söyleyeceğim, kızlara yapılan bu yardımların artarak sürdürülmesidir."

Ergani'den hoş duygular içinde ayrılıyor. Koncağül'ün ailesi eğitimin değerini kavramış. Mahallesindeki kızlar okumaya özenmişler. Onlar da ileride modern giysiler giyen ve erkeklerin saygıyla davrandığı kadınlar olmak istiyorlarmış. Eğer Koncağül başarılı olursa, kendi babalarını ikna etmek kolaylaşacaktı. Koncağül'ün başarılı olmaması için hiçbir neden yok. O, azimle yoluna devam ediyor. Böylece ilkokulları bittiğinde en azından Paşa mahallesinin küçük kızları, Koncağül ablalarını örnek alarak orta eğitime devam edecekler... Lise... Üniversite... Sonuçta kendi kaderlerini tayin edebilecek nitelikte, eğitimli, kişilikli kadınlar çoğalacak Ergani'de. Hem de çok yakında!

ON ALTI KARDEŞTEN BİRİ İDİZ

Dicle, tarım alanlarıyla, meyve bahçeleriyle ünlü bir ilçesi Diyarbakır'ın. Güneydoğunun sudan nasibini alamamış kurak topraklarına benzemiyor. Arazinin yarısı meşe ağaçlarıyla, ormanlarla kaplı. Bu yüzden de çok yağmur alıyor. Nerdeyse küçük birer kavun büyüklüğündeki narlar pıtrak pıtrak çatlamış dalların üzerinde. Çoğu evin arka bahçeleri birer küçük bostan. Yörenin bereketi, konuk olduğumuz aileye de yansımış ki, tam on altı kardeşler. On altı kardeşten sadece üç tanesi kız. Babanın ilk eşinden on iki çocuğu olmuş. Anne rahatsızlanınca yeni bir eş almış, idiz, birinci eşten doğan kız evlat. Ağabeylerden biri memurmuş. Bir diğeri askerden yeni dönmüş, ingilizce öğretmenliği yapacaktı. Diğer sağlık ocağında sıtmayla savaş memuruymuş. Erkek kardeşlerden biri zihinsel engelli. Babaları, idiz 3 yaşındayken kanserden ölmüş. Her iki anne çocuklarıyla birlikte yaşamaya devam etmişler. Aralarında hiçbir geçimsizlik olmamış. Kardeşler de birbirlerinin arasında öz-üvey ayırımı yapmıyorlar. Özellikle zihinsel engelli kardeşe gösterilen sevgi, anlayış ve onu da günlük hayata katarak, kendileriyle birlikte yaşatma çabaları inanılır gibi değil. Eve, her biri lise mezunu olan ağabeyler bakıyor. Zaten iki katlı evi de kendileri yapmışlar. Biz, evin arka bahçeye bakan balkonlu salonunda oturuyoruz. Yandaki odada zihinsel engelli kardeş, yanımıza gele-gide televizyon seyrediyor.

"Onun hep seyrettiği dizisi var şimdi, ama akli bizde kaldı," diyor ağabeylerden biri. Derken ikram başlıyor. Gözlemeler, lahmacunlar ve ayranlar geliyor ortaya. Tokuz demenin bir anlamı yok buralarda, ikramın mutlaka yapıldığını ve geri çevrilemeye-

K9

ceğini biliyoruz artık. Yemek yerken ağabeylerle sohbet ediyoruz. Niye bu kadar çok kardeş olduklarını soruyorum. Her birini iste- yerek mi doğurmuş anaları?

"Babama kendi annesi, evlen ve doğurtabildiğin kadar doğurt, neslin üresin demiş," diyor ağabeylerden biri. Anası on ikinci çocuktan sonra başka çocuk doğuramaz hale gelmiş zaten. O anadan doğan son çocuk da zihinsel engelli doğmuş.

İdiz, bu tür düşüncelerin ve koyu taassubun kesinlikle değişmesi gerektiğini söylüyor.

Tek çareyi de eğitimde buluyor. Hem erkeklerin hem de kızların en az liseyi bitirmeleri gerektiği görüşünde. Ama yörelerinde bu görüşlere sahip insanlar azmış. İdizlerin ailesinde, kardeşlerin arasındaki dayanışma duygusu ve sevgiden, hatta zihinsel engelli kardeşe gösterilen sevecen ilgiden, eğitimin aile ilişkilerinde bile ne kadar önemli bir rolü olduğunu gözlemek mümkün. Çocukların okutulduğu evlerde aile bağları bile bambaşka oluyor.

İdiz, ÇTÇK bursunu lise üçteyken sınıf öğretmeninden öğrenmiş. Yıl sonunda üniversite girişlerine hazırlanmış. Ağabeyleri ona sınavı kazandığı taktirde yardımcı olacaklarını söylemişler ama, İdiz burs kazanmasaymış okumayı düşünmeyecekmiş. Çok kalabalık bir aileye bakan ağabeylere bir de kendi masraflarını yıkmak istemiyormuş çünkü. Ekim ayında, okullar açılmadan bursu kazandığının haberi gelmiş. Bursu kazandığı için, bugün Eğitim Fakültesi'nde okuyabiliyor. Aynı fakültede okuyan bir kız arkadaşıyla birlikte küçük bir ev tutmuşlar. Her ikisinin de geleceğini çok parlak görüyor İdiz. Felsefe üzerine master yapmak istiyor. Bursu devam edecek olursa, üniversiteden sonra da okumayı sürdürecektir. Dicle'de, kendi yörelerinden yüksek tahsil yapmış bir kız olmanın gururunu hem kendi yaşamak istiyor hem de çevresine yaşatmak istiyor.

Marulların, patlıcanların, domateslerin yetiştiği arka bahçeye iniyoruz hep birlikte. Nar ağacının gölgesine yerleştirdikleri bir semaverde kızlar çay demliyorlar, özürülü genç de bize ikram etmek için sebze topluyor. Birden ağabeylerden biri elinde bir kemanla beliriyor. Bir bostanın ortasında, lahanaların, patlıcanların arasında duran genç bir erkek, kemanını omzuna dayamış, konser veriyor bize. Öğlen saatlerindeyiz, güneş iyice yükselmiş gökte, fazlaca ısıtıyor bizi. Ama hiç etkilenmiyoruz sıcaktan, çünkü o anda Dicle'nin bir kenar mahallesinde iki analı, on altı çocuklu bir evden, keman çalan bir genç adamla, felsefe master'ı yapmaya hazırlanan ve geleceğe umutla bakan bir genç kız çıkabilmiş, sürrealist bir resim gibi duruyorlar karşımızda.

Bir tek bulut yok havada, ufkumuz pırıl pırıl, güneş içimizi ısıtıyor.

Çiçeğe durmuş bahar dalları, çok yakında yemyeşil bir ağaca dönüşecek ve pıtrak pıtrak meyve verecek, biliyoruz, yüreğimizde hissediyoruz bunu.

FULYA

I

Fulya'yla, ileriki sayfalarda sizlere ayrıntılarıyla tanıtacağımız Erzurum'daki Yönderlik Programı Eğitim Çalışma-sı'nda tanıştık. Annesi ile birlikte, bu programa katılabilmek için Erzincan'dan gelmişti. 18 yaşındaydı, üniversitede birinci sınıfta fen bilgisi öğretmenliği okuyor ve fizikçi olmak istiyordu. Ona, "Fulya, Doğu illerinden birinde yetiştiğin halde, yüksek öğrenime başlayabilmiş şanslı kızlardan birisin. Eğitimini tamamlayınca neler yapmayı düşünüyorsun?" diye sorduk.

"Önde gelen üniversitelerin birinde, sözü dinlenen biri olmak istiyorum. Bir kere mutlaka doçentliğe kadar yükselmeliyim," dedi.

"Niçin?"

"Bana verilen emeklerin hakkını ödemek için. Bakın ben, ailemi ve bana burs verenleri göz önünde bulundurarak hareket ettim hep. Ailem bana emek veriyor, bir kurum da bana burs veriyor, bunların karşılığını ödemem gerekiyor diye düşündüm. Çok çalıştım. Sonra okul bitti, sıra sınavlara geldi. Sınavı geçemezsem bütün emekler boşuna gidecek diye düşündüm, yine çok çalıştım, sınavı verdim. Beni bu kadar okuttular, ben de karşılığını verdim işte diyebilirdim, ama iş orada da bitmiyor. Şimdi çevreme ne verebilirim diye düşünüyorum. Tam o noktadayım şu anda. Yaptığım iş, yerini bulacak mı, ihtiyaca yanıt verebilecek miyim, eksiklikleri tamamlayabilecek miyim sorularını soruyorum kendime."

"Yaptığın iş, yerini bulacak mı?"

"Eğitimimi tamamlayınca Doğuya dönersem, evet. Batı bölgelerinde yaşayanlara verebileceğim fazla bir şey olmayabilir. Herkes Batı'ya yönelmiş durumda zaten. Ama asıl ihtiyaç bu taraflarda. Bu yörenin ihtiyaçlarına cevap verecek insanlar lazım. Örneğin,

üniversitede çalışacak olursam sık sık paneller, oturumlar düzenleyeceğim. Yavaş yavaş anlayışların, alışkanlıkların değişmesi gerekiyor ki yol alalım. Biliyorsunuz burada kızlar hep ikinci plandadır. Erkekleri

okula yollarlar, paralan olmasa bile gece çalışır, gündüz okur diye düşünürler. Kızlar için namus meselesi çok önemlidir. Aman kızların ailesine laf gelmesin, kulakları rahat olsun. Bu nedenle biz kızlar okurken bir de sırtımızda bu korkuyu taşıyoruz. Ödümüz patlar dedikodu filan olur diye. Ama her şeyi göze alıp okumak lazım, insan kendi kaderini kendi belirtiyor."

"Sen anneninkinden daha değişik bir yaşam mı istiyorsun kendin için?"

"Çaresi yok, öyle. Bunu mutlaka yapacağım yani. Sırf parasal açıdan da bakmıyorum bu işe. İnsan okusa da okumasa da bilinçli olmak zorunda."

"Fizik alanında da yapmak istediğin şeyler var mı?"

"Hani birileri vardır ya, kalabalıkların arasından sıvrılır, çıkar. Ben de öyle olacağım. Ben şimdi birinci sınıftayım. Şu anda çalışmaya başladım bile. Doçent olmayı kafama koyduğum için dil öğrenmeye başladım. Bu kadar hırslı olmamın nedeni yetiştirme şartları herhalde. Babaların çalıştığı, çocukların da yediği rahat bir ortamdan gelseydim böyle olmazdım. Ben batan gemiden kurtulmaya çalışan fare gibi hissediyorum kendimi. Ayak uydurmak değil de, gidişi değiştirmeliyim. Beni yaşadığım çevre bu hale getirdi. Yoksulluk, cahillik... Bana uymayan çok şey var. Ben öyle olmayacağım, bütün gücümle bunların karşısında olacağım diyorum."

"Bu Yönderlik Programı senin için ne ifade ediyor? Yaran olacak mı sence?"

"Program çok iyi oldu. Geldiğime de çok memnunum. Hem insan davranışlarına hem de kendime dair çok şey öğrendim. Ama yönderimin benim hızıma erişebilmesi lazım. Ben çok hareketli bir insanım."

"Yönderini henüz tanıımıyorsun..."

"Hayır. Bu doldurduğumuz anketler var ya, onlar incelenecek, karakter analizlerimiz belli olacak, her birimize uygun kişiyi öyle

133

saptayacaklar. Dilerim benim gibi yerinde duramayan, azimli biri olur."

*34 Fulya bu hızla giderse yakın zamanda sadece kendinin değil, çevresindeki kadınların da kaderini değiştireceğe benziyordu. Toprağı delerek çoktan aydınlığa çıkmış, yüzünü güneşe dönmüş bir kardelendi o...

Buraya kadar gelmişken, kızlarının hayallerinin arkasında duran yürekli annelerden biriyle de konuşmak istedik, onların da neler yaşadıklarını, neler düşündüklerini öğrenmek için.

Fulya'nın Annesi

on dördünde on beşinde var yok karnı burnunda çocuk annelerdik çeşmeyle tarla beşikle kundak arasında çocuklarıyla birlikte büyüyen

TEKİN GÖNENÇ

Kızını taa Erzincan'dan Erzurum'a kadar eliyle getirmiş olan Fulya'nın annesi, otelin lobisindeki koltukların birine oturmuş, konferans salonunda seminere katılan kızını bekliyordu sabırla. Sabır göstermeye alıştı zaten. Doğurduğu çocukların sadece altı tanesi hayattaydı. Otuz yaşına kadar başından sekiz doğum, dört düşük geçmişti. Üç kez ikizlere hamile kalmıştı, ilk iki ikizi doğurmuş, üçüncü ikizin tekini aldırılmış, diğerini düşürmüştü. İkizlerin kimi ölmüş kimi kalmıştı ve işte şu anda beklemekte olduğu kızı, ikinci takım ikizin hayatta kalan tekiydi.

En büyük oğlu 27 yaşındaydı. Onu liseye kadar okutmuştu. Üniversiteye gitmek istememişti oğlan. Sınavlara bile girmemişti. Bir yerde çalıştığı da yoktu. Annenin tabiriyle, ortalıkta dolanıyordu. Kızlarından birini 14, diğerini 17 yaşında evlendirmişti. Bir başka kızı, öğretmen olmak için Samsun'da okuyordu. Bir oğ-

lu da Anadolu Öğretmen Lisesi'nin son sınıfındaydı. Kocasını ayda 340 milyon maaş alan bir işçi emeklisi olduğu için, Fulya'nın kazandığı burs, yaraya merhem gibi gelmişti doğrusu. Zaten bu Fulya, ikinci ikizlerin yaşayan teki, iki kişilik beyin taşırdı kafasında. Akıllıydı. Bu yüzden tartışmayı göze almıştı ya, iş bulamadığından evde oturup duran ve her şeye burnunu sokan oğluydu. Anasıyla kız kardeşini göndermek istememişti Erzurum'a oğlu. Taa Erzincan'dan kalkıp ne idiği belirsiz bir toplantıya gideceklerdi, kadın başlarına. Ne işleri vardı oralarda! Oysa babaları her zaman, "Ben gerekirse dilenirim ve okumak isteyeniyi okuturum," demiş durmuştu ama, artık kocamıştı. Laf geçiremez olmuştu evdeki azgın boğaya. Günde üç paket sigara içen astım hastasının, oğluna cevap verecek sesi mi kalırdı! Hırıltısı taa üç sokak öteden duyulsa da, hâlâ evini geçindirmek için her bulduğu işe koşan adamın, kafa tutacak hali mi olurdu! Öksüre tıksıra itiraz etmişti oğluna. Oğlan da, "Giderlerse karışmam bak!" demişti. Tehdide pabuç bırakmamıştı anne.

"Elbette karışma! Ne hakkın var karışmaya?" demiş, kızını otobüse atıp getirmişti buraya kadar.

Doğu'da kahvelerden çıkmayan erkeklere sözü geçmezdi kadınların, hep erkeklerin dediği olurdu. Erkeklerin her dediğini yapa yapa, sözlerini dinleye dinleye, kahrılarını çeke çeke ve do-ğura doğura bellerini doğrultamaz olmuşlardı kadınlar. Ne var ki, Fulya'nın annesi, çektiği bunca acıdan sonra hem akıllanmış hem de dillenmişti.

Sabahtan akşama kadar sobanın karşısında yan gelip yatan bu ilk oğlunu doğurduğunda on beş yaşındaydı. Kocasını, bebe altı ayını bile doldurmadan onu yine hamile bırakıp askere gitmişti. İlk ikizlerini kocası

askerdeyken bir kiş gününü karların içinde doğurmuştu. O yıllarda sütün kilosu beş liraydı, ama annenin cebinden sadece dört liracık çıkabiliyordu. İkizler doymak bilmiyordu, ayrıca bir de eteğinde henüz süttten kesilmemiş bir yaşlarındaki oğlu vardı doyurulmayı bekleyen. Bir gün sütü yetmediğı için, açlıktan avaz avaz ağlayan ikizlere un kavurmuş, suyla karıştırıp içir-mişti. Akşama doğru ikizler alttan üstten gitmeye başlamışlardı.

135

Bir yandan kusma, bir yandan da su gibi ishal! Komşuların haber saldığı bir doktor gelmişti eve, bebeğın kötü durumda olanını ka- pıp ilçedeki hastaneye götürmüştü serum takmak için. Ertesi gece evde kalan bebek fenalaşmıştı, derisi kemiğine yapışmış, gözleri kaymaya başlamıştı. Ne yapabiliirdi ki tek başına gecenin ortasında. Kocasını hâlâ askerdeydi, evinde iki yaşına yeni basmış bir oğlan, dışarıda diz boyu kar. Üç gün sonra, doktor ikizin tekini sağ salım getirmişti, ama ne görsün! Evde bıraktığı kız bebe bir gece önce sizlere ömür!

Kocasını askerden döner dönmez hemen yeni çocukların imalatına başlamak istemişti.

"Yapma, etme!" diye yalvarmıştı kocasına. "Neyle beslersiniz, nasıl bakarız?"

"Eve iki ekmek getireceğime dört ekmek getiriveririm, n'ola-cak!" diye yanıtlamıştı adam, iki fazla ekmekle her iş bitiyormuş gibi.

Anne yine hamile kalmıştı, bu kez de bir tanesi yine bakımsızlıktan ölecek olan başka bir çift ikize. Bir yıl sonra, kendi dertleri yetmezmiş gibi, bir de otuz dokuz yaşındayken doğum sonrasında iyileşemediğı için ölen anasından kalan bebek kardeşi gelmişti evlerine.

"Babama doktor o kadar söylediydi, bu kadın hastadır, en az üç ay hiçbir iş yapmayacak, istirahat edecek diye. Hiç olmazsa kırk gün müsaade et dinlenmesine, öyle değıl mi! Ama kim dinler doktoru! Anamı loğusalığında harmana koşturdu, çiftliğe koşturdu, hayvana koşturdu babam. Anacığım öldü gitti, bir aylık kardeşim kaldı mı elime. Ben zaten emzikiydim, mememe bir de kardeşimi aldım."

Fulya'nın annesi yirmi yaşında bile yoktur, ama memesinde üç bebe, eteğinde bir oğlan çocuğı vardır. Kocasını, iki fazla ekmekle büyüteceğı yeni çocuklara hazırlanır, habire! Kimini doğurur, kimini evde hazırladığı kocakarı ilaçlarıyla düşürür, hastalanıp aylarca kanar. Kimini, kendi başına işlere girişmesin diye, sevabına doktor halleder. En son hamileliğinde yine doktora

gider, kürtaj için yalvarır. Doktor otuz yaşında yedi çocuğı bakmakta olan yoksul anaya acır, yapar kürtajını. Birkaç gün sonra, evde yalnızdır, kocasını kimbilir nerelerde iş peşindedir, gece yansı bir kan gölünün içine uyanır. Hemen anlar, yine ikizlere gebe kalmıştır, doktor ikizin tekini almış, diğersini de şimdi o düşürmektedir besbelli. O haliyle yatağından kalkar, leğene su doldurur, oturur içine. Ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi, yine çocuklarının, ocaktaki aşının, avluda dolanan tavuklarının başındadır anne. İşte bütün bunları yaşamış olduğı için, sobanın sıcağına yaslanmış kendine kafa tutan oğlunu dinlemez, alır kızını getirir Yönderlik Programı'na ve bana der ki:

"Keşke geriye dönebilsem de yaptıklarımın hiçbirini yapmasam. Ve kocama desem ki, yeniden dünyaya gelsek, sen sen olsan, ben ben olsam, ben sana asla varmazdım be adam! Benim yaşadıklarımı yaşamamasın diye kattım Fulyamı önüme, getirdim buralara kadar. Onun hayatının benimkinden çok daha anlamlı, mutlu ve başarılı olması için."

137

BURS TÖRENİNDE BİR ÖNDER: KÖPRÜKÖY KAYMAKAMI TULAY BAYDAR

ÇTÇK'nın Erzurum'da, Yönderlik Programı Eğitim Çalışması ile aynı günlerde düzenlenen burs dağıtma töreninde, protokol sıralarında oturan gencecik, incecik, zarif, güzel biri vardı. İnsan ilk bakışta onu üniversitenin son yıllarında okuyan bir öğrenci zannediyordu. Oysa bir kaymakamdı o! Ne çetin ceviz olduğı zarif görüntüsünden hiç belli olmayan bu genç kadın, Erzurum'un Köprüköy Kaymakamı Tülay Baydar'dı.

Burslarını alarak yeni bir eğitim dönemine başlayan kızlarımıza, onları yüreklendirmek için ondan daha anlamlı ve somut bir örnek gösterilebilir miydi? Burs dağıtımını sonrasında kızlar, genç kaymakamı gıpta ve sevgiyle çevreleyip uzun süre ayrılmadılar yanından. Kimbilir, belki de bir on yıl içinde, onun yerinde olmayı düşünüyorlardı. Kızların sorularının, sevgi gösterilerinin ve teker teker çekilen resimlerinin sona ermesini sabırla bekledikten sonra, biz de nihayet Kaymakam Tülay Baydar'ın anlattıklarını dinlemek şansına kavuştuk.

"Ben Ağrı, Tutak doğumluyum. Doğı'da doğdum, Doğı'da yetiştim. Bölgeyi, yöreyi bilen bir insanım. Dolayısıyla, çağdaşlaşmanın temel koşulunun eğitim olduğunu, hem görerek hem yaşayarak öğrendim. Bu nedenle ÇTÇK Projesi bana çok özel bir anlam ifade ediyor. Kızlarımıza elimizden gelen yardımı yapıyoruz okuyabilmeleri için, ama herkes benim kadar şanslı olamıyor. Benim gibi okuma fırsatını yakalayamamış çok arkadaşlarımız var. Köylere gittiğimizde çok üzücü durumlarla karşılaşyoruz. Ben her zaman kişisel yaşamımı onlara aktarıyorum. Çünkü

hedef gösterdiğiniz zaman, o hedefe ulaşmak çok zor değıldir. Hedefi mutlaka göstermeniz ve o yöne doğru iteklemeniz, desteklemeniz gerekiyor.

"Kızlara, ben Ağrı'nın Tutak ilçesinde doğup kaymakam ola-bilmişsem, sizler de olabilirsiniz. Hatta vali, bakan, başbakan, cumhurbaşkanı bile olabilirsiniz. Bakın bugün Türkiye'de benim gibi 17 kadın kaymakam daha var, yeter ki isteyin, gerisi gelecektir diyorum. Önemli olan bilinçaltına yerleşmiş "okuyamaz, yapamaz, edemez" gibi önyargıları ve "Kızdır, ne diye okusun ki!" anlayışını değiştirebilmekte. Bu anlayışı değiştirme yolunda çok yararlı bir proje bu ÇTÇK. Ne var ki, bu değerli projenin yaygın-laşabilmesi için, güçlendirilmesi, desteklenmesi gerekiyor."

Evet, bu projenin yaygınlaşması, eğitim gören kızların sayısının 5 binden 500 bine çıkabilmesi için güçlenmesi, desteklenmesi gerekiyor.

500 bin eğitilmiş kızın, doğunun ve güneydoğunun ufkunu genişletip aydınlatacaklarına, ülkemizin üstünde parlayan güneşi hiç batırmayacaklarına inanıyoruz.

Şu anda çeşitli okullarda okumakta olan 5 bin kızın varlığıyla, bir ışık huzmesinin bulutların arasından sıyrılarak, kuytuda kalmış vatan köşelerini nasıl ısıttığını, umutlarımızı nasıl yeşerttiğini sizlere gösterebilmek amacıyla yazdık, gördüklerimizi, izlediklerimizi, dinlediklerimizi.

Kardelenlerin bizde uyandırdığı umudu, sevinci sizlerle paylaşabilmek, 5 bin kardeleni, ilginizle, sevginizle 500 binlere çıkartabilmek için...

139

YÖNDERLİK PROGRAMI

Günümüzden 3 bin yıl kadar önce Anadolu'da yaşayan ve gözleri görmeyen bir şair, çevresindekilere inanılmaz güzellikte bir öykü anlattı. Öykü ağızdan ağıza geçerek günümüze kadar geldi. Bu öykünün adı Odysseia, öyküyü anlatan şairin adı da Homeros'tu.

Homeros, öyküsünde, evini ve ailesini geride bırakarak Troya Savaşı'na giden bir kahramanın, Odysseus'un maceralarını anlatıyordu.

Odysseus evinden ayrılırken, savaştan sağ dönememe ihtimalini göz önünde tutarak, oğlu Telemakhos'u en güvendiği arkadaşı Mentor'a, "Oğluma bildiğin her şeyi öğret," diyerek emanet eder.

Mentor, delikanlıya ne yapması gerektiğini hiçbir zaman söylemez, ama gerekli her şeyi öğrenmesini ve doğru kararlar almasını sağlar.

O zamandan beri "Mentor" kelimesi, gençlerin olgunlaşmalarına ve kişisel gelişimlerine yardımcı olan değerli kişiler anlamında kullanılmaktadır. Mentor, bir aile bireyi ya da bir öğretmen değildir. Sadece deneyimlerini ve bilgisini öğrencisiyle paylaşan bir yol gösterici, bir kılavuzdur. (Bu program kapsamında, "Mentor" sözcüğü yerine, yol gösterici anlamında, "Yönder" sözcüğü kullanılacaktır.)

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ve Turkcell, Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları bursuyla ilk ve orta öğrenimleri süresince ellerinden tuttuğu kızlarını, yüksek eğitim yıllarında da yalnız bırakmamak ve başarılarının devamını sağlamak için, yukarıda öyküsünü okuduğunuz Mentor'dan esinlenerek, Mentor

Yönetim Danışmanlık ile birlikte, onlara bir Yönderlik Programı hazırladı.

Programın amacı, ailelerinden ilk kez ayrılıp başka kentlere okumaya gitmiş genç kızların, yeni çevrelerine uyum sağlamaları için eğitimleri süresince, onlara destek verecek, sorunlarını paylaşacak, yollarına ışık tutacak, her konuda danışabilecekleri birer ablaya sahip olmalarıydı ki, hayata ilk adımlarını attıkları bu zorlu ve yoğun dönemde, özgüvenleri sarsılmadan, yalnızlık duyguları depresmeden başarı yolunda emin adımlarla yürüyebilsinler.

Öğrencilere el verecek, yol gösterecek olan yönderlerin, otuz yaşın üstünde, üniversite eğitimi almış, kariyer sahibi, kendi alanlarında başarıya ulaşmış gönüllü kadınlardan oluşturulmasına karar verildiğinde, ÇTÇK Projesi'ne maddi sponsorluğun çok ötesinde gönül koymuş olan Turkcell çalışanları, bizzat yönder adayları olmak istediler. Kurum içinden pek çok genç kadın yönderlik eğitime katılmak için başvurdu. Ne var ki, bu pilot proje için seçilecek yüksekokullu kızların sayısı sadece kırk altıydı. Yönderlerin yarısının Turkcell çalışanları arasından, diğer yarısının da, bu projenin gelecekte Türkiye'nin projesi haline gelebilmesinde model oluşturabilecek, basınımızın değerli kadın yazarları arasından seçilmesine karar verildi.

Mentor Yönetim Danışmanlık uzmanları, 2003 Ekim ayında, İstanbul'da düzenlenen oturumlarda yönder adaylarıyla önce tek tek görüşerek eğitim düzeyleri, aile yapıları, meslekleri hakkında bilgi edindiler. Sonra da yönder adaylarına kişilik envanterleri ve ayrıntılı anketler uygulandı. Bir sonraki görüşmede, kendi kişilik analizleriyle ilgili bilgi alan yönderler iki gün süren bir eğitim çalışmasına katıldılar.

Yüksekokullara giden kızlar değişik kentlere dağılmış oldukları için, onlara yönelik Yönderlik Programı Eğitim Çalışmaları, 2003 yılının Kasım ayında, kızların kolayca ulaşabilecekleri üç ayrı ilde, Diyarbakır, Erzurum ve İstanbul'da gerçekleştirildi. Diyarbakır'daki çalışmaya, Güneydoğu illerinde okuyan kızlar,

141

Erzurum'dakine Doğu illerinde ve Karadeniz Bölgesi'ndeki yüksekokullara gidenler, İstanbul'daki toplantıya da Marmara Bölgesi üniversitelerinde okuyanlar katıldı. Onlar da yönderleri gibi, uzmanlar tarafından teker teker ayrıntılı görüşme ve uygulamalardan geçirildiler. Kişilikleri, karakter özellikleri, aile durumları, kaçınıcı çocuk oldukları, hayalleri, beklentileri, korkuları, endişeleri tespit edildi. Karakter özelliklerinin yanı sıra,

öğrencilerin yapmaktan hoşlanabilecekleri etkinlikler, yetenekleri, eğilimli oldukları sanat kolları da dikkate alındı.

Bu kadar titizlikle hareket edilmesinin ana nedeni, kızların kendilerine en yararlı olacak, karakterleriyle uyuşabilecek yapıda bir yönderle eşleşmelerini mümkün kılmaktır.

Kızlar kendileri için yapılan bu etkinlikten ve eğitim programından sadece yararlanmakla kalmadılar, özgüvenlerini pekiştirecek duygusal anlar da yaşadılar. Onlarla bir araya gelen uzmanlar ve psikologlar dertlerini dinliyor, kendileri hakkında sorular soruyor ve hiçbir karşılık beklemeden onların iyiliği için uğraşıyorlardı. Hayatları boyunca hep büyüklerinin arzulan doğrultusunda hareket etmiş olan kızlara, uzmanlar nasıl bir gelecek düşlediklerini, kendilerini hangi sıfatlarla tanımladıklarını ve kendilerine yol gösterecek yönderlerinde ne gibi özellikler görmek istediklerini soruyorlardı. Kızlar, bu çok özel ve baş başa konuşmalarda kendilerini tanıyor, bir aynaya bakarmış gibi, yüzlerinin gerisindeki ruhlarını görebiliyor ve belki de ilk defa gizli kalmış yeteneklerini ve duygularını keşfediyorlardı. Biraz şaşkındılar, çünkü gördükleri yakın ilgi bir "ilk"ti hayatlarında. Mutluydular, çünkü önemseniyorlardı.

Bu buluşmalar sırf kişisel analiz ve eğitim toplantıları değil, sosyal olaylardı aynı zamanda. Gerçi uzmanların onlara bizzat sahnelettiği psiko-drama temelli oyunlarda insan davranışı hakkında çok şey öğreniyor, baş başa konuşmalarda kendilerini, seminerlerde edindikleri bilgilerle de çevrelerini değerlendiriyorlardı ayrıca, değişik illerden gelen yaşlılarıyla da tanışıyor, birlikte geçirdikleri birkaç gün boyunca sağlam dostluklar kuruyor,

dertleşiyor, deneyimlerini paylaşıyorlar, birlikte seminerlere katılıyor, yemek yiyor, oyunlar oynuyor, şarkılar söylüyor ve rehberleri eşliğinde konuk oldukları şehirleri dolaşıyorlardı. Yeni arkadaşlar edinmek, eğlenmek, öğrenmek, bilmedikleri bir kenti keşfetmek, hayatı tanımak, en önemlisi de ruhlarına tutulan aynada kendileriyle yüzleşmek ve yaşamın neler vaat ettiğini bilebilmek. .. Tüm bunlar kendilerine sunulan o müthiş paketin parçalarıydı. Daracık dünyalarının eğitim sayesinde iyiye, güzele doğru hızla değiştiğini, genişlediğini ve üstelik heyecan veren bu yeni dünyada yalnız bırakılmadıklarını görüyorlardı.

Yönderler de eşsiz bir deneyimin içindeydiler. Onlar da en az kızlar kadar heyecan duyuyorlar, onlar da uzmanların, psikologların yönlendirmesiyle bugüne kadar fark etmedikleri özelliklerini keşfediyorlar, yönderlik edecekleri gençlere en yararlı ve yakın olabilmenin yollarını araştırıyorlardı. Yaşamları boyunca çok sorumluluklar almış, şirketler yönetmiş, dergiler çıkartmışlardı. Ama yönderlik bambaşka bir sorumluluktı. Onlardan biraz abla, biraz öğretmen biraz da arkadaş olmalarını bekleyen ve hayata ilk adımlarını atmak üzere olan genç insanlar vardı karşılarında. Bu genç insanlar onların çevrelerindeki kentsoylu çocuklar gibi değillerdi. Kapalı çevrelerden geliyorlardı. Törelere, ailelerine, aşiretlerine karşı ağır sorumluluklar taşıyorlardı. Hata yapma hakları yoktu. Onları ince ve keskin yollarında hünerle ve sevgiyle başarıya yürütmeyi üstlenmenin ağırlığını omuzlarında hissediyor ama bu sorumluluktan kaçmıyorlardı. Karı delerek güneşe çıkmış kardelenlerin boy atmaları, yeşermeleri ve yeni filizler vermelerinde kendilerine çok şey düştüğünün bilincindeydi-ler. Kızlarla el ele vererek bu müthiş serüvene atılmaya hazırlanırken, başarılı olacaklarına inanıyorlardı.

Değerlendirme ve eğitim süreçleri tamamlanan yönderlerle öğrencilerin uzmanlar tarafından eşleştirilmesi belli bir zaman aldı. Uyumlu ve yararlı bir beraberliğin sürdürülebilmesi için eşleşmelerde özellikle her öğrencinin hedefinin, yönderinin ilgi alanı içinde olmasına ve karakterlerinin bazen benzeşmesine, bazen

143

de farklılık göstermesine dikkat edilecekti. Örneğin yazar olmak isteyen öğrenciler yazar ve gazetecilerle, bilgisayar mühendisliği 144 okuyanlar bilgisayarçı yönderlerle eşleşeceklerdi, ama içine kapanık bir öğrencinin sosyal yanı gelişmiş bir yönderle eşleşmesi daha yararlı olabilirdi.

Eşleştirme çalışmaları, uzmanlar ve psikologlar tarafından, yönderlerle öğrencilerin bir araya gelip eşlerini öğrenecekleri güne kadar titizlik ve gizlilik içinde sürdürüldü. Ve nihayet, büyük buluşma, 10 Ocak 2004 tarihinde, İstanbul, Kabataş Kültür Merkezi'nde gerçekleşti. Yurdun dört bir yanındaki yüksekokullara dağılmış olan 46 kız öğrenci, yakınlarıyla birlikte istanbul'a getirilerek bir otele yerleştirildiler ve güneşli bir kış sabahında yönderleriyle tanıştılar.

Kabataş Kültür Merkezi'nin toplantı salonunda, kürsüye çağrılan her öğrenci, önce kendini tanıtıyor, sonra eline verilen zarfı açıp yönderinin adını okuyordu. Ne öğrenciler ne de yönderler o dakikaya kadar kiminle eşleşeceklerini bilmiyorlardı. Ama adlar okundukça ve yönderler sahneye yürüyüp en az bir yıl ama belki de hayat boyu ellerinden tutarak yollarını aydınlatacakları gençlerle tanışıp kucaklaştıkça oluşan sevgi ve duygu yoğunluğu, töreni izleyenlerin gözlerini yaşartıyordu. Sanki kaderin ayırdığı, birbirlerini hiç tanımamış olan kardeşler ve ablalar yıllar sonra, heyecan ve coşku içinde ilk kez buluşuyor gibiydiler. Öğrencilerden birinin tabiriyle âdeta bir "Film Gibi" yaşıyordu salonda.

Bir öğrenci elindeki zarfı açmadan önce, "Ben buraya iyilik meleğimi bulmaya geldim!" diye seslenirken bir diğeri, "Ben de kendimi bulmaya, kendimi keşfetmeye geldim!" diyordu. Bir başkası, "Ben yaşadıklarımı hep günlüğüme aktarırdım, çünkü ailemde içimi dökebileceğim ve beni anlayacak kimsem yoktu. Şimdi günlük

yerine gerçek biriyle dertleşebileceğim," diye sevinirken, bir başka öğrenci, yeni tanıştığı yönderini kucaklayarak, "Bana, gelecek için ne düşünüyorsun diye sorduklarında, ben hep geleceğim daha başlamadı derdim. İşte benim geleceğim, şu anda başlamış bulunuyor," diyordu.

Bir yönder ise öğrencisine, "Sen ben değilsin! Ben de sen değilim! Ama ben, senin sen olman için elimden geleni yapacağım," diye söz veriyordu.

145

Bir başka yönder, "Ben liseyi bir ilçede bitirmiştım. Üniversiteye başlamak için kente gelirken, yol boyunca düşünüp durmuştum. İlçede olayları haber veren hoparlör sistemi vardı. Kentte böyle bir sistem yoksa, ben olaylardan nasıl haberdar olacaktım şimdi? Böylesine acemiymdim ve kendimi yapayalnız hissediyordum," diye anılarına, kendi öğrencilik yıllarına dönüyor ve şu anda yönderleriyle buluşan kızların ne kadar şanslı olduklarını vurguluyordu.

Bir başkası ise şöyle diyordu: "Ben de eğitim nedeniyle uzun yıllar ailemden uzakta yaşadım. Genç insanların, sığınacak bir liman aramaları ne demektir bilirim. Bu yüzden hep yüreğimde, evlerinden uzakta okuyan öğrenciler için bir şeyler yapabilme arzusu kıpırdardı. Bana bugün bu fırsatı tanıyanlara teşekkür ediyorum."

Ve yine bir başka yönder, hepimizin önünde söz veriyordu öğrencisine: "Birbirimizi çok iyi taşıyacağız, birlikte iyi şeyler yapacağız," diye.

Yönderler, uzmanlar tarafından saptanan öğrencilerine yararlı olabilmek için, öğrenim süreleri boyunca onlarla düzenli aralıklarla temas kuracaklar, birbirlerine yakın mesafelerde yaşayanlar sık sık bir araya gelecekler, ayrı kentlerde yaşayanlar ara sıra buluşacak ama mektup, e-posta gibi iletişim araçlarından yararlanacak ve haftada toplamda en az bir saat telefon görüşmesi yaparak uzun uzun sohbet edeceklerdi ki, kızlar diledikleri her konuyu yönderleriyle paylaşabilsinler, yanlarında her an ulaşabilecekleri deneyimli bir dost bulunduğunu bilsinler. Çünkü genç insanların kendilerini geliştirme sürecinde onlara destek olacak kişilere ihtiyaçları vardı.

Bir elin parmakları nasıl birbirine benzemiyorsa, öğrencilerin de huylan, duruşları, yaklaşımları farklıydı, ama amaçları birdi. Onları çalışkan, azimli, umutlu ve geniş ufuklu olmaya özendire-

K10

cek yönderlerinin de yardımıyla, iyi işler yapacaklardı. Birer meşaleye dönüşecekti her biri, buna gönülden inanıyorduk. Çünkü daha önce de görmüş tanımıştık onları, eşleşme töreninden yaklaşık iki ay önce, Erzurum'da yapılan Yönderlik Programı Eğitim Çalışması'nda.

2003 yılının Kasım ayında, Erzurum'da düzenlenen Yönderlik Programı Eğitim Çalışması'na, Doğu ve Karadeniz Bölgesi'ndeki yüksekokullardan katılan kızlar, anneleri, ablaları veya aile dostlarıyla gelmişlerdi çeşitli illerden. Yüksekokullu olmanın gururu yüzlerinden okunuyordu. Onlar sadece yüksekokullu değil, birer başarı örneği, birer önderdiler aynı zamanda. Doğup büyüdüğü çevrelerde, eğitimleri sayesinde insanların gıptayla bakacağı, örnek alacağı birer simgeye dönüşmüşlerdi. Nice küçük kızın rüyasını süsleyecek, önünü açacak başarı anıtı gibiydi her biri. Çiçeğe durmuş bahar dallarıydılar. Umutlu ve hevesliyidiler. Birkaç yıl içinde fakültelerinden mezun olduklarında, doğup büyüdüğü çevrelerdeki insanları da, çağdaş ve mutlu toplum bireylerinin seviyesine taşıyacaklardı. Yörelerinde yeşererek, hem-şerilerine kol kanat geren ulu çınarlara dönüşmekti onların rüyası!

Nitekim yönderlerin öğrencilerle eşleşip buluşmalarından yaklaşık iki ay sonra, 2004 yılının Mart ayında, Turkcell bünyesinde bir yönder olan İtir, öğrencisi Fulya için bakın neler anlatıyordu:

"Fulya'nın yönderi olduğumu duyduğum ana kadar, onu hiç görmemiştım. Kabataş Kültür Merkezi'ndeki toplantıda gencecik, esmer bir kız sahneye çıktı ve eline verilen zarftan bir kâğıt çıkararak adımı okudu. Zarfını açmadan önce kısa bir konuşma yapmış ve yönderinin onun hızına uyum sağlamasını beklediğini söylemişti. Adımı duyunca önce müthiş bir korkuya kapıldım. Hiç tanımadığım bir kıza ablalık, arkadaşlık, yönderlik etmem, ona örnek olmam bekleniyordu benden. Birimiz İstanbul'da diğerimiz Erzincan'da nasıl yakınlık kurabilecektik? Aramızda böyle bir mesafe varken ve birbirimizi hiç tanımazken, ona her şeyin doğrusunu ve iyisini nasıl aktarabilecektim? Sorumluluğumun altında ezilerek, dizlerim titreyerek yerimden kalktım, sahneye yürüdüm. Ne var ki el ele tutuştığımız anda aramızda bir sıcaklık oluştu. Bunu anlatması çok zor ama birbirimize sarıldığımızda, her ikimiz de birbirimizden güç aldığımızı hissettik. Bir köşeye çekilip uzun uzun konuştuk. Ben ona yüzlerce soru sordum. O da benim hayatımı merak ediyordu. Ona ailemi, çocukluğumu, okul yıllarımı, kocamı ve küçük kızımı anlattım. Ayrılmadan önce birbirimizi ve dünyalarımızı olabildiğince tanıdık. Sonra Fulya Erzincan'a, kalabalık ailesine döndü. Geride sürekli onu düşünen, onu nasıl geliştireceğinin planlarını yapan ve her derdine deva olmaya çalışan bir abla bıraktı.

"Yönder olmanın kolay bir iş olmadığını söylemeliyim. Bazen zihnen çok yoruluyorum.

"Haftada iki veya üç kere telefonla görüşüyoruz. Telefon ettiğimde, evinde annesinin arkadaşları, komşuları ya da akrabaları bulunabiliyor. Taa İstanbul'dan İtir adında genç bir kadının Fulya'yı araması ve saatlerce konuşması bu insanların tuhafına gidiyor. Ama her seferinde bana anlatacağı öyle çok şey var ki! Örneğin mahalle arkadaşları neden vaktini yüksek eğitimde harcamakta olduğunu sorup duruyorlarmış. Öğretmen çıksa bile, kontenjanlar dolu olacağından iş bulamayabilirmiş. Tayini çok uzaklara çıkabilirmiş. O bu gibi

lüzumsuz işlerle uğraşadu-rurken, gençliği geçer gidermiş. Evde kalırmış. Bütün bu olumsuz yaklaşımları bana aktarıırken, benden destek almak istediğini biliyorum. O desteği Fulya'ya verirken, konu komşunun söylediklerinin yanlış, kendi tuttuğu yolun doğru olduğuna onu inandırırken, çevresindeki insanları rencide etmeyecek sözcükler seçmek, her söylediğim sözü tartmak, kimseyi incitmeden, ailesiyle arasını açmadan Fulya'ya destek olmak, ona güç vermek, eğitimden vazgeçmemesi için ikna etmek sanıldığı kadar kolay değil. Ama sonuç o kadar olumlu ki, insana yaşadığı her zorluğu unutturuyor.

"Şu geçtiğimiz iki ay içinde, Fulya ile yaşadıklarımızı özetle-

147

yecek olursam, artı hanemize çok şey yazabilirim. Bir kere geçen ay Fulya'nın ablası evlendi. Ben de telefonun bir ucunda bu sü- rece katılmış oldum. Yeni evlenen abladan çevresi hemen çocuk yapmasını istemiş. Fulya bu isteğe karşıydı. Ablasına hiç olmazsa bir-iki sene çocuk yapmamasını, kocasıyla birbirlerini tanımalarını ve hoşça vakit geçirmelerini önerdi. Bu arada Fulya benim iki yaşındaki küçük kızım Duru'yla yakından ilgilenmekte. Bir telefon görüşmemizde, Duru'yu o gün doktora götürdüğümü söyleyince, 'Nesi var, hasta mı?' diye sordu. Ona, küçük çocukların hem zihinsel ve bedensel gelişmelerinin gözetimi hem de aşıları için altı ayda bir kontrole götürülmeleri gerektiğini anlattım. Böyle bir uygulamayı ilk defa duyuyordu. Akıllı yattı ve yakın çevresinde bebeği veya küçük çocuğu olanları uyaracağını söyledi. İlerde bir gün kendi bebeği olduğunda, onun aşı ve kontrollerini ihmal etmeyeceğine eminim.

"Fulya fen bilgisi öğretmenliği okuyor. Fakültede ilk yılı olduğu için tarih dersi de alması gerekiyormuş. Tarihten hiç hoşlanmadığını, zaten onun dalında tarihe hiç ihtiyaç duymayacağını söylediğinde uzun uzun bu konu üzerinde konuştuk. Tarih, edebiyat gibi derslerin önemini ona anlatmaya çalıştım. Tarihin tekerrür ettiğini bu.yüzden öğretici olduğunu, olaylara bakarken, tarihi, edebiyatı, sanat tarihini bir gözlük gibi düşünüp o gözlüğün ardından bakarsa, çok daha geniş açılı resimler görebileceğini, kimya ve fizikte bile bu derslerden yararlanabileceğini çünkü tüm disiplinlerin birbirleriyle ilintisi bulunduğunu onun anlayacağı biçimde anlatmaya çalıştım. İnanın sonuç çok olumlu oldu. 'Hiç bu şekilde düşünmemiştim bugüne kadar,' dedi ve boş zamanlarında sadece televizyon seyreden Fulya, ona önerdiğim birkaç kitaptan sonra, kitap okumayı ve tarih derslerini sevmeye başladı. Bir başka olumlu nokta da, Fulya'nın farkına bile varmadan, kendi çevresinde bir örnek olmaya başlaması. Komşu kızlardan başlayarak, kimbilir çevresindeki kaç genç kıza kitap sevgisini aşılayacak yakında.

"Master yapmak istediğini ama asla kendine gereken bilgile-

re ulaşamayacağını söylediğinde, ona internetin olanaklarını anlattım ve nasıl araştırma yapacağını öğrettim. Hatta ona bir mail adresi bile temin ettim. Bana ilk mailini attığı gün, heyecanı görülecek bir şeydi.

"'inanamıyorum! Sonunda ben de internete girdimmm!' diye mail atmıştı bana. Onunla her konuda uzun uzun konuşuyor, sorunlarını dinliyor, benim hayatım hakkında sorduklarına yanıt veriyorum. Dertleşiyoruz, bazen dedikodu bile yapıyoruz. Fulya ailemizin uzakta oturan bir ferdi gibi âdeta... Mesela kızım Duru için yeni aldığımız küçük köpekle yakından ilgileniyor, gelişmesini takip ediyor. Hayvan sevgisinden, insan-hayvan ilişkilerinden de, bizim evden bir örnekle haberdar oldu.

"Onunla konuşurken ısrarcı ve öğretici olmamaya çalışıyorum. Onu sıkılamaya, ürkütmemeye özen gösteriyorum. Beni örnek aldığını bildiğim ve annesi bana, 'Kızımı sana emanet ediyorum,' dediği için, sorumluluğumun bilincindeyim. Ayrıca bu ilişkinin benim üzerimde de eğitici yansımaları olduğunu söylemeliyim. Zaten biz Turkcell'deki tüm yönderler aramızda bir mail grubu kurduk. İsimizi daha başarılı yapabilmek için sık sık birbirimize bilgi aktarıyor, deneyimlerimizi paylaşıyoruz. Sakın yanlış anlaşılmasın, öğrencilerimizin sırlarını anlatıyor değiliz. Asla. Ama bazen bir çareye çözüm için güç birliği yapmamız da gerekiyor. Örneğin bir yönder, öğrencisine bel fitiği teşhisi konduğunu, kıza özel bir korse gerektiğini, ama kızın bu korseyi alacak maddi gücü olmadığını söyleyince, sorunu derneğe aktardık. Dernek bize bir hesap açtı, tüm yönderler aramızda para toplayıp bu hesaba gönderdik ve kız korsesine kavuştu. Size daha pek çok sevindirici, olumlu yönderlik öyküsü anlatabilirim. Kısacası Yönderlik Programı'nın Anadolu kentlerinde çevre baskısı altında okuyan kızlara müthiş bir manevi destek sağladığını gözlerimizle görmekteyiz. Kızların sosyalleşmeleri, yaşitlarıyla arkadaşlık kurmaları bakımından da faydası oldu bu programın. Benim Fulya'm ile bir başka yönderin Fulya'sı, adaş oldukları için birbirleriyle tanışmak istediler. Telefonla birbirlerini aradılar.

Şimdi

149

150

ayrı kentlerde olmalarına rağmen sık sık haberleşiyorlar, arkadaşlık ediyorlar."

Sizler Fulya ve annesiyle bir önceki bölümde, Erzurum'da yapılan Yönderlik Programı Eğitim Çalışması'nda tanışmış olduğunuz için, kitapta onun yönderinin anlattıklarına yer vermeyi yeğledik. Oysa, Yönderlik Programı'nın diğer başarı öykülerini nakledecek tam kırk beş Yönder daha vardı. Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları, başarılı birer Türk kadını olan yönderlerini örnek alarak, kendileri için kurdukları düşlerin peşinde

yarınlara yürüyorlardı. O günler de gelecek, Anadolu kızların rüyası da gerçekleşecekti. Çünkü bu ülke, tek tek her insanıyla mutlu ve güzel günlere, çağdaş değerlere layıktı.

BU ÖYKÜ NASIL BAŞLADI?

Size hayatlarından kesitler sunduğumuz bu kız çocukları sayesinde parlayan ışığın öyküsü nasıl başladı? Kimin aklına geldi, maddi yetersizlik nedeniyle okuma sırası bir türlü kendilerine gelemeyen, kırsal alanların kızlarına el uzatmak? Nasıl oluştu bu fikir? 9 ve 21 yaş arasındaki kızlarımızı eğitim olanaklarına kavuşturma girişiminin elbette bir başlangıç noktası ve bu çalışmaya önayak olmuş kişileri bu hummalı çalışmaya iten nedenler olmuştu. Kimdi bu kişiler ve neden kız çocuklarını eğitmeye gönül koydular? Gelin bu öykünün başlangıç noktasına varmak için, yılların içinden geri dönelim ve projenin birçok deneyimler sonucunda nasıl oluştuğuna bir göz atalım.

Prof. Dr. Türkan Saylan'ın, uzun yıllarını Anadolu'daki cüzamlı hastaların sağlığına adanmış olan değerli hocamızın, çalışmaları sırasında edindiği ilginç gözlemleri vardı. Bu gözlemlerden biri de, 1981'den itibaren tam yirmi bir yıl başhekimliğini yaptığı Lepre (cüzam) Hastanesi'nde yatan birkaç cüzamlı kız çocuğunun diğer hastaların arasından sıvrilerek, sadece sağlık açısından değil, pek çok konuda müthiş bir ilerleme kaydettiği idi. Kızlar, kırsal çevrelerinden alınıp doktorların, hemşirelerin bulunduğu sağlıklı temiz ortamlara getirildiklerinde, yeni şartlarına hemen uyum sağlıyor, kendilerine öğretilen hijyeni dikkatle uyguluyor, saçlarını sık sık yıkayıp fırçalamaya, giysilerine özen göstermeye başlıyorlardı. Hatta yerel ağızlarını bile değiştirip doktorlar, hemşireler gibi konuşmaya gayret ediyorlardı. Kızlara verilen emek hiçbir zaman boşa gitmiyordu. İki aylık tedavilerinin sonunda, evlerine gitme zamanı geldiğinde, okumak, adam olmak, bir yerlere varmak istediklerini söylüyor, gözyaşları içinde

ayrılıyorlardı hastaneden. Evlerine gittiklerinde ise öğrendiklerini ailelerine, çevrelerine yansıtıyor, yetersiz şartlarını iyiye doğru değiştirmeye çalışıyorlardı.

1989 yılında, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği kurulmuş ve eğitim çalışmalarına başlanmıştı. Türkan Hoca ve arkadaşları, sosyal destek amacıyla cüzamlı hastaların sağlıklı çocuklarına eğitim bursları temin etmeye başladılar.

Sonuç tahminlerin de ötesinde oldu. Eğitimin artıları çocukları aşıp ailelere de yansıdı.

Türkan Hoca ve ekibinin çocuklara eğitim bursu sağladığı çevrede duyulunca, 1997 yılında bir gün hocayı Siirt'in Pervari Kaymakamı Resul Kır aradı. İlçesinde ilköğretimden mezun olmuş 17 kız çocuğu vardı. Okumak istiyor ama maddi sorunlar yüzünden liseye devam edemiyorlardı. Bu kızlara birer eğitim bursu bulunduğu taktirde, bu 17 kız, Pervari ilçesinde orta öğrenime giden ilk kızlar olacaklardı.

Kaymakamın isteği karşısında Türkan Hoca bir çare düşündü. Yurtdışında Çağdaş Yaşam Münster Bölgesi adlı eğitim amaçlı bir dernek vardı. Onlarla temas kurdu ve 17 kız için burs istedi. Başvurusu onay almakla kalmadı, proje, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin kırsal alanda her ilçeden yirmişer kıza burs sağlaması şeklinde geliştirildi.

Bu bursun sayesinde Anadolu'daki maddi durumu yetersiz kızlar öğretmen oldular, hemşire oldular, ebe oldular. İçlerinde başka meslekleri seçenler de vardı. Kendilerine yapılan yatırımı boşa çıkartmıyorlardı. Sadece öğrenmekle kalmıyor, çevrelerine de yansıtıyorlardı okuma aşklarını ve bilgilerini. İşlerini ciddiye alıyor, hemşire ve ebeyseler hastalarını, öğretmenseler öğrencilerini ısrarla izliyorlardı iyi sonuçlar elde etmek için. Asla vazgeçmiyorlardı. Eğitilmiş kız çocukları yaptıkları işleri araç değil, amaç olarak görüyorlardı. Çalışkan ve özveriliydiler.

Projeyi başlatanlar, eğitilmiş kızların kemikleşmiş sorunların çözümüne, çağdaşlaşmanın hızlanmasına yapabileceği katkıyı açıkça görebiliyorlardı.

İşte bu nedenle, Türkan Hoca ve bu işe kendisi gibi gönül koymuş arkadaşı Prof. Ayşe Yüksel 300 burslu kız çocuğunun sayısını 5000'e yükseltmeyi düşlediler. Her düşün zor da olsa, bir gerçekleşme olasılığı vardı. Onların hayali aynı düşü görebilen bir kurumla, bir holdingle veya vakıfla gerçekleştiremez miydi? Deprem sonrası yaptıkları çalışmalarda kişi ve kurumlardan, iş dünyasından çok yardım görmüşlerdi. İyi işler yaptıklarını bilen, onlara inanan birileri destek verip bu düşün gerçekleşmesine yardımcı olamaz mıydı?

Türkan Hoca ve ekibinin, ÇYDD'nin özel bir ek projeye 5000 kıza nasıl ulaşabileceğini düşündükleri günlerde, Türkiye'de giderek büyüyen bir şirketin, Turkcell'in yöneticileri de aboneleri arasında bir araştırma yapıyorlardı. Hazırladıkları bir anketle, abonelerine eğitim, kültür-sanat ve spor seçenekleri arasında hangi alanda yatırım yapmaları gerektiğini soruyorlardı. Abonelerin yanıtları, Türk halkının sağduyusunu yansıttı. Yatırım eğitim alanında yapılmalıydı.

Turkcell 2000 yılının Nisan ayında, eğitime destek vermek için tutarlı bir proje arayışına girişti. Tesadüflerin gücüne inananları haklı çıkartan gelişme, işte tam o sırada oldu. Turkcell'in halkla ilişkilerini yürüten şirket, aynı zamanda ÇYDD'nin de gönüllü halkla ilişkiler danışmanıydı. Projeyi ayrıntılarıyla biliyordu. Türkan Hoca, bir ilkbahar günü odasında çalan telefonu kulağına dayadığında, Turkcell'den, eğitim projesiyle ilgili görüşmek isteyen kişinin sesini duydu.

Çalışkan, duyarlı bir sivil toplum örgütüyle ciddi, duyarlı bir kurumun aynı amaçta birleşmeleri müthiş bir sinerji yarattı, Türkan Hoca ve ekibinin kurduğu düş, Turkcell'in katkısıyla kısa zamanda gerçeğe dönüştü. ÇYDD ile Turkcell arasında yapılan protokol uyarınca, 5 bin kızı okutmayı amaçlayan projeye, "Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları" adı verildi.

Burslu kızların okullara devamlılığını, derslerindeki başarılarını ve her türlü ihtiyaçlarını Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin Kırsal Alan Komisyonları'nda çalışan gönüllüleri gö-

153

zetiıyor, kızlarla sıkı bağlar kuruyordu. Emekli öğretmenlerden ve emekli yöneticilerden oluşan gönüllüler ordusunda her gözetme-İ54 ne ortalama altı il düşüyordu. Her gözetmen kendi iline bağlı ilçeler ve köylerden yöneticiler kanalıyla gelen talepleri değerlendiriyor, öğrencilerin eksik belgelerini tamamlıyor, bilgisayara geçiriyordu. Her yıl yeni kızlar katılıyordu bu kervana. Proje başarıyla sürdürülüyordu. ÇYDD, ilköğretimden mezun ettiği kızları liselere, lise mezunlarını yüksek öğrenim kurumlarına yerleştiriyordu. Turkcell çalışanları da ikinci bir gönüllüler ordusu oluşturmuşlardı aralarında. Hayata geçirdikleri projenin olumlu sonuçlarını gören Turkcell'liler, Genel Müdürleri Muzaffer Akpınar ve yönetim kurulu üyelerinden aldıkları büyük destekle yürüttükleri işe öylesine coşkuyla gönül koydular ki, her geçen gün projeyi biraz daha geliştirdiler, biraz daha dallandırıp budaklandırıdılar. Yaptıkları işi, bir iş olmaktan çıkartıp bir sevgi-duygu-başa-rı yumağı haline getirdiler. Çocukları yüreklendirmek için, yurdun İstanbul'a uzak köşelerinde yapılan burs törenlerine bizzat katıldılar, kızlarla teke tek ilişkiler kurdular, mektuplaştılar, öğrencilerin kişisel sorunlarına eğildiler. ÇTÇK bursu ile okul sıralarında oturan her öğrenciyi sevgi ve ilgiyle sarmalayıp bağrılarına bastılar. Kızlara, uzakta da olsalar, kendilerini seven ve düşünen birilerinin olduğunu hissettirdiler. Liselerden mezun olan kızları yüksekokullarda da başarılı kılmak için "Yönderlik" ve eğitime desteği geliştirmek için kendi aralarında "Turkcell Hayat Ormanı" projelerini başlattılar. Elinizde tutmakta olduğunuz bu Kardelenler kitabının yazılması ve projenin böylece yaygınlaşması, çok kişiye ulaşabilmesi fikri de onlardan çıktı.

Türkan Hoca ve ekibi, ÇTÇK'nın fikir annesiydiler. Kızların eğitimine katkı, ilk onların ellerinde filiz vermişti. Turkcell de, projenin hayata geçirilmesinde, başarıya ulaşmasında ve sürekli gelişim göstermesinde, çocuklarının eğitimine titizlenen bir baba duyarlılığını gösterdi ve Pervari ilçesinde 17 kızla başlayan öykü bir peri masalına dönüştü.

Anadolu'daki kızların, şimdi sadece öğretmen olması için de-

ğil, hayalini kurduğu herhangi bir mesleğe yürümeleri için aydınlık bir yol uzanıyordu önlerinde... Taşları, yürekli, özverili insanların çabası, sevgisi, düş gücüyle döşenmiş aydınlık, pırıl pırıl bir yol!

Bugün bu yolda tam 5 bin kız öğrenci yürümekteydi. Ve şimdi sıra bir başka rüyayı gerçekleştirmeye, eğitim gören 5 bin kızı 500 binlere ulaştırmaya geliyordu...

Bu Rüyanın Yazıya Dökülmesi

Benim, bu düşten sıcak bir temmuz günü haberim oldu. Yazlarımı geçirdiğim Urla'nın dağ köylerinden birindeydim. Elimde 2003'ün Aralık ayına yetiştirmeye çalıştığım romanım vardı. Yazın çalışmak zordur. Hele de denize yakın bir yerde yaşıyorsanız. İnsanın aklı biraz olsun serinleyeceğini umut ettiği denizde, tembel tembel serilip kitap okuyabileceği kumsallarda kalır. İşte böyle sıcak günlerin birinde, böylesi kıskırtıcı düşünceleri kafamdan atmaya çalışarak, her biri beni kendi yoluna çeken roman kahramanlarımla boğuşup dururken, telefonum çaldı. Turkcell'den arıyorlardı. Çağdaş Türkiye'nin Çağdaş Kızları adını taşıyan eğitim projesi, Doğu ve Güneydoğu illerine ağırlık vererek, okul çağındaki kız çocuklarına burs veriyordu. Hem de ilkokul yıllarından başlayarak taa üniversitenin son sınıfına kadar. Dahası, TED İstanbul Koleji, hazırladıkları sınavı başarıyla geçebilen beş ilden beşer kız çocuğuna dokuz yaşından itibaren orta ve lise öğrenimleri süresince Turkcell ile beraber burs vererek projeye destek oluyordu.

Eğitimden mahrum kalmaları olası pırıl pırıl kız çocukları, ÇTÇK projesi sayesinde Türkiye'nin geleceğini belirleyecek kişilerin arasına katılma olanağı bulabileceklerdi. Eğitimlerini tamamladıktan sonra, meslek sahibi genç kadınlar olarak yuvalarına geri dönüp yörelerine yararlı olabileceklerdi. En azından çocuklarını bilinçli anneler olarak yetiştireceklerdi. Bu burstan tam 5 bin kız çocuğu yararlanmaktaydı. Acaba bu projenin kitabını yazabilir miydim? Bu çocuklarla kendi köylerinde, evlerinde buluşup deneyimlerini, düşünce ve umutlarını öğrenip okura aktarabilir miydim?

Telefonu kapattıktan sonra, yılların içinden çocukluğuma doğru aktım. Ben de bu projeye destek veren Türk Eğitim Der-neği'nin Ankara'daki ilkokulunu bitirmiştım. Üçüncü sınıfa geçtiğim yıl öğretmenlerimiz bizleri Hasanoğlu Köy Enstitüsü'nü gezmeye götürmüşlerdi. Köy çocuklarıyla birlikte bir fidanlığa fidanlar dikmiştik. Yaşımız küçüktü ama kızlı erkekli köy çocuklarının ilerde çevrelerine nasıl yararlı olabileceklerini o yaşta bile görebiliştik. Köy Enstitüleri'nde yetişen nice değerli öğretmen, eğitimci ve edebiyatçı yıllarca Türk insanının yolunu aydınlatmıştı. Sonra kapatılmıştı bu kurumlar. Köylere ışık saçan fenerler söndürülmüştü bana sorarsanız. Şimdi bu projeye genç insanların doğup büyüdüğü topraklara canla başla bilgi, deneyim, sevgi taşıma eylemi yeniden mi hayata geçiriliyordu acaba?

Eğer öyleyse zor bir karar vardı önümde. Bir yanda sonuna yaklaşmış romanım, öte yanda özellikle Doğu bölgelerimizde yaşayan kızlarımıza açılacak umut kapısı! Bu kapıyı zorlayanlar benden de katkı istiyorlardı.

Ben, ülkemizin pek çok çocuğuna göre oldukça şanslı bir çocukluk dönemi geçirmiştım. Ailemin çoktan rahmete kavuşmuş kadınları da şanslı sayılırlardı. İstanbul'da yaşadıklarından, okuma hakkını elde etmek için, aydın erkeklerin onlar adına verdikleri savaşımdan yararlanabilmişlerdi. Ben eğitim görme mutluluğuna ermiş üçüncü hatta dördüncü kuşağımda ailemin içinde. Ama ya bugün hâlâ ilkokula dahi gidemeyen, okuma hakları için mücadele edemeyen kızlar! Ne gibi hakları olduğunu bile bilmeyen analar ve onların çocukları! Cumhuriyet'in okuryazarlık seferberliğini başlatmasının 80. yılında hâlâ okulla tanışmamış kız çocukları varsa ülkemizde ve onları okutabilmek için çabalıyorsa birileri, benim de katkım olmaz mıydı bu çabaya?

Okuma şansını elde etmiş ve kendini aydın sayan her bir kişinin duyarlılık göstermesi gereken baş konu bu olmalıydı bence. Türkiye'de doğan her çocuğun ve özellikle de kız çocuklarının okutulmasında, bireye dönüşmesinde, devletin yanı sıra sivil toplum örgütlerinin, kurumların, kişilerin de sorumluluğu olmalıydı. Tek tek her birimizin!

157

Yine aktım yılların içinde geriye doğru, bu kez taa 1839'lara kadar gittim. Türk kadınının birey olma serüveninin zaman tüneline bir gezintiye çıktım. (*)

1839-1908 Yılları Arasında Türk Kadınının Birey Olma Çabası

Osmanlıların aydın erkekleri, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılından yaklaşık bir yüz yıl kadar önce rahatsızlık duymaya başlamışlardı ülkelerinde yaşayan kadınların ezilmişliğinden. Özellikle Tanzimat'ın ilanından sonra batı ülkeleriyle sıkı temaslara kurulmuştu. Diplomatik görevlerle veya eğitim için gittikleri, hatta sürgüne gönderildikleri, bazen de siyasi suçlarla kaçmak zorunda kaldıkları Avrupa kentlerinde, kadınların bambaşka bir statüde olduğunu görüyorlardı. O kadınlar birer bireydiler. Oysa kendi anneleri, kız kardeşleri, eşleri veya kızları eğitimsiz, sosyal hayatın tamamıyla dışına itilmiş varlıklardı. Uygur insanların vicdanının ve aklının almayacağı bir uygulamayla evlendirilip boşatılabiliyorlardı. Nikâhlarını hoca kıyıyordu, ama kocalarından boş kâğıdı aldıklarında boşanmış sayılıyorlardı. Kadın, her an kocasının evinden kovulabileceği korkusu içinde âdeta bir köle hayatı yaşıyordu.

O yıllar İmparatorluğun en zor yıllarıydı. Ülke birçok hezimetini art arda yaşamıştı. Bir zamanların kükreyen aslanı olan İmparatorluk, güçlü ülkeler tarafından itilip kakılan, zayıf bir devlet haline gelmişti. Osmanlılar, bir sömürge olmanın azap ve utancını hiç tatmamışlardı ama, yuvarlanan bir kar topu gibi büyüyen dış borç faizinin altında giderek daha çok eziliyor ve zengin batı ülkelerine el açmak zorunda kalıyorlardı. Devleti idare (' Zaman Tüneli bölümündeki bilgiler Kadın Eserleri Kütüphanesindeki dergi ve kitaplardan ve Sosyolog Şirin Tekeli'nin notlarından derlenmiştir.

edenlerin arasında talan ve dolandırıcılık başını almış gidiyor, devlet soyuluyor, padişahın gücü ne çürümüş sistemi düzeltmeye ne de talanı durdurmaya yetiyordu.

O yıllarda, devlet katında işlerin düzeltilmesi gerektiğine kafa yoran bir avuç aydın, özellikle kaybolan ahlaki değerlerin arkasında, eğitilmemiş, kişilik kazanamamış, horlanan kadınların da rolü olduğunu düşündü. Sanki Osmanlı Devleti ve Osmanlı kadını arasında bir paralellik oluşmuştu. Osmanlı mülkünde yaşayan kadınların konumu ve kaderi ivedilikle değişmeliydi. Aynalar; onurlu, bilinçli, eğitilmiş bireyler haline getirilmedikçe, bu kadınların yetiştireceği ve devlet işlerinin teslim edileceği erkek evlatlardan ne beklenebilirdi ki!

Kadınlar, dünyanın neresinde olursa olsun, toplumsal ve siyasal hayatın içinde yer alabilmek için her zaman mücadele etmek zorunda kalmışlardı. Nitekim batı ülkelerinde yaşayan kadınlar ilk savaşlarını, eğitim hakkını elde etmek için vermişlerdi. Siyasal hakları için mücadeleleri sonradan gelecekti, eğitim onlarda birer birey oldukları bilincini geliştirdikten sonra.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ise, kadınların her türlü haklarını talep etmeyi onların adına aydın erkekler üstlendiler. 1839'da Tanzimat'ın ilanından sonra, aydın ve reformist erkeklerin öncülüğünde Müslüman kadınların sosyal statülerini düzeltmek için girişimler, toplumu ıslah etme niyetiyle başladı. Kadınlar, kendilerini kurtarmayı amaçlayan bu eylemde henüz aktör değildiler.

Erkeklerin girişimiyle kadınların elde ettikleri en önemli ilk hak, 1841 yılında, kadı önünde evlenme hakkı oldu. Kadı önünde evlenen kadınlara, evlenme anında yapılan bir anlaşmayla, eğer ileride kocaları tarafından boşanmış olurlarsa, elde edebilecekleri bazı maddi haklar veriliyordu. Kadı önünde evlenme hakkı, Müslüman kadınların ilk yasal kazanımlarıydı.

Kadınların haklarını savunan erkeklerin girişimleri, kadı nikahıyla sınırlı kalmadı.

Tanzimat'ın getirdiği zorunlulukların ve yine aydın Osmanlıların çabaları sayesinde, 1845-1857 yılları arasında, Osmanlı sı-

nırları içinde köle ve cariye satışları da yasaklandı. Hangi dine mensup olursa olsun, Osmanlı topraklarında, kadın "mal" durumundan kurtulmuştu.

Yine aynı yılların içinde yapılan çalışmalarla kızlar bir kazanım daha elde etmişler, kız evlatların, erkeklerle eşit olmasa da, mirastan pay almaları kabul edilmişti (1856).

1860 yıllarına gelindiğinde Şinasi, Namık Kemal ve Şemseddin Sami gibi aydın Osmanlılar, ülkelerinin Batı karşısında gerilemesinde, kadınların geri bırakılmasının çok önemli bir etken olduğunu savunan yazılar yazmaya başladılar. On-on beş yıldır ülke aydınlarının aralarında tartıştıkları konular, şimdi artık yazıya dönüşüyordu. Okuyanlar, okumayanlara anlatıyorlar, kadının geri kalmışlığının giderilmesi fikri, Osmanlı toplumunun sadece aydınları, okuryazarları arasında değil artık halk arasında da tartışılır hale geliyordu. Neticede toplumun büyük bir kesiminde, kadının geri bırakıldığına dair bir görüş hâkim oldu ve bu yaygın görüşün meyveleri kısa zamanda toplandı.

1862 yılı, kızlar için ilk Rüştîye'nin yani ortaokulun açıldığı yıl oldu. Büyük şehirlerde yaşayan aileler kızlarını ortaokula göndermekten sakınmıyorlardı. Kızlarının gelişimini görmek, ana-baba-ları mutlu ediyordu. O kadar ki, bir süre sonra 1869 yılında erkekler için zorunlu olan ilköğretim, kızlar için de zorunlu hale getirildi.

Eğitilmiş kızların sayısı giderek artmakta, büyük kentlerde yaşayan aileler kızlarını ortaokula yollamayı sürdürmekteydiler. Ailelerin, kızlarını okullara yollayarak veya evde özel dersler aldırarak eğitmelerinin, dil öğretmelerinin arkasında, elbette bir gün bu kızların hayatlarını kazanmaları gibi bir düşünceleri yoktu. Onlar sadece kızlarını yüksek mevkilerde çalışan, iyi ailelerden gelme varlıklı kocalara vermek için eğitmekteydiler. Ayrıca, yarın öbür gün evlat sahibi olduklarında, eğitilmiş anneler olarak erkek çocuklarını daha iyi yetiştirebileceklerini düşünmekteydiler. Kızlar, sebebi ne olursa olsun eğitime başlanmıştı.

Zaman içinde okuryazar kızların da erkekler gibi bazı yaymla-

159

ra ihtiyacı olunca, 1869'da kadınlara yönelik ilk yayın, Terakki-i Muhaderrat yayın hayatına girdi.

160 Artık kadınlar da kendi kaderleri üzerinde kalem oynatmaya başlamışlardı. İlk yayını, 1886 yılında, kadınlara ait ilk dergi olan "Şükûfezar" izledi. Osmanlılarda kadınlara yönelik yayım hayatı hızlanarak devam edecek, 1895-1908 yılları arasında beş yüzü aşkın yazı yayınlanacak, bu arada devreye Kadınlara Mahsus Gazete girecekti. Bu gazetenin pek çok yazarı vardı ama şüphesiz en önemlileri, dönemin önde gelen kadınları arasında yer alan Fatma Aliye Hanım ve Şair Nigar Hanım'dı.

1870 yılı kadınlar açısından önemli bir yıl oldu. O yıl ilk kez bir kadın, okul müdürü olarak göreve atandı. Kadın müdürden o kadar iyi netice alındı ki, aynı yıl kadınlar için ilk öğretmen okulu açıldı. Gelecek kuşağın kız çocuklarını artık kadınlar yetiştirmeye başlamıştı.

Erkek adı kullanan bir kadın, Zafer Hanım tarafından yazılan ilk roman, Aşk-ı Vatan, 1877 yılında yayınlandı. Kadınlar yazın hayatına çoktan girmişlerdi zaten. Okuma yazmanın zorunlu hale gelmesiyle büyük kentlerde okuryazar kızların sayısı giderek artmaktaydı. Fakat kadınlar ciddiye alınmak, yapıtlarını yayınlatabilmek için hâlâ erkek adı kullanmaktaydılar. Bu durum ancak 1890'lı yıllara gelindiğinde değişebildi. Fatma Aliye Hanım, kimliğini erkek adı altında gizlemekten vazgeçerek, hem romanlarını, hem de gerek Batı yanlıları gerekse İslamcılarla polemiklere giriştiği makalelerini gerçek adıyla yayınlamaya başladı.

Osmanlı'da kadın, adıyla sınıyla az sayıda da olsa basın ve eğitim hayatında kendini gösterebilmişti nihayet.

II. Meşrutiyetten Cumhuriyete Uzanan Yıllar

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk kadın derneği 1908 yılında, Cemiyet-i İmdadiye adı altında Fatma Aliye Hanım tarafından kuruldu. Adından da anlaşılacağı gibi, kadınların haklarını edinmelerinde halkı yardıma çağıran bir dernekti bu. 1908-1920 yıl-

ları arasında, sayısı yirmi beşi geçen kadın derneği kurulacaktı. Bunlar; yardımlaşma, hayır işleri, eğitim, kültür, ekonomi ve kadın hakları dernekleriydi.

161

1911 yılında Nesibe Hanım, Beyaz Konferanslar'ını vermeye başladı. Bu konferanslar, tıpkı Halide Edip Hanım'ın Teal-i Nisvan Derneği'nde düzenledikleri gibi, kadın haklarını tartışan ve kadınlara medeni haklar talep eden konferanslardı.

1913-1921 yılları arasında kurulan Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan (Kadın Haklarını Savunma) Derneği ise hem eylemler düzenlemiş hem de kadın haklarını savunan Kadınlara Dünyası dergisini yayınlamıştı.

Batı'da Esen Rüzgârların Yurtiçindeki Etkisi

Okuma yazma bilen aydın Türk kadınları, 1911 yılından itibaren kendi ülkelerinin dışında oluşan kadın hareketlerini çok yakından takip etmeye, Avrupa ve Amerika'daki gelişmelerden etkilenmeye başladılar. O yıllarda gerçi televizyon yoktu ama, yayınlanmakta olan gazete ve dergilerden dış ülkelerde olup bitenleri öğrenebilmekteydiler.

Liberal demokrasiyi benimsemiş ve ekonomik bakımdan en gelişmiş ülkeler olan Amerika ve İngiltere'de çalışan kadın sayısı giderek artmaktaydı. Çalıştıkları için ekonomik açıdan güçlenen kadınların talep etmekte oldukları haklar, bir kadın hareketi başlattı ve bu hareket, o yıllarda diğer Avrupa ülkelerine de hızla yayıldı. Türk kadınları da Batı'da esen bu rüzgârdan nasiplerini almakta gecikmediler.

Aslında, kadın hareketlerini ilk tetikleyen olay 1837 yılında Amerika'da yaşanmıştı. Zenci haklarını savunmak üzere toplantıya giden bir grup kadın, kadın oldukları için toplantı salonuna sokulmayınca, zencilerden önce kendi haklarını savunmaları gerektiğini düşünmüşlerdi. O yıl bu amaçla kurulan çeşitli derneklerde çalışan kadınlar, 1848 yılında bir konvansiyon düzenlediler ve tüm dünya kadınlarına, kadınlarla erkeklerin eşit olma-

sı gerektiğini anlattılar. Konvansiyon batı dünyasında büyük ses getirdi. Fransa'da kadınlar sokağa dökülerek oy hakkı istediler. Hatta eylemciler arasındaki bir gazeteci kadın, sadece oy kullanma değil, seçilme hakkı için de pankart açtı.

Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan kadınlar en çok İngiltere'de yaşanan olaylardan etkilenmişti. Çünkü kadın hakları mücadelesinin en çarpıcı örnekleri, 19. yüzyılın sonunda, çalışan kadın sayısının beş milyonu aştığı İngiltere'de yaşanmıştı.

1909 yılında, Miss Muriel Matters adlı genç kadın, Avam Ka-marası'nın merdivenlerine kendini zincirlerle bağlamıştı. Daha sonra, bir başkası Londra'nın üzerinde balonla uçarak, "Kadınlara Oy Hakkı" yazılı kâğıtları parlamentonun damına boca etmişti. Olay İngiltere'de çok ses getirmekle kalmamış, Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan kadınlara da örnek oluşturmıştı. Aynı yıl içinde, İstanbul'da, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan (Kadın Hukukunu Savunma) Derneği'nin üyeleri ilk eylemlerini düzenlerken bu olayı örnek almışlardı. Telgraf İdaresi'ne Müslüman kadınların işe alınmaması nedeniyle düzenledikleri protesto eyleminde, kadınlar sabahın erken saatlerinden itibaren postanenin merdivenlerine oturmuş ve zabıtaya rağmen içeri girişi engellemişlerdi. Belkis Şevket Hanım ise erkeklerin yapabileceği her işi kadınların da yapabileceğini göstermek amacıyla, Yeşilköy'e gidip bir uçak kiralamış, olayı görüntülemesi için basını davet etmiş ve göklerde dolaşarak, uçaktan aşağıya, kadınlara çalışma hakkı talep eden pusulalar atmıştı.

1913 yılında, yine İngiltere'de Miss Emily Wilding adında bir kadın, kadınlara oy hakkı istemek için, İngiltere Kralı'nın atının önüne atlamış, ağır yaralanarak ölmüştü. Üzüntü ve endişe yaratan bu olaydan sonra, kadınların taleplerine Batı dünyasında daha ciddi bir yaklaşım başlamıştı. Belki de bu gelişimin rüzgârında, 1914'te İstanbul Üniversitesi kapılarını ilk kez kadınlara açacaktı. 1919 yılında ise kadınların kürsüleri işgal edişlerine tanık olacaktık.

1919 yılı, Osmanlı kadını ilk kez miting kürsülerine taşı-

yan acılı, kederli bir yıldır. I. Dünya Savaşı'nın yenilgisi sonucu İstanbul işgal altındaydı. Osmanlı ülkesinde yaşayan kadınlar, Batı'daki hemcinslerinin hem siyasal haklar alanındaki ilerlemelerini büyük bir dikkatle takip ediyor hem de onlardan etkileniyorlardı. İngiliz kadınları I. Dünya Savaşı'nda ülkelerine gerek cephede gerekse cephe gerisinde büyük destek vermişler ve bu yüzden 1918'de savaş sona erdiğinde, oy kullanma hakkını şartlı olarak elde etmişlerdi.

Osmanlı kadınları da, kendilerine İngiliz hemcinslerini örnek alarak, ülkelerinin işgal edilmesini protesto etmek için Sultanahmet meydanında düzenlenen dev mitinglerde yer almaya başladılar. Halide Edip, Münevver Saime gibi hanımlar kürsüye çıkıp çok heyecanlı konuşmalar yaptılar. Halkın üzerinde kadın konuşmacıların, erkek konuşmacılardan çok daha etkili olduğu görülüyordu.

1919-20 yıllarında, Müdafaa-i Hukuk derneklerine paralel olarak, Anadolu'nun pek çok yerinde Kadın Haklarını Savunma dernekleri kuruldu. Ama artık kadınların, haklarını savunmaktan çok daha önemli bir amaçları vardı, vatanı savunmak! Halide Edip, Münevver Saime gibi hanımlar milli mücadeleye katılmak üzere gizlice Anadolu'ya geçmekteydiler. Anadolu kadını da, İstanbul'dan gelen aydın kadınlar gibi, vatanın kurtuluşunda kendine düşeni gözünü kırpmadan yapacaktı. Savaş boyunca, eğitilmiş ve eğitimsiz kadınlar cephede olsun, cephe gerisinde olsun, kurtuluş mücadelesine büyük destek verdiler.

Cumhuriyet Döneminin Kazanımları

Kurtuluş Savaşı zaferinden ve Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, yeni Türkiye'nin kadınlara ait ilk siyasal partisi olan KADINLAR HALK FIRKASI'nı kurma girişimi, Nezihe Muhiddin ve arkadaşlarından geldi. Ama ne yazık ki kadınların yurttaşlık hakkı henüz tanınmamıştı. Talep geri çevrildi. Parti kurma talepleri kabul edilmeyen kadınlar, Türk Kadınlar Birliği adlı bir dernek kur-

dular. Derneğin amaçlarının başında, siyasal hakların kazanılması gelmekteydi. Atatürk'ün kendileri için düşlediği uygarlık rüyasın- dan haberleri yoktu henüz.

Türk kadınının Cumhuriyetin ilanından sonra, kendini İngiliz hemcinsleri gibi merdivenlere zincirlemesine, balonlarla uçmasına, ne de ölümcül yaralarla yaralanmasına gerek kalmadı. Yaklaşık yüz yıllık mücadelenin bilincinde olan yüce Atatürk'ün hazırlattığı Medeni Kanun 1926 yılında, Büyük Millet Meclisi'nde kabul edildi. Dünya kadınlarının yüz yıla, Osmanlı aydınlarının da kadınların adına seksen yıla yakın bir zamandır uğrunda mücadele ettikleri, tek eşlilik, boşanmada ve velayette eşitlik gibi haklar Türk kadınına bir meclis oturumu sonunda tanınmış oldu. 1927 yılında Türk Kadınlar Birliği, yerel seçimlerde kadın aday göstermeye çalışsa da başarılı olamadı. Ama üç sene sonra, 1930 yılında, seçim yasasında yapılan değişikliklerle, kadına yerel seçimlerde oy kullanma ve aday olma hakları verildi. Birkaç yıl sonra ise 1934 yılında anayasada yapılan bir değişiklikle, kadın erkek herkese seçme ve seçilme hakkı tanındı.

1935 yılının seçimlerinde, meclise 18 kadın milletvekili girdi. İspanya, Fransa, Almanya, İsviçre, Belçika ve İtalya, kadınına seçme ve seçilme hakkını daha sonraki yıllarda tanıyacaktı.

Batı ülkelerinde kadınlar eğitim hakkı, mirastan pay alma, eşit ücret ve siyasi haklarını kazanmak için yüzyıla yakın mücadele vermiş, eylem koymuş, yazı yazmışlar ve haklarını söke söke almışlardı. Osmanlı döneminde mücadeleye başlamış olan Türk kadınına ise bu haklar, Cumhuriyet kurulduktan sonra, Atatürk'ün başında olduğu meclis tarafından tepsi içinde sunulmuştu. Çünkü Atatürk ve arkadaşları, bir avuç Osmanlı aydınının ve yürekli kadının taşlarını tek tek döşedikleri yolda yürümüşler ve görmüşlerdi ki, bir ülke nüfusunun yarısını oluşturan kız çocukları eğitimsiz bırakılıp eve kapatıldığında, o ülke beyin gücünün yarısını kaybediyordu. Kadınına yaşama katmasını bilen ülkeler uygarlığı yakalıyor, bilim ve teknolojiye öne geçiyor, halkı daha mutlu, refah içinde ve keyifli yaşıyordu.

1935 Yılında TBMM'de İlk Kadın Milletvekilleri

Mebrure Gönenç Afyon Fakihe Öymen İstanbul

Satı Çırpan Ankara Benal N. Anman İzmir

Şükran Örsbaştı Antalya Ferruh Güpgüp Kayseri

Sabiha Gökçül Balıkesir Behire Morova Konya

Şekibe insel Bursa Mihri Pektaş Malatya

Hatice Özgener Çankırı Meliha Ulaş Samsun

Huriye Öniz Diyarbakır Esma Nayman Seyhan

Fatma Memik Edirne Sabiha Görkey Sivas

Nakiye Elgin Erzurum Seniha Hızal Trabzon

Cumhuriyet Dönemi'nde Mesleklerde İlk Kadımlardan Bir Avuç örnek

Sabiha Zekeriya Sertel Gazeteci-Yazar

Seniha Sami Morali Müzeci

Nezihe Muhittin

Remziye Hisar

Afife Jale

Sabiha Bengütaş

Melahat Ruacan

Parti Kurucusu

Kimyager

Oyuncu

Heykeltıraş

Hukukçu

Fatma Belkıs Derman Eczacı

Süreyya Ağaoğlu

Nüzhet Gökdoğan

Semiha Berksoy

Sabiha Güreymen

Müfide İlhan

Prof. Dr. Müfide Küley Doktor | Pakize Tarzi Kadın Doğum Uzm.

'clal Ersin Banka Müdürü

Jale inan Arkeolog

Nuriye Pınar Erdem Jeolog Nermin Abadan Unat Öğretim Üyesi

Zehra Kosova Prof. Halet Çambel

Avukat Astronom Opera Sanatçısı inşaat Mühendisi Belediye Başkanı Sendikacı Arkeolog-Eskrimci

Feriha Saner Nermin Neftçi Türkan Akyol Filiz Dinçmen Bilge Olgaç Tansu Çiller Lale Aytaman

Emniyet Müdürü

TBMM Başkan Yar.

Bakan-Rektör

Büyükelçi

Film Yönetmeni

Başbakan

Vali

Meral Ekim Ağırtan Sendika Başkanı

Mualla Selçuk Diyanet İş. Bş. Din

İş. Yk. Kurulu Üyesi

165

Cumhuriyet devrimlerinin en önemlisi kadınıla erkeği eşitlemesi, kadını törelerin, hurafelerin ve yanlış yorumlanmış di- ni kuralların esaretinden kurtararak sosyal ve siyasal yaşama taşıması olmuştu. Genç Türk

Devleti'nin kadını, çağdaş Batı dünyasının kadını gibi her mesleği yapmaya hazır, donanımlı, dinamik, özgür ve eğitilmiş olmalıydı. Yüzlerce ilk fıskırmalıydı vatan toprağından!

İlk kadın hâkimler, ilk kadın avukatlar, ilk kadın kimyagerler, ilk kadın meclis üyeleri, ilk kadın cerrahlar, ilk kadın zabıtarlar, ilk kadın diplomatlar, astronomi profesörleri, pilotlar, dekanlar, sporcular, müzisyenler, tiyatrocular, gazeteciler, güzellik kraliçeleri...

Berrak yaz gecelerinde tek tek belirmeye başlayan yıldızlar gibidir, Türkiye'nin ufkunu ve geleceğini ışığa boğan, ilklere imza atan Türk kadınları. İlkleri bir sonrakiler, daha ve daha sonrakiler takip etmiş ve Türkiye'yi, Avrupa'da en fazla kadın eğitimcisi, hukukçusu ve bankacısı olan ülke konumuna getirmiştir. Üniversitelerdeki görevlilerin % 60'ını, bankacılık, sigortacılık ve finans sektöründe çalışanların % 50'sini, eczacıların % 50'sini, avukatların, hâkim ve savcılarının % 40'ını ve hekimlerin % 30'unu kadınlar oluşturmaktadırlar. Bu sayılar batı ülkelerindeki yüzdelerden daha yüksektir. Kadınlarımızın yüz ağartan bu sayılara, parlamentoda henüz erişememiş olması ise üzücüdür. Daha da üzücü olan, kadınlarımızın bir bölümünün, eğitim hakkını kullanamadığı için, haklarının farkında bile olmadığıdır.

Haklarının bilincinde olan kadınlar, "ilk"lere imza atmış olanlardır.

Kadınlarımızın gelişimini yansıtan Zaman Tüneli'ndeki hızlı gezintimden günümüze döndüğümde, kazanımlarımızın sonsuz olduğunu gördüm. Ama hâlâ eksiklerimiz, eşitsizliklerimiz vardı. Ülkemin değişik bölgelerindeki kadınları, geceyle gündüz gibi farklılıklar içindeydiler. Özellikle çocuk sayısının çok fazla olduğu Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde, yoksulluk kızları eğitim-

de geri bırakıyordu. Okul masraflarının yüksekliği aileleri çocuklar arasında tercihe zorluyor ve tercih hep erkek çocuklardan yana yapıyordu. Çarpıcı bir örnekle belirtmek gerekirse, ülkemizde okuryazar olmayan kadın nüfus, okuryazar olmayan erkek nüfusun üç katıydı. On yıl önceki verilere göre, erkek çocuklar arasından zorunlu ilköğretimde olanların oranı % 92'ye yaklaşırken, bu oran kızlarda % 87'de kalıyordu. Bir yıl içinde, zorunlu eğitimden ayrılan her 100 erkek öğrenciye karşılık, 120 kız öğrenci okulunu terk ediyordu. Eğitim aşaması yükseldikçe, kızların eğitim kurumlarında yer alma oranları da hızla düşüyordu. Ortaokul seviyesinde % 62 olan okullaşma oranı, kızlar için kentlerde % 38'e, kırsal alanlarda % 28'e iniyordu. Yüksekokul ve üniversitelerde ise, eğitime katılan kızların sayısı, erkeklerin sayısının ancak yarısına ulaşabiliyordu. Böylesi düşük oranlara rağmen, eğitim görebilen Türk kızları, Avrupa ülkelerini kapsayan istatistiklerde meslek alanlarında önlerde gidiyorlardı. Demek ki, öne açılan kızlar, yüksek eğitim almışlarsa, eğitimin hakkını kesin veriyorlardı.

Son veriler ise, on yıl öncesine göre korkutucu nitelikteydi. Son verilere göre, ülkemizde 7 milyon okuma-yazma bilmeyen kişi olup bu rakamın 6 milyonu kadındı. İlköğretim döneminde (6-14 yaş) çocuk sayısı 12.275.416 idi. Okula ancak 10.562.426 çocuk devam ediyordu. İlkokullardaki öğrencilerin % 53.4'ü erkek, % 46.4'ü kız öğrenciydi. Eldeki verilere göre, 1.010.912 kız, zorunlu ilköğretime devam edememekteydi.

Ortaöğretimde (15-17 yaş) okuyan çocukların % 58'i erkek, % 41.1'i kızdı. 378.503 erkeğe karşın, 1.017.684 kız çocuğu ortaokula devam etmiyordu. (Bu sayılar DİE 2000 yılı sonuçları, 2001-2002 MEB verileri kullanılarak belirlenmiştir.)

Yazık değil miydi benim ülkemizin eğitimden mahrum bırakılan kız çocuklarına!

Yarisından çoğunu yazdığım romanımı hemen bir kenara bıraktım. Ülkemin 35 ilinde eğitim çağındaki 5 bin kıza, ailelerine yük olmadan eğitimlerini sürdürme olanağı sağlayan ve kızların geldiği çevrelere eğitici dönüşümler yapmayı hedefleyen, sadece

167

U

168

5 bin kız çocuğunun hatta 5 bin ailenin değil, dolaylı olarak milyonlarca insanımızın da yararlanacağı bu altın projede yer almaya karar verdim.

Güneydoğu ve Doğu bölgelerimizin kentlerinde, ilçe ve köylerinde dolaşıp yaşları 9 ve 22 arasında değişen onca çocuk ve genç kızla tanıştıktan, konuştuktan, evlerine konuk olduktan sonra, gördüm ki, ülkemizi adım adım çağdaş dünyaya yaklaştıran "ilk" ler, mesleklerinde ilk kadınlar, köylerdeki ilk liseliler, ilçelerdeki ilk üniversiteliler, bugün de cumhuriyete ve çağdaş yaşama inanan insanların çabasıyla hâlâ süregeliyor. Kimi bölgelerimizde hızlı, kimi bölgelerimizde çok yavaş adımlarla ilerliyor çağdaşlaşma, ama hiç durmuyor. Ülkemizin kırsal alanlarında, yoksulluktan, çaresizlikten, bilgisizlikten evlere hapsedilmiş kız çocukları ufak bir destekle, bir dokunuşla ayçiçekleri gibi yüzlerini güneşe dönüyor, kendilerini bekleyen güzel günlerin düşünüyüyorlar. Öylesine büyük ki düşleri, evlerini köylerini, ilçelerini, kentlerini aşıyor.

Bilgiye, aydınlığa susamış bu çocuklar, suya hasret toprak misali kendilerine verileni iştahla kapıyor, eğitimin destekleyici gücüyle gün ışığına eren çiçekler gibi teker teker filiz veriyor, tomurcuklanıyor, umutla, hevesle layık oldukları güzel günlere yürüyorlar.

Evet, ilkler devam ediyor.

Türkan Hoca'nın ÇYDD aracılığıyla, Siirt'in Pervari ilçesinde 17 kızı eğitmek amacıyla başlattığı süreç, Turkcell'in katkısıyla 5 bin kızı kucaklayabildiyse, bu sayıyı 500 bine ulaştırmak ve ilkleri sürdürmek şimdi hepimizin rüyası artık.

Rüyayı gerçeğe dönüştürmek de, ÇTÇK Projesi'ne inanıyorsak, katkılarımızla bizim elimizde!

Ayşe Kulin

Onlar, ıııklı bir geleceğe ancak eğitimle ulaşabileceklerini oılan çocukları Kendi çevrelerinin de bu bilginin ışığıyla aydınlanacağına inanıyorlar. ÇAĞDAŞ YAŞAMI DESTEKLEME DERNEĞİ aracılığıyla ulaşılan bu kız öğrenciler, TURKCELL bursundan, her şeyden önce kendileri istediğı için yararlanıyorlar. TURKCELL'in desteğı, onların okuma azmini güçlendiriyor. Şu anda her biri birer kıvılcım olan bu kızlar, eğitimlerini tamamlayıp birleştiklerinde Türkiye'nin ufkunu aydınlatacak güçlü bir ışığa dönüşecekler.

Yazar AYŞE KULİN, Anadolu'nun uzak köşelerinde yaşayan bu kızların en küçüğünden üniversite öğrencisine kadar bir çoğıyla tek tek görüşerek, zor yaşam koşullarına tanık olarak, onların duygularını, beklenti ve umutlarını sizlere aktarmaya çalıştı. Bu kitap, yazarın izlenimlerinin kısa bir özetidir sadece. Kimbilir, belki bu ilginç yaşamları öğrencilerin kendi kalemlerinden bire bir okumamız da mümkün olur günün birinde.

AYŞE KULİN ve TURKCELL bu kitabın satışından doğacak haklarının tüm gelirini, ÇAĞDAŞ TÜRKİYE'NİN ÇAĞDAŞ KIZLARI projesine bağışlamıştır.